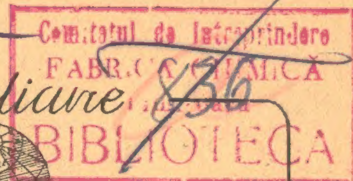
MERIDIANE

ORLIN V. CONFLICTUL

ORLIN VASILIEV

CONFLICTUL

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

Meridiane

ORLIN VASILIEV

CONFLICTUL

În romînește de ALEX. VELISAR

1959

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Din volumul:

Орлин Василев
СЪЧИНЕНИЯ В ПЕТ ТОМА
(Том първи)
Народна култура
София 1956

CUVÎNT ÎNAINTE

Orlin Vasiliev este unul dintre primii scriitori bulgari care ne-au vizitat ţara după 23 august 1944.

Am participat la una din întîlnirile lui cu scriitorii romîni, care a fost mai mult decît o întîlnire : o confruntare de opinii asupra sarcinilor pe care le au scriitorii după eliberarea popoarelor noastre.

Ne-a impresionat pe toţi, atunci, temperamentul lui vulcanic, dîrzenia cu care chema pe scriitori la luptă, vorbind cu patos, cu înflăcărare despre îndatoririle lor, despre munca grea şi de mare răspundere care-i aşteaptă.

„Noi, scriitorii bulgari, spunea el, am luptat umăr la umăr cu poporul, cu arma în mînă, şi am contribuit împreună la cucerirea libertăţii. Acum trebuie să luptăm ca să ne construim o viaţă nouă, să ne făurim fericirea. Omul vine pe pămînt ca să fie fericit şi nu se poate ca scriitorul să aibă un alt ţel în viaţa lui şi altă preocupare decît lupta, din toate puterile, pentru înlăturarea piedicilor întîmpinate în calea fericirii oamenilor muncii."

Orlin Vasiliev, scriitorul comunist, ne îndemna să luptăm pentru fericirea omului. A omului care are toate condiţiile, astăzi, ca să devină fericit, dar care mai găseşte în drumul lui stavile, rămăşiţe ale vechiului, cioturi ce nu trebuie ocolite, ci smulse din rădăcini.

Pentru aceasta, scriitorul posedă o armă dintre cele mai puternice: scrisul, pus în slujba vieţii imediate, a realităţii, a adevărului luminos.

Scriitorul bulgar a vorbit cu înflăcărare şi despre meşteşugul scrisului: scriitorul vremurilor noastre trebuie să fie înainte de toate, şi oricare ar fi vîrsta lui, un tînăr înflăcărat.

În ce mod se va pregăti tînărul scriitor? se întreba el. Închipuiţi-vă, spunea Orlin Vasiliev, că ne-am pune problema: Cum trebuie să iasă omul din casă ca să se arate lumii? Nimeni nu apare punîndu-şi hainele una cîte una în faţa celorlalţi, ci se înfăţişează îmbrăcat din cap pînă în picioare.

Eram de faţă scriitori de diferite vîrste, dar el ne vorbea tuturor ca unor oameni care trebuie să înveţe mereu, să ia contact cît mai strîns cu viaţa, să pătrundă adînc în realitatea vremurilor noi.

Am căutat să-l cunosc din cărţile lui; le-am citit. Mi-a apărut acelaşi scriitor viguros, preocupat de esenţa lucrurilor, de om, de simţămintele lui adînci, de problemele mari ale contemporaneităţii. A scris în toate genurile: roman, povestire şi schiţă, piesă de teatru şi scenariu cinematografic, eseu şi articol de ziar.

Din nenumăratele lui lucrări au fost editate anul trecut cinci volume de *Opere alese*. Cărţile şi piesele sale sînt traduse în numeroase limbi străine, fiind pretutindeni întîmpinate ca operele unui scriitor viguros, ale unui reprezentant de seamă al literaturii bulgare contemporane.

Născut în anul 1904, în satul Vraneac din regiunea Beala-Slatina, ca fiu al unui învăţător progresist, după ce-şi termină clasele primare, este trimis la gimnaziul din oraşul Uraţa.

Încă de pe băncile şcolii se apropie de lupta clasei muncitoare; în 1919 este primit în rîndurile mişcării tineretului comunist, iar în 1924 devine membru al Partidului Comunist din Bulgaria.

Intrînd în corpul profesoral, este curînd eliminat pentru activitate „subversivă". Se înscrie la Universitatea liberă din Sofia, unde îşi desăvîrşeşte studiile.

În acelaşi timp îşi începe activitatea de publicist. Scrie în presa antifascistă, redactează nenumărate reviste literare progresiste, fiind mereu urmărit de poliţie şi arestat în nenumărate rînduri. La 9 septembrie 1944 participă la insurecţia armată împotriva fascismului.

Încă înainte de eliberarea ţării, Orlin Vasiliev se face cunoscut prin romanele, nuvelele şi schiţele sale. Primul roman *Poteca albă* (1929) şi nuvela *Cercul de foc* (1934) sînt inspirate din răscoala din septembrie 1923. În 1930 publică o culegere de nuvele *Inimi simple*, în 1932 apare romanul *Bălegar*, şi în 1936 romanul pentru tineret *Pădurea sălbatică*. În 1937 apar romanul istoric *Haiducul nu-şi hrăneşte mama* şi culegerea de nuvele *Pîine amară*.

După 1944 publică volumul *Viaţa — năravuri*, piesa *Alarma* şi scrie scenariile primelor filme artistice ale producţiei cinematografice bulgare: *Călin vulturul* şi *Alarma*, precum şi cîteva cărţi pentru copii şi numeroase schiţe şi nuvele.

La noi scriitorul Orlin Vasiliev s-a făcut cunoscut şi apreciat prin lucrările sale dramatice *Alarma*, *Cei ce caută fericirea*, prin scenariile filmelor *Călin vulturul* şi *Alarma*.

Scriitor versat în toate genurile, excelează însă în povestirea scurtă, în schiţa în care talentul lui ştie să surprindă, în puţine cuvinte, problemele majore ale vieţii.

Citindu-l pe Orlin Vasiliev, ai în permanenţă impresia că, în tot timpul cît a elaborat schiţa, a simţit aproape de el, lîngă hîrtia pe care a scris, prezenţa cititorilor săi, a cititorilor setoşi de adevărul vieţii.

În schiţa *Trebuie* — prima din volumul de faţă — el îşi mărturiseşte crezul său scriitoricesc. *Trebuie!* Acesta este imperativul scriitorului. Trebuie ca scrisul lui să meargă drept la inima cititorului, să-i aducă bucuriile sau frămîntările eroilor săi, să entuziasmeze, să mobilizeze, să educe.

Poporul bulgar a avut o viaţă şi o istorie frămîntate, eroice. El a stat cinci veacuri sub robia turcă, aproape un veac sub exploatarea capitalistă. Dar n-a acceptat în genunchi această robie. S-a ridicat şi a luptat, cu riscul vieţii, împotriva împi-

latorilor de orice fel. Şi a biruit. S-a răsculat în repetate rînduri — mai cu osebire în 1866, în 1923, în 1944. Cu sacrificiul şi cu jertfa a zeci de mii de luptători şi fii credincioşi şi-a cîştigat libertatea, fericirea.

Destinul eroic al poporului trebuie să fie mereu prezent în memoria generaţiilor de astăzi, a generaţiilor de mîine. Scriitorul contemporan va trebui să evoce trecutul, dar numai în măsura în care acest trecut constituie patrimoniul marilor exemple. Aceasta îşi propune şi Orlin Vasiliev care, în aproape toate operele lui, pleacă de la momentele hotărîtoare şi pilduitoare din lupta poporului bulgar pentru o viaţă liberă, în trecut, sau de la momentele cele mai semnificative ale epocii construirii socialismului, în prezent.

Activitatea lui scriitoricească se îndreaptă, însă, în primul rînd, spre actualitate.

Întotdeauna el caută să releve ceea ce este mai profund, mai esenţial în fenomenul social. Astfel, în schiţa *Păcat* un soldat bulgar ucide, în războiul din 1916, un soldat francez ; după ce săvîrşeşte fapta, îşi dă seama cît de nedrept este războiul acesta al capitaliştilor, război care transformă pe om în sălbatic, în ucigaş al fraţilor săi de alt neam, împinşi ca şi el în această urgie de către puternicii zilei. Şi e ros de remuşcări.

Orlin Vasiliev realizează astfel un puternic act de acuzare contra războaielor capitaliste, adevărate crime împotriva umanităţii.

În altă schiţă, *Sabia pandurului*, se arată solidaritatea popoarelor în lupta lor pentru acelaşi ideal. Se ştie că mulţi revoluţionari bulgari, ca şi romîni, spre a scăpa de urmărirea poliţiei, se refugiau, respectiv la noi sau în Bulgaria, de unde continuau să lupte.

Spiritul internaţionalismului proletar, solidaritatea revoluţionară, prietenia străveche dintre poporul romîn şi cel bulgar apar cu toată pregnanţa în unele din schiţele scriitorului comunist Orlin Vasiliev, după cum în schiţa ***Răzbunarea unui comunist*** el arată greutăţile inerente prin care a trecut ţara sa în lupta pentru transformarea socialistă a agriculturii, greutatea de a trezi în masele de ţărani conştiinţa necesităţii şi binefacerilor muncii colective.

De la situaţia de atunci, a primelor începuturi, şi pînă astăzi, cînd în Bulgaria s-a desăvîrşit colectivizarea agriculturii, e un drum victorios, de-a lungul căruia au fost învinse nenumărate piedici şi greutăţi.

Fiecare schiţă, în parte, cuprinde în ea o bucată de viaţă reală din lupta omului pentru a-şi cuceri fericirea la care are dreptul.

Şi ceea ce se mai remarcă la acest scriitor este că el ştie nu numai să-şi aleagă eroii, dar să-i şi realizeze, să-i prezinte vii, neschematici, împlîntaţi puternic în viaţă, în viaţa lor totdeauna plină de evenimente mari, hotărîtoare.

Din lectura schiţelor lui Orlin Vasiliev, cititorul romîn are prilejul să cunoască mai bine, la o înaltă tensiune, sufletul omului care n-a precupeţit nimic ca să-şi cîştige libertatea, ca să-şi cucerească fericirea. Şi să cunoască un scriitor comunist dintre cei mai reprezentativi.

GHEORGHE DINU

TREBUIE

În noaptea aceasta trebuie să scriu o povestire. O povestire scurtă, pe cinci coloane mici. Mîine dimineaţă va fi la tipografie, şi, peste trei zile, zece mii de cititori vor deschide revista literară şi vor citi mica povestire pe care o voi scrie eu în noaptea aceasta.

Zece mii de cititori ! Şi fiecare dintre ei va uita, timp de zece minute, propriile sale bucurii şi dureri pentru a se întrista sau pentru a se înveseli de durerea şi de bucuria mea.

Dar dacă cititorul va zîmbi poate şi, nemulţumit, va azvîrli cît colo revista ? Nu ! Nu ! Povestea asta mică trebuie să meargă drept la inimă ! Trebuie să captiveze cele zece mii de suflete — să le facă să trăiască cele scrise de mine cel puţin zece minute.

Trebuie !... Dar ce să povestesc şi cum, dacă-mi sună mereu în urechi vocea redactorului : „În nici un caz să nu depăşească cinci coloane" ?

Cinci coloane...

Încep să-mi amintesc cîte am auzit, văzut şi trăit... Încetul cu încetul răsar, se conturează zeci de chipuri, pe care le desluşesc din ce în ce mai bine : muncitori, învăţători, copii, soldaţi, prostituate, poliţişti, criminali, artişti, scriitori, şomeri, puşcăriaşi, vii şi morţi, cunoscuţi şi străini. Se îngrămădesc într-o gloată deasă jur împre-

jurul meu — odaia nici nu-i mai poate cuprinde — pereții dispar și cercul umbrelor se pierde în bezna nopții de noiembrie.

Privirea mea îi cercetează pe rînd.

— Oare trebuie să povestesc despre voi toți ?

— Despre toți ! răsună răspunsul lor înăbușit.

Sînt încurcat.

— Dar, înțelegeți, nu pot ! Nu mi-ar ajunge trei vieți, deoarece scriu numai noaptea, ziua am alte treburi... Și apoi redactorul mi-a spus răspicat : povestirea pe care trebuie să o scriu în noaptea asta nu are voie să depășească mai mult de cinci coloane.

Au tăcut cu toții. Într-adevăr, a cui viață poate fi povestită oare în cinci coloane ?

După o clipă, se desprinde din mulțime o fetiță de vreo zece ani și se îndreaptă spre mine.

— Nene, povestește numai despre mine ! Îți amintești cum m-ai găsit în grădină, sub balconul dispensarului ? Povestirea mea e scurtă.

M-a străbătut un fior cînd mi-am amintit de noaptea în care am întîlnit copila asta în grădina bisericii Sfîntul Nicolaie. Tremura de frig în hăinuța ei pătrunsă de umezeală, dar nu plîngea, cum plîng de obicei copiii pierduți ; nu mai era copil.

Am tras-o aproape cu forța la ea acasă. Tatăl ei fusese ucis în timpul retragerii frontului. Mama se făcuse spălătoreasă. Într-o noapte, frîntă de oboseală, adormise pe cimentul spălătoriei unor bogătani și se îmbolnăvise de tuberculoză. Cînd ne zări, se apropie de fată și, cu mîna-i costelivă, îi ridică poala rochiței.

— Iar ai venit fără chiloți ? strigă ea îmbrîncind copila. Apoi începu să țipe : O stricată, domnule !... O stricată... Se duce cu fel de fel de haimanale prin canale !... Doamne, dă-i minte ! Dumnezeule, să aibă grijă cel puțin de chiloți !

— Să povestesc această istorioară ?

— Nu, mi-o taie scurt o voce răgușită de bețiv. O să fie lungă. Povestește mai bine despre mine.

Și din mulțime ieși un bărbat gîrbov, cu o barbă țepoasă.

— Eu, cel puțin, nu am nici o poveste. Am muncit o viață întreagă. Asta e tot ! Îmi cunoști doar dugheana : Îți cîrpesc ghetele. Sînt bolnav și am să mor curînd. Spune-mi, pentru ce-am trăit ? Ai ?

— Ei, și tu ! l-a întrerupt ironic frumoasa nepoată a gazdei noastre din strada Metodiu și Chiril. Pentru ce ai trăit ? Mare lucru ! Ai trăit ca să cîrpești ghete ! Dar eu ? Eu... Fata începu să tușească. Dacă nu mă îmbolnăveam, puteam să fiu astăzi stea de cinematograf ! Și eu am lucrat la depozitul de tutun, dar nu-mi dădeam banii pe rachiu ! Totul se ducea pe fotografii și scrisori adresate studiourilor de cinema. Ce de portrete am mai avut...

Pe fața de ceară a fetei flutură un zîmbet.

— Nu mi-au răspuns... nimic ! Dar mă bucuram, în așteptarea răspunsului. Sortam foile galbene de tutun, dar trăiam ca în filme. Departe, în sud, într-o vilă albă, printre palmieri... Uite, văd și acum : pe potecuța de nisip aleargă spre mine un ofițer tînăr. Un ofițer de marină din flota majestății-sale. Ah, ce mult mă iubea ! Călătoream împreună... Nissa, Veneția... gondole... Tu... un cîrpaci de cizmar, ce știi tu ?... N-am reușit însă să aștept pînă la capăt...

Palida față fu cuprinsă de o tuse care o sufocă. Atunci cizmarul cel bătrîn se apropie de ea și începu să-i mîngîie părul, repetînd în surdină :

— Taci, taci... Și eu am vrut să trăiesc mai bine. Nu să ciocănesc pe genunchi pînă mi-au putrezit. Sînt putred tot... Eeeh, fato !

Simții o mînă pe umăr. Mă întorsei.

— Vanio !

Vania zîmbea ca şi în serile cînd ne plimbam pe dealurile din jurul satului nostru, privind la stele şi visînd.

— Povesteşte cum m-au împuşcat. Numai pentru că am vrut ca lumea să devină mai bună ! Povestea mea poate să încapă pe cinci coloane.

— Şi viaţa mea o poţi povesti pe scurt, dacă eşti meşter bun ! a strigat artistul sinucigaş, cu părul cîrlionţat, pe care l-am scos din Dunăre, dar care în aceeaşi seară şi-a tăiat beregata cu briciul. Povestea mea este scurtă, pentru că eu am jucat întotdeauna comedia altora, pentru distracţia proştilor ! Artistul făcu un gest cu mîna, aruncîndu-şi capul pe spate şi mijind ochii : Smerdiakov a fost rolul meu cel mai bun. Povesteşte numai despre asta, despre triumful meu, despre aplauze... Povestea mea e scurtă ! Ha, ha, ha...

— Şi povestea mea e scurtă ! strigă o femeie cu obrajii fardaţi. Am fost...

— Şi a mea !

— Şi a mea !

Valul de voci creştea. Dar peste toate răsuna glasul actorului :

— Spiegelberg ! Să pornim spre pădurile Boemiei !

. . . .

M-a trecut un fior... Am privit în jurul meu : nu mai era nimeni. Acele ceasornicului subseseră ca nişte lipitori negre orele în care trebuia să scriu scurta povestire.

SABIA PANDURULUI

Nici în noaptea aceea nu putu să adoarmă. Din cînd în cînd, se simţea doar uşor dus de gînduri, şi atunci i se părea că stă întins pe patul îngust, cu arcuri, de la jandarmerie şi că aude sforăitul jandarmilor în jurul lui. Dar tresărea din nou, deschidea ochii şi-şi îndrepta privirea spre sabia al cărei contur întunecat abia se desluşea pe peretele din faţă.

Patul era tare, oasele începuseră să-l doară. Se întoarse, gemu adînc şi-şi lăsă picioarele goale să atîrne afară din pat.

— Nu, nu mai pot, gemu el cu o voce răguşită de băutură şi tutun.

Era acasă, chiar în casa lui, dar pierduse obişnuinţa. Oare e puţin lucru să faci douăzeci şi trei de ani de serviciu la jandarmerie ?

Cuvinte grăite şi gînduri ascunse îl năpădiră :

— Am să fac iarăşi o cerere către şef !

...Dacă este om, şi dacă se pricepe în meseria lui, nu va refuza să-l numească. A putut să-şi facă serviciul atîţia ani, va putea şi acum.

— Îi voi spune totul !

„...Voi scrie şi despre decoraţia pe care mi-au acordat-o atunci cînd am scos fetiţa dintre sloiurile de gheaţă de pe Dunăre.“

— Am să scriu şi despre Florescu!

„...Da, am să povestesc şi despre Florescu, vestitul tîlhar care prăda moşiile de pe malul romînesc şi se ascundea pe malul nostru. Şapte ani jandarmii romîni l-au pîndit degeaba, iar eu, singur-singurel, am pus mîna pe el, în patul Marei, vădana."

Mara l-a vîndut, dar premiul, dat ca răsplată... l-a luat el...

— Nu, despre Mara n-am să pomenesc.

Se sculă şi aprinse lampa. Aduse din camera fiului său cerneală şi hîrtie, întinse foaia pe măsuţă, încercă de cîteva ori să-şi dezmorţească mîna păroasă, luă tocul, şi literele începură să se înşire mari, încovrigate, arcuite, aşa cum le înşiruise ani de-a rîndul pe sutele de acte privind furturile, bătăile şi omorurile.

„Stimate domnule şef!"...

Şi mormăia îndelung printre mustăţile sure, sau şuiera printre dinţi, cînd desena cîte un cuvînt de mai multe silabe. Sudoarea îi ţîşnea pe frunte, se prelingea pe gît şi-i uda cămaşa. Tocul i se păru greu, degetele îi înţepeniră, dar continua să înşire frazele obişnuite, sucite şi interminabile, pînă ce ajunse la ultima:

„În speranţa unui răspuns urgent şi a numirii, rămîn al d-vstră"...

La urmă îşi suflecă mîneca zdrenţuită a cămăşii, se aplecă, îşi aşeză bine cotul şi semnă, împodobind literele cu rotocoale:

„Nicolae Prodanov, Pandurul. Fost jandarm călare (timp de 23 ani)."

Fiecare literă încovrigată şi împodobită cu înflorituri.

— Cică-s bătrîn! Pandurul îşi strînse pumnii păroşi. Om vedea noi cine-i bătrîn!

Se iviră zorile.

Dinspre sălciile ostrovului, care se desprindea ca o pată întunecată în mijlocul Dunării, străbătea în zbor strigătul raţelor sălbatice. Lumina lămpii lăsa pe masă doar o mică pată gălbuie.

Pandurul împături cererea, o înfăşură cu grijă într-o bucată de ziar şi o puse în buzunarul dinăuntru al hainei. După aceea luă sabia de pe perete.

Nu era o sabie obişnuită de jandarm, ci o armă veche, frumoasă, avînd mînerul încrustat cu argint şi sidef, de care atîrnau ciucuri rotunzi din fir de aur. Un romîn o furase cîndva din casa boierului său şi o vînduse doar pe treizeci de pachete de tutun numai ca să scape de ea.

— Aş fi putut s-o iau şi fără bani, dar am vrut să treacă de la mine! îşi aduse aminte Pandurul de tocmeala avută cu hoţul speriat.

Sabia era rece, însă fostul jandarm simţi un fel de căldură plăcută cînd o atinse. Trecu la lumină, scoase din teacă tăişul de oţel şi începu să-l cerceteze îndeaproape. I se păru că vede ici-colo mici pete întunecate.

— A început să ruginească... mormăi. Aşa e dacă lîncezesc aici!

Luă lampa, se duse în bucătărie şi începu să caute, printre zdrenţele atîrnate lîngă vatră, o cîrpă. Apoi luă de pe poliţă o sticluţă unsuroasă, astupată cu o pană, luă şi sticla de gaz şi se întoarse în cameră. Se aşeză lîngă fereastră, muie cîrpa în gaz şi începu să frece oţelul curbat şi albăstrui. Dar cînd ajunse aproape de vîrful ascuţit, auzi portiţa scîrţîind şi cîinele lătrînd vesel în cuşcă, ca la un om de-al casei.

— Se-ntoarce acasă! se fîstîci Pandurul.

Vru să pitească undeva sabia şi sticlele cu gaz şi ulei, dar, pînă să apuce să le strîngă, îl zări pe fiul său trecînd pe sub fereastră.

— Nu-i nimic!... Cu-atît mai bine!... se înfurie Pandurul, dîndu-şi seama că i se făcuse frică.

Îşi aplecă faţa puhavă, buhăită de băutură şi continuă să frece cu îndîrjire petele.

Băiatul intră în coridorul mic călcînd în vîrfuri, ca să nu-l trezească pe taică-său.

Venea pesemne de la un drum lung, căci ghetele şi manşetele întoarse ale pantalonilor erau pline de praf, dar obrazul bătut de vîntul dinspre Dunăre părea proaspăt, şi în ochi îi mai strălucea răsăritul zorilor. Voi să treacă spre odăiţa lui, dar îl zări pe taică-său prin uşa deschisă.

— Bună dimineaţa, se opri el, apoi văzu sabia şi sticlele.

Buzele i se strînseră deodată, nările-i palpitară, iar sprîncenele stufoase şi negre de tot îi umbriră ochii. Vocea îi suna liniştită şi oarecum glumeaţă :

— Ce faci, tată ?... Iar o ungi ?

— O ung...

— Mai bine ai unge căruţa. Să te duci la arat, că aşteaptă cîmpul din vîlcea...

— Nici tu nu mai eşti copil, n-ai decît să-l ari.

— L-aş ara eu, dar ştii că am şcoală.

— Ai ! Ai ! se uită pentru prima dată la el bătrînul. Dar pe unde hoinăreşti toată noaptea ? Ia te uită la picioarele tale !

Băiatul privi stratul albicios de pe ghete şi de pe pantaloni.

— Am fost la Butanţi. Am stat la taifas cu nişte colegi...

Pandurul întoarse brusc capul.

— Îi cunosc eu pe colegii tăi, toţi comunişti, dar să vedem cînd o să vă strivească şi pe voi ca pe atentatorii ăia care-au aruncat în aer biserica din Sofia !

— Ascultă, tată !... încleştă pumnii băiatul, dar se stăpîni şi-i ascunse în buzunarele pantalonului. Numai statura înaltă rămase tot aşa de încovoiată şi sprîncenele încruntate.

Pe uliţă durui o căruţă.

Flăcăul se apropie de fereastră ca şi cum ar fi vrut să vadă cine era plugarul atît de vrednic. Cînd se întoarse, chipul i se îmblînzi din nou şi începu să vorbească cu o voce blajină şi plină de durere :

— Ascultă, tată, de ce cauţi din nou ceartă ? Ce, eşti copil ? Nu înţelegi de vorbă omenească ? Linişteşte-te, măi omule ! Uită odată serviciul acela blestemat şi pe jandarmii tăi ! Nu ţi s-a urît de atîţia ani să prigoneşti sărăcimea ? Nu ţi-am vorbit oare, nu ţi-am explicat totul ? Înţelege, e ruşinos, e criminal ca tatăl meu să-i slujească pe ciorbagii. Haide, te rog, vino... Vino, voi înhăma eu căruţa. Lasă fierul ăsta !

— Fier zici ? Pandurul sări ca ars. E adevărat că e fier ! Dar fierul ăsta te-a hrănit, acest fier te-a trimis la învăţătură ! Ăsta ! Ăsta ! Îl vezi ? lovea el lama sabiei. Dacă n-ar fi fost fierul ăsta, n-ai mai trăncăni atîta !

— Dar de ce te-ai supărat ? Ţi-am spus să ungi căruţa.

— N-ai decît să ţi-o ungi singur. Caută-ţi pe cineva să ţi-o ungă ! Nu mă priveşte nici căruţa, nici toată averea... Nu vreau nimic. Nu mă interesează nimic !

— Tată, hai să ne înţelegem...

— Nu vreau, sări Pandurul, şi ieşi trîntind uşa după el.

2

Koliu Pandurul nu putea să sufere certurile cu fiu-său. Orice spunea, orice ţipa, băiatul îl privea cu un fel de compătimire şi îi vorbea de sus, dar blînd, ca unui om smintit. Dacă începeau cearta, el se retrăgea primul. Nu atît din pricina vorbelor, cît din a ochilor lui, a privirii lui atît de liniştită, dar în acelaşi timp atît de pătrunzătoare. Şi nevastă-sa îl privea la fel. Ca şi cum l-ar fi întrebat totdeauna :

„De ce eşti atît de sălbatic ?... N-o să te mai astîmperi odată ?... Cu ce-s de vină eu ?“

O singură dată numai s-au ciocnit feciorul şi tatăl ca nişte adevăraţi duşmani. E mult de-atunci, pe vremea cînd băiatul era în clasa a III-a de gimnaziu. Pandurul se întorsese acasă beat, începuse să-l certe pe băiat fără nici o pricină şi-l bătuse. Băiatul nu plînse, ci se ghemui pe un scăunel în colţ, tremurînd ca un căţeluş. Dar în momentul cînd Pandurul o atinse pe maică-sa cu catarama curelei şi cînd femeia se chirci de durere jos, pe podea, copilul se repezi asupra lui, îl înghionti cu pumnii în burtă, apoi sări la o parte, trase sabia grea care era atîrnată pe perete şi o ridică cu amîndouă mîinile deasupra umărului drept :

— Înapoi ! strigă băiatul.

Pandurul, beat, făcu un pas înainte, şi ascuţişul săbiei era cît pe-aci să-l lovească în umăr, aproape de cap.

— Înapoi !

Atunci Pandurul îşi recunoscu sămînţa : l-ar fi spintecat ca nimic. Şi în clipa aceea se trezi din beţie. Tuşi şi dădu înapoi...

De atunci nu mai avu cuvînt în casă.

N-a mai ridicat niciodată mîna asupra nevestei, dar nu după mult timp ea se stinse şi fără asta. O distruseseră munca, singurătatea şi răutatea oamenilor.

Flăcăul ura îngrozitor slujba pe care o făcea tatăl său. Îi era ruşine că era copil de jandarm şi de beţiv. Se bătea foarte des cu copiii fiindcă-l strigau „pandurașul“. Tot datorită urii pe care o nutrea faţă de jandarmi se împrieteni cu băieţii mai răsăriţi din liceu, care citeau cărţi interzise şi discutau pe ascuns între ei despre Rusia bolşevică.

Cînd deveni învăţător, ori de cîte ori întîlnea pe haimanaua de taică-său, căuta să-i arate cît de josnică era viaţa pe care o ducea. Cu cîte cuvinte blajine n-a încercat el să-l convingă să-şi părăsească serviciul, astfel ca şi maică-sa să-şi ridice capul de pe plug şi de pe sapă. De ce să nu vină acasă, căci, oricum, nu dădea familiei nimic din leafa lui ? !

Pandurul nu era un om cu totul pierdut, se mîndrea pe ascuns cu feciorul lui cel învăţat, îşi dădea seama cît de curată îi e viaţa, bănuia şi adevărul din vorbele sale, dar nu era în stare, nu avea destulă putere ca să biruie obiceiurile căpătate de-a lungul atîtor ani, să se despartă de viaţa uşoară şi trîndavă pe care a dus-o pe la secţiile de jandarmerie.

L-au concediat întîmplător, cînd el ar fi vrut să mai rămînă.

Curînd după moartea nevestei, se îmbolnăvi şi el. Îngheţase într-o cîrciumă de ţară după ce zăcuse, beat, o noapte întreagă sub o masă.

Fără să-l întrebe, fiu-său îi scosese un certificat medical şi-i ceruse demisia, semnînd în locul lui cererea adresată şefului.

Fiind tare slăbit de boală, Pandurul se împăcă la început destul de lesne cu concedierea. Dar după ce se întremă — de ruşine faţă de oameni — trebui să se apuce din nou de munca cîmpului, să lepede uniforma, chipiul, sabia şi să stea cot la cot cu toţi ceilalţi ţărani. Nu-şi mai găsea locul de furie şi ruşine.

Nu putea să stea acasă — zăcea ore întregi într-o crîşmă sau într-alta, bea şi povestea aventurile lui poliţieneşti celor din urmă beţivani din sat, care ascultau cu gura căscată.

Mai ieşea şi la munca cîmpului, şi, cu toate că muncea numai de mîntuială, îi venea cîteodată să se trîntească pe ţărînă şi să izbucnească în urlete de fiară sălbatică...

Pînă la urmă nu mai putu răbda şi făcu o cerere să fie reprimit în serviciu.

3

Soarele se ridicase de două suliţi cînd căruţa Pandurului ieşi din sat şi porni hurducîndu-se pe pietrişul bolovănos al drumului, printre cîmpuri.

În urma căruţei se ţinea calul lui, un animal nu prea înalt, dar voinic şi bine hrănit. Îl cumpărase după ce cutreierase un an întreg prin zeci de tîrguri pentru a-l alege. Dorise să aibă un cal pe gustul lui, cu toate că făcea cu el serviciu la stat. Numai hrana calului o lua de la secţie şi din hambarele oamenilor.

Pandurul şedea cu picioarele încrucişate pe cocenii uscaţi, legănat de mersul neregulat al roţilor, şi nu-şi lua ochii de la secţia de jandarmerie, care se ivea limpede, ca o pată mică şi albă între casele tîrgului, împrăştiate pe dealul îndepărtat din faţă.

Îşi aduse aminte că, în vremea aceasta, la jandarmerie se văruiau pereţii ca să nu se vadă nenumăratele urme roşii lăsate de ploşniţele strivite.

În zilele acestea jandarmii trîndăveau pe saltelele de paie scoase afară, moţăiau sub razele soarelui de primăvară, sau suceau şi răsuceau soioasele cărţi de joc.

„Ei joacă, iar tu, neghiobule, te duci la arat !... La arat !..."

Începu să biciuiască furios vacile costelive.

Căruţa duduia şi întreaga fierărie făcea o asemenea zarvă, încît Pandurul nici nu auzi cînd îl ajunse din urmă un jandarm călare, mărunt şi spîn. Îl văzu abia atunci cînd calul acestuia ajunsese în dreptul vacilor.

— Atanase ! îl recunoscu Pandurul. Tu eşti, bă, cîine rîios ? ! strigă cu bucurie, apucîndu-se de loitre şi îngenunchind pe fîn cu o vioiciune nebănuită pentru trupul său greoi.

Jandarmul îşi întoarse faţa spînă, o mutră de şoarece, şi-şi struni calul :

— Oho ! Bai Kolio, se bucură şi el. Bine te-am găsit...

bine te-am găsit... Ia uite ce întîlnire ! Măi, măi ! Am trăit şi am apucat să ne mai întîlnim. Opreşte, opreşte puţin, să ne vedem.

Kolio opri căruţa.

Cei doi jandarmi, cel de acum şi cel de pe vremuri, se aplecară şi-şi strînseră mîinile.

— Să trăieşti, bai Kolio, să trăieşti. Ei, cum o mai duci, ce faci în satul ăsta sălbatic ?

— Trăiesc... Mai bine zis nu trăiesc, ci mă sălbăticesc. Nu vezi ? am pornit la arat.

— Ha, ha... începu să rîdă spînul, cu vocea lui ascuţită. O să iasă din stejar fluier şi din tine plugar ! Mă uit la tine, şi, îţi spun drept, nu-mi cred ochilor ! Nicola Pandurul — plugar. Asta-i treabă pentru tine, bai Kolio ? Ai ? Zi şi tu...

Pandurul îşi întoarse faţa încruntată şi privi din nou spre pata albă de pe deal.

— Dar ce altceva pot face dacă m-aţi dat afară ?

— Cum ? sări Atanase. Ce, noi te-am izgonit ?

— Dar cine altcineva ? Chipurile, sînt bătrîn ! Sînt alţii mai tineri. Cică ăştia ar fi mai buni.

— Mai buni, se încruntă jandarmul spîn, cum să nu! Şeful a turbat. Netrebnicilor, le spune el. Proştilor ! Tîmpiţilor ! Mîncaţi pîinea statului degeaba !

— Şi de ce asta ? se învioră Pandurul.

— Lasă-mă ! Azi-noapte au scăpat în Butanţi un comunist. Chipurile l-au încercuit, au pus posturi şi, ce să vezi, au izbutit să pună mîna numai pe şapca lui. Nici nu şi-au putut da seama cînd şi cum a fugit.

Chipul buhăit şi împînzit de vinişoare roşii al Pandurului se destinse într-un rînjet mulţumit.

— O să fugă, desigur, şi azvîrli pe arătură ţigara încă neterminată, ce, ăştia sînt jandarmi ? Îţi aduci aminte de Florescu ? În Romînia se puseseră cincizeci de mii lei pe capul lui. Îl urmăriseră cu companii întregi de soldaţi. Iar eu, singur, singurel, am pus mîna pe el

în Bulgaria. Dormea încă și eu începusem să-l leg. Dar și cînd a sărit o dată... Vezi tu semnul ăsta ? arătă Kolio mîna stîngă, păroasă. M-a mușcat, cîinele. Ehei ! Atanase, ăsta era Florescu. „Regele bălților" îi zicea. Ăștia-s jandarmi ?... Au strîns laolaltă niște băiețandri, iar pe noi nu ne vor. Pe ei îi trimit să facă școală, iar pe noi la gunoi. Uite, ăla a fugit ! Ce-o să ne mai caute ei, dar n-au să ne mai găsească.

— Ia ascultă, bai Kolio, se hotărî pe loc Atanase. De ce nu vii înapoi ? De ce nu înaintezi o cerere ? Ascultă ! Să știi că te vor angaja imediat ! Se mărește efectivul ! Se dublează ! Și cum să n-o facă, dacă în dosul fiecărui tufiș ne pîndește cîte un bandit ? L-au atacat chiar pe țar, măi, pe țar ! Fă o cerere și lasă-l încolo de arat !

— Nu, dădu din cap Pandurul, nu mă măsor eu cu niște băiețandri...

— Ei asta-i, ai zis-o și tu ! Nu sînt cu toții băiețandri. Jumătate dintre ei sînt din cei vechi. Chiar deunăzi m-a întrebat șeful cine ar fi cel mai nimerit ca jandarm-șef. Se zice că o să fie încă un jandarm-șef.

Pandurul se aprinse. Vinișoarele stacojii de pe fața lui se făcuseră de un roșu-închis. Începu să pufăie greu pe nasul cărnos, să bolborosească, să se uite sălbatic de jur împrejur.

— Jandarm-șef ! izbucni el în cele din urmă. Dar cine dintre voi merită să fie șef ? Cine ? Tu ești aproape analfabet, iar cine altcineva ar putea fi ? Ce, Țveatco acela cu picioarele strîmbe ? Sau smintitul ăla de Petăr? Sau poate țigănușul cel negricios, care nu-i bun nici măcar de ciurar și care a ajuns jandarm ? ! Nu-i nimic ! Dați-i înainte așa cum ați început.

— Fă, fă o cerere, turnă Atanase gaz peste foc. Dacă m-ar întreba pe mine, mai bun jandarm-șef decît tine nici nu s-ar găsi. Și, chiar dacă nu mă vor întreba, eu tot am să le spun. De îndată ce mă întorc, voi raporta starea jalnică în care te-am găsit și ceea ce am discutat împreună.

— Nu, se prefăcu Pandurul. Știu că nu o să iasă nimic. Ba, chiar scrisesem ceva, un fel de cerere, dar nu știu dacă o fi la mine...

— Uită-te ! îl îndemna Atanase. Ai tocmai o ocazie nimerită. O voi preda personal și voi pune și cîteva vorbe bune. Știu eu ce să spun. Și despre Florescu, și despre haita de lupi pe care ai nimicit-o tu singur...

Pandurul își pipăi haina, scotoci cu mîna într-un buzunar și se opri...

— Ei, uite, chiar am găsit-o ! Trase afară cererea învelită într-un ziar : Aci am scris totul. Ține ! Dar să știi... strict personal !

— S-a făcut, bai Kolio, te poți bizui pe mine !... Hai acum să aprindem o țigară și apoi o pornesc, căci mi s-a ordonat să mă întorc repede !

Pandurul întinse pachetul, Atanase înhăță o mînă întreagă de țigări și-și luă rămas bun. Copitele calului aruncau scîntei peste ogoare.

Plugarul întîrziat rămăsese sprijinit de loitra căruței, privind ba la călăreț, ba la pata albă și îndepărtată a secției de jandarmi, rînjind ușor pe sub mustățile sale lungi, netunse de mult.

— Ehei ! strigă el deodată, vezi să nu o pierzi !

Atanase nu se mai întoarse, ci dădu numai din mînă, continuîndu-și drumul.

— Am înțeles ! își arătă dinții mari și îngălbeniți Pandurul și porni căruța.

4

Văcuțele deshămate înghițiseră de mult cocenii aruncați în fața lor, iar acum stăteau culcate, rumegînd alene și gonind somnoros muștele cu cozile lor murdare.

Se lungise şi Pandurul pe sacul întins printre buruieni, şi, sprijinindu-şi capul pe palma cărnoasă, nu îşi lua ochii de pe dealul din faţă, care tremura ca un nor albăstrui în aburii de primăvară.

...De ce să se grăbească cu aratul ? O zi mai devreme sau o zi mai tîrziu, oricum aveau să lucreze alţii...

— A şi ajuns, îşi zise el, vorbind de unul singur, şi se lăsă pe spate.

...Uite, poate că tocmai acuma despătureşte şeful cererea, citeşte povestea despre Florescu, zîmbeşte...

Zîmbi şi Pandurul...

Apoi i se împăienjeniră privirile, pleoapele îi căzură grele peste ochi.

Îl trezi un lătrat puternic venind din tufişul de pe răzor. Se ridică în capul oaselor şi-şi feri cu palma ochii înceţoşaţi.

Cîinele ba se arunca înainte, ba sărea înapoi, alerga în cercuri mici ca apoi să se năpustească din nou, parcă asmuţit.

„Pesemne că-i ceva vînat pe-acolo“, se gîndi Kolio, se ridică, luă oticul din căruţă şi se îndreptă alergînd printre buruieni.

În loc de vînat, văzu, în mărăcinişul de sub păr, un băieţandru. Un surtucar oarecare, rătăcit pe drumurile de ţară : înalt, nebărbierit, să tot fi avut douăzeci de ani. Părul ciufulit era lipit în smocuri mici pe frunte.

Pandurul goni cîinele şi se opri pe brazda ogorului vecin, gata arat.

— Bre ! Ce cîine rău ! Mi-a stricat somnul... zîmbi flăcăul, dar, cu toate că sprîncenele îi rămaseră încruntate, cu privirea sa ascuţită îl cerceta pe plugarul cu oticul în mînă.

— Ce faci aici ? îl întrebă aspru fostul jandarm.

— Nu fac nimic. Dormeam... Mă întinsesem la soare... am pornit la drum foarte devreme.

Pandurul cercetă cu atenţie iarba de pe răzor, unde fusese culcat necunoscutul.

— Ai pornit devreme, ai ? Îşi pironi privirea grea asupra lui. Dar unde-ţi este şapca ?

Pleoapele flăcăului se strînseră uşor, iar surîsul său pieri de parcă-l luase vîntul.

— Ce ai cu şapca mea ?

— Îmi... trebuie.

Inelele începuseră să zdrăngăne pe otic din pricina încordării cu care palmele strîngeau băţul tare şi elastic.

— Ascultă, nene, zîmbi din nou necunoscutul cu buzele livide. Ce-i cu tine ?... De ce ai ridicat bîta asta împotriva mea de parcă ţi-aş fi făcut vreun rău ? Oare ţi-am furat sacul de merinde sau ţi-am arat pămîntul tău ? Ia lasă-te de-astea şi ţine-ţi cîinele, că am întîrziat !... Lasă... nu-i nevoie... am să mă feresc singur...

Şi flăcăul întinse mîna să rupă o cracă din păr.

— Stai pe loc ! zbieră Pandurul, răguşit, cu o voce de tunet. Nu mişca, că-ţi zbor creierii ! Ehe ! Tîmpiţii aceia din Butanţi au pus mîna numai pe şapca ta, dar tu nu vei scăpa din mîinile mele !

Necunoscutul lăsă craca să cadă, dar rămase pironit locului de uimire, cu mîna întinsă în sus. Numai ochii lui se îndreptaseră către inelele de fier care zăngăneau uşor sub cerul albastru.

— Ia-o înainte ! Înainte !

— Ce ai, nene... ai căpiat ? abia îşi putu drege glasul flăcăul.

— Înainte !

— Bine...

Flăcăul porni, dar abia apucă să se întoarcă, şi într-o clipită se vîrî sub păr.

— Stai, învîrti Pandurul oticul.

Bîta ferecată rupse numai cîteva crengi.

Necunoscutul ieşi pe partea cealaltă a hatului şi începu să alerge sprinten pe miriştea de anul trecut. Cîinele îl urmări, îl apucă de cracul pantalonului, dar flăcăul nu se întoarse.

— Păzea! Păzea! Hei! Pandurul alerga şi el, învîrtind oticul şi făcînd semne către plugarii împrăştiaţi pe cîmp.

Cîteva pluguri se opriră.

— Tîlharul!... Banditul!... Puneţi mîna pe el!...

— Oho, ho, ho!... Da-a-a... răsuna drept răspuns cîmpia.

Mulţi părăsiră plugurile, puseră mîna pe oticuri şi porniră alergînd în întîmpinarea fugarului. Curînd se formă în jurul lui un cerc care se strîngea treptat, înlănţuindu-l.

Flăcăul fu silit să se oprească, drumul din faţa lui era barat. Se întoarse şi porni în goană către ţăranul urîcios care îl descoperise şi-l fugărise primul.

Pandurul se pregăti să-l întîmpine cu oticul, dar, făcînd un ocol, fugarul îl depăşi.

— Spre Dunăre!... Păzea, spre Dunăre!

Fugarul îşi dădu seama prea tîrziu că alerga drept spre malul Dunării.

Nu mai avea încotro; în faţa lui curgea fluviul tulbure, care nu putea fi trecut în vad, iar în urmă se întindeau cîmpiile netede şi goale cu cîte un pom răzleţ ici-colo şi cu aceşti plugari sălbatici care săreau, ca nişte greieri enormi, cu oticurile în mînă.

— Stai!... Stai!... Puneţi mîna pe el.

Vuietul mulţimii se ridica dinspre cîmpie ca un zid nevăzut dar puternic.

Genunchii flăcăului se muiaseră, umerii i se lăsaseră neputincioşi în jos. Pandurul — mătăhălos şi greoi — se năpusti asupră-i, îl doborî din prima lovitură, îl răsturnă cu faţa în jos, pe mirişte, şi-i propti genunchiul în şale.

— Să fugi, ai? Să fugi? şuieră el şi îi răsuci mîinile pînă ce îi trosniră oasele.

— Nu răsuci aşa, bre!... ţipa de durere flăcăul de sub el.

Se adunară şi ceilalţi urmăritori, năduşiţi, gîfîind, dornici să afle ce se întîmplase, cine era omul acesta şi de ce alerga prin cîmpie ca un iepure fugărit.

— Îl ştiu eu cine este!... Îl ştiu eu!... bombănea fostul jandarm, legînd repede şi cu îndemînare mîinile fugarului cu brîul lui.

Strînse bine nodul şi se ridică. Dar şi flăcăul îşi învinsese prima spaimă.

— Nu ştii nimic! strigă el, îndreptîndu-şi umerii. Se ridică în genunchi şi se sculă sprinten. Ce ştii? Ce ştii? se năpusti el cu pieptul înainte către Pandur. Lasă-mă, că ai să plăteşti scump!

— Uşurel! spuse încet poliţistul experimentat şi trase cu putere capătul brîului, înfăşurat în jurul dreptei sale.

Ca să-şi elibereze puţin mîinile, flăcăul se ghemui şi se întoarse îndată cu spatele spre el.

— Şi voi... începu el să se tînguiască către ţărani, plin de durere şi de obidă. Nu vă este ruşine? Oameni sărmani! Prieteni! De ce mă fugăriţi? Ce v-am făcut? Nu aveţi şi voi suflet?

— Dar tu de ce fugi?... De ce fugi? întrebară vreo doi-trei.

— Eu fug... Omul ăsta e smintit! Era să mă omoare în bătaie cu oticul! Lasă-mă! Lăsaţi-mă, se zvîrcoli cel legat.

Pandurul strînse şi mai tare brîul şi-şi lovi victima cu pumnul între umeri.

— Înainte!

— Bai Kolio! Stai! Un plugar de vreo treizeci de ani, cu o şapcă în cap, ieşi din mulţime şi ridică mîna. Stai să ne înţelegem. Îl cunoşti tu pe băiatul ăsta? Cum de legi, aşa, un om paşnic? Stai să cercetăm...

— Înapoi, zbieră şi mai aţîţat Pandurul. Paşnic! De unde ştii tu că e paşnic? Paşnic! Acest domnişor este un conspirator! El face parte chiar dintre aceia care erau să-l omoare pe ţar în trecătoarea din Arabaconac.

— A-a-a! tresăriră plugarii.

Unii tresăriră parcă li s-ar fi spus că acest necunoscut l-a înjunghiat pe tata.

Rămase uluit şi flăcăul prins. De unde aflase oare acest ţăran mîrşav lucrurile cele mai tainice despre dînsul? Şi cît de convins părea. Sau poate că era un agent travestit?...

Pandurul se folosi de învălmăşeala generală, îl îmbrînci pe cel legat înainte şi îl duse spre căruţă, înghiontindu-l mereu.

Strigătele care se auziră în urma lui nu mai aveau nici o putere.

— Şi ce dacă este conspirator?!

— Lasă omul în pace!

— Conspiratori sîntem şi noi!

O voce se ridică deasupra celorlalţi, vocea omului cu şapcă:

— Aţi înţeles? Aţi înţeles că sîntem tîmpiţi? Nebuni! Să dăm singuri pe omul ăsta cumsecade pe mîna Pandurului!...

5

Noaptea se zvîrcoli treaz în patul lui pînă tîrziu. Era foarte obosit şi nu putea să închidă ochii. Bucuria celor trăite în oraş şi la reşedinţa de plasă îi încingea încă creierii şi-i gonea somnul de pe genele buhăite.

...Dintr-adins oprise căruţa la Hanul de Sus. Deshămase repede şi azvîrlise o mînă de fîn vacilor. După aceea încălecase calul neînşeuat, prinsese oticul ca o suliţă căzăcească şi-l mînase pe prizonierul legat.

Astfel străbătuseră întregul orăşel.

Maică, ce de lume se adunase să-i privească! Strada care ducea spre secţie era de-a dreptul blocată de copii, orăşeni şi tîrgoveţi. Chiar şi Lalo Butoiul, cel mai mare negustor, ieşi în faţa prăvăliilor lui.

— Uite! strigă el mirat. Dar ăsta e Pandurul, bre! S-a travestit, diavolul! Salut, Kolio, salut!

— Salut, bai Lalo!

— Pe cine duci, Kolio?

— Pe un conspirator, bai Lalo!

— Aşa, aşa! Şi guşile i se revărsau una peste alta de bucurie. Să treci pe urmă pe la mine, să ne cinstim...

...Amintirea acestei invitaţii îi făcu inima să bată mai tare, iar pieptul păros i se umfla ca nişte foale. Nu mai putu, se dădu jos din pat, îşi aruncă cojocul pe umeri şi ieşi să se plimbe în grădină, printre stupi. Se opri lîngă cireşul cel tînăr, luă o crenguţă înflorită, o mirosi şi ridică capul spre cer. Dar ochii lui nu vedeau sclipirea steluţelor primăvăratice, ochii îi erau învăluiţi în ceaţa amintirilor plăcute.

...I se mai întîmplase şi altă dată să intre la şef, fie pentru a-i aduce ţigări, fie pentru a raporta ceva, fie ca să primească vreo poruncă. Cîteodată chiar numai aşa, ca să-şi poată vărsa şeful furia asupra cuiva... Cum deschidea uşa, bătea din călcîie şi înţepenea ca stîlpul din mijlocul ariei.

— Ordonaţi, domnule şef!

Dar acum... He! acum chiar şeful în persoană îi oferise un scaun, ba îi spusese chiar: „Poftiţi!" Apoi luase de pe masă cutia mare de lemn cu ţigări şi îi oferise şi lui.

— Aprinde, bai Nicola!

Şeful era nou în serviciu şi încă din prima dată, cînd citise cererea lui, îi reţinuse numele. Îl interogă despre vechiul lui serviciu. Îl puse să povestească în cele mai mici amănunte despre Florescu, de ce şi cum îl trădase văduva Mara.

— Iar tu? Tu, bai Nicola? Ha-ha-ha!... Te-ai ales

cu ceva de pe urma frumoasei văduvioare ? Ha-ha-ha ! Te-ai ales, te-ai ales !...

Un om vesel.

La sfîrşit îl lăudă încă o dată pentru marea lui isteţime, pentru agerimea şi curajul lui. Mai ales pentru scrisoarea pe care o găsise la prima percheziţie în gulerul flăcăului arestat.

— Altfel, pînă ce să ne dăm noi seama, el cu siguranţă ar fi distrus-o. Pe cînd acum, firul este în mîna noastră. Astă-seară îl vom cerceta, dar, chiar în cazul cînd nu va spune nimic, vor spune ceilalţi. Da, bai Nicola, eşti un erou ! Bagi zece poliţişti tineri în buzunar !

— Îmi voi da silinţa, domnule şef !

— Da, chiar acum voi vorbi la prefectură şi mîine îţi trimit la primărie numirea. Ia, să mai aprindem o ţigară.

...Dar ce mai fusese ?... Cum începea să se gîndească la ceva, alte amintiri i se învălmăşeau în cap. Totuşi trebuie să se culce ; laudele sînt laude, dar serviciul rămîne serviciu.

Plecă cu capul mai limpede, mai liniştit, dar zări, printre crengile înflorite, lumină la fereastra camerei feciorului său.

— Ce-o fi făcînd ? se-ndreptă către fereastră. Nimic, citeşte... Să citească.

Băiat cuminte, feciorul lui, tot timpul cu capul în carte, tot timpul...

Dragostea părintească, pitită în adîncuri, se strecură undeva în piept şi îi încălzi partea stîngă din jurul inimii ; se ridică şi ajunse pînă la ochi.

...Of, cum se va supăra cînd va afla că l-au numit din nou ! Nu, de data aceasta va fi mai şiret : îndată ce va primi numirea, se va strecura afară, fără să-i dea de veste.

Îl trecu un fior, poate de tulburare şi de teamă din pricina băiatului, sau poate... răcoarea care adia dinspre fluviu.

6

...Nu numai cîinele lătra în jurul părului, ci şi plugarii. Se învîrteau în horă în jurul lui şi în jurul băiatului legat, băteau din cizmele potcovite şi lătrau.

— Ham-ham-ham !... Ham-ham-ham !...

Lătra şi şeful, dar nu pe lîngă păr, ci în cabinetul lui. Lătra şi venea încetişor către el. Întindea degetele sale albe şi-şi înfigea unghiile în beregata lui.

— Ham-ham-ham !...

De multe ori se întîmplase să strîngă de gît diferiţi arestaţi, dar niciodată nu-şi pusese întrebarea : cît poate răbda un om fără să respire ?

— Unu, doi, trei, patru... zece, unsprezece, oh !

Se auzi gîfîind. Dintr-o singură smucitură îşi rupse gulerul cămăşii şi se ridică în capul oaselor.

Toţi cîinii din mahala se adunaseră în jurul grădinii lui şi se înecau de atîta lătrat. În săliţă tropăiau, tropăiau perechi de bocanci potcoviţi. Se auzeau comenzi înăbuşite şi tăioase.

— Legaţi-l !... Percheziţionaţi-l !... Nu căsca gura !...

Pandurul sări în picioare. Aburii rachiului îi îngreunau capul şi fu cît pe-aci să se prăbuşească. Se apucă de marginea patului şi rămase locului două, trei clipe pentru ca să i se limpezească capul. Apoi deschise uşa şi încremeni.

În odaia din faţă se zărea lumina unor lanterne electrice. Se vedeau jandarmi în haine civile, un comisar tînăr... Fiul său stătea întors către perete, cu mîinile ridicate în sus. Un agent îi înfipsese în coaste două revolvere.

Oare toate acestea se petreceau aievea sau continua să viseze ?

— Cine-i acolo ?

Cineva vîrî ţeava unui pistol şi în burta lui.

— Atanase !

— Bai Kolio !
Omuleţul cu mutra de şoarece coborî pistolul.
— Atanase, bre ! Ce-i, bre ? Cum aşa, bre ?
— Vino, vino ! îl împinse Atanase înăuntru în cameră.
— Să confunzi tu casa mea !
— Nu-i nici o confuzie. Atanase se uită către comisar. ...Şi fiul tău e amestecat.
— Ci-ine-e ? Pandurul era uluit.
— Fiul tău, fiul tău ! Flăcăul acela venea la el. Scrisoarea pe care ai găsit-o la prima percheziţie îi era adresată lui. Feciorul tău trebuia să-l treacă într-o barcă peste Dunăre.
— Nu-i adevărat...
— Ba-i adevărat. Taci, altfel te vor lua şi pe tine !
Pandurul întinse mîna, se sprijini de tăblia patului şi abia se tîrî pînă la el, ca să se aşeze.
— E o greşeală...
Jandarmii cei tineri năvăliră şi în odaia lui. Razele lanternelor străluciră, luminînd pereţii coşcoviţi care arătau de parcă soarele s-ar fi jucat pe ei.
— O sabie, domnule comisar !
— Aha ! se năpusti comisarul şi smulse importanta dovadă materială.
Pentru prima oară fostul jandarm nu găsi putere să ia poziţie în faţa epoleţilor strălucitori ai unui şef.
Comisarul îşi dădu imediat seama că ţine în mînă un obiect deosebit şi foarte preţios. Uită şi de arestat, şi de percheziţie, şi se zgîi la mînerul de sidef al săbiei, bătut în argint şi împletit cu fire de aur.
— Ce fel de sabie este asta ? Cum de-a ajuns ea aici ? întrebă flăcăul.
Atanase ieşi înainte şi bătu din călcîie.
— Permiteţi-mi să raportez ! strigă el cu însufleţire, deoarece era singurul care cunoştea povestea acestei arme. Această sabie, domnule comisar, este ciocoiască.

Ea este proprietatea personală a fostului jandarm călare Nicola Prodanov, Nicola Pandurul, cum este poreclit. Uite, omul acesta ! arătă Atanase spre prietenul lui.
Lanternele se îndreptară spre pat şi luminară pe bătrînul bărbos, cămaşa-i peticită, pantalonii lui albaştri de jandarm, roşi la genunchi.
— Dumneavoastră, domnule comisar, n-aţi fost ieri la secţie, continuă Atanase, să fi văzut cum l-a adus el cu oticul pe conspiratorul legat...
— Nu înţeleg nimic ! dădu din umeri comisarul. Ce tot le încurci ?
— Nu le încurc, domnule comisar, dînsul este tatăl învăţătorului care este arestat dincolo.
— Aha ! aşa, aşa.. dădu din cap comisarul. Va să zică tu eşti tatăl lui Prodanov ? Va să zică pentru tine a semnat şeful decizia ? Interesant, interesant... Ştii că ţi-am acordat şi o recompensă ? Cinci sute de leva ! Pentru dibăcia, curajul şi înalta conştiinţă a datoriei, către rege şi patrie, de care ai dat dovadă !
Noutăţile erau multe şi toate plăcute, dar Pandurul de abia le auzea. Şedea nemişcat, cu umerii lăsaţi în jos şi cu buzele uscate întredeschise. Numai ochii lui clipeau, însă goi, fără să vadă, parcă fuseseră orbiţi de lanternele poliţiştilor.
Toţi cei care se găseau în odaie se simţiră puţin stînjeniţi la vederea acestui om strivit de nenorocire. Atanase se ridică în vîrful picioarelor şi-i şopti comisarului la ureche :
— Domnule comisar, să-i lăsăm sabia.
— Da, da, încuviinţă comisarul şi-şi mută ochii de la privirea oarbă a bătrînului. I-o vom lăsa, bineînţeles. O merită, o merită. Uite, bai Nicola, ia-ţi sabia. E veche şi frumoasă.
Dar Nicola nu se mişcă nici acum, şi comisarul fu nevoit să lase sabia pe pat. Apoi se grăbi să se strecoare afară.

— Sînteţi gata ? se auzi vocea lui în odaia alăturată.
— Gata, domnule comisar !
— Porniţi !

Tropăiră, ieşiră şi trecură pe sub fereastră...
— Adio, tată !... strigă fiu-său spre uşa căscată ca un mormînt neacoperit.

Îi răspunseră numai cîinii stîrniţi, care lătrau din cînd în cînd dinspre saivanul din fundul curţii.

7

În aceeaşi noapte fură arestaţi în sat încă cîţiva.

Se împrăştie zvonul că arestările porniseră de la flăcăul care fusese prins pe cîmp cu o zi înainte.

Mamele şi taţii veniră de cîteva ori la Pandur, în nădejdea să afle amănunte despre cei apropiaţi lor, care fuseseră arestaţi. Băteau şi la uşa, şi la ferestrele cu perdelele trase, dar Pandurul nici nu deschise, nici nu răspunse. Nu-l supărară nici cele mai mari ocări şi blesteme, cu toate că femeile îl înjurau în fel şi chip.

Vecinii nu-l văzură nici în timpul zilei, nici în timpul serii.

În dimineaţa următoare îl căută unul din paznicii primăriei ; avea să-i predea o scrisoare de la pretură.

— Îl primesc iar în serviciu, explica el curioşilor care se strînseseră în jurul lui. Îl numesc jandarm-şef.

Paznicul bătu la uşă, ocoli casa şi începu să zgîlţîie ferestrele. Cîinii erau turbaţi ; unii lătrau, iar alţii urlau. Se adunară vecinii, se opriră trecătorii şi călătorii de pe vasul care acostase în port. Unul — părea să fie un negustor — avu ideea să rupă peticul de hîrtie de pe colţul geamului de jos, apoi băgă mîna în gaură, desprinse cîrligul şi deschise fereastra. Dar, cum aruncă

o privire înăuntru, scoase un geamăt şi-şi duse mîinile la ochi.

Bătrînul jandarm era întins pe duşumea într-o băltoacă de sînge.

Sabia îi rămăsese înfiptă în beregată. Nu mai avusese puterea s-o tragă afară.

ÎN AREST

Sîntem cinci într-una din celulele pentru arestaţi de la etajul şase al Direcţiei poliţiei. Stăm culcaţi la rînd, unul lîngă altul, cu capetele spre perete — în colţ ţigănuşul, pe urmă dezertorul din armata romînă, Velco macedoneanul, ucenicul tipograf Ilia, şi în margine eu, fiind cel mai călduros îmbrăcat.

Lumina vie a felinarelor din oraş străbate cu putere întunericul nopţii şi ajunge pînă la noi, prin gratiile celor două ferestre, care o împart în pătrăţele galbene şi palide, ca reflexele unor flăcări îndepărtate. Oraşul a pierit cufundat în bezna fosforescentă şi numai noi cinci sîntem în noapte, pe această stîncă masivă de beton armat. Chiar şi zgomotul tramvaielor ajunge la noi în zbor, ca un ecou înăbuşit dintr-o prăpastie adîncă.

Dinspre rîul din cîmpie adie o boare rece. Simt că-mi îngheaţă spatele şi mă întorc cu faţa spre gratii.

— Tovarăşe, şopteşte încet tipograful, eşti treaz ?

— Sînt treaz.

— Vreau să te întreb ceva...

— Spune.

Mă întorc din nou către el.

Trece însă un tramvai, trece al doilea, şi el tace.

E Ilia. Numai atît ştiam despre el. L-au adus azi la prînz. Spunea că nu ştie pentru ce este arestat.

— Uite ce e... începu Ilia răguşit, tărăgănat, cu gîtlejul uscat. Am citit într-un ziar... de fapt, nu-mi mai aduc aminte dacă am citit, sau dacă mi-a povestit cineva, că ar exista o doctorie. Cică au descoperit-o savanţii din Uniunea Sovietică. Un fel de... ser. Da, un ser. Un ser împotriva fricii. Aţi auzit de aşa ceva ?

— Ce fel de doctorie o fi asta ? am întrebat eu.

— Păi, o doctorie...

Ilia se ridică brusc în capul oaselor şi începu să-şi frece genunchii. Apoi se culcă iar cu faţa în jos, sprijinindu-se în coate.

— Scria că, de îndată ce i se face cuiva o injecţie cu acest ser, îi dispare frica. Înţelegi ? Omul încetează să se mai teamă. Orice i s-ar face, el nu mai simte nici un fel de durere. Chiar de l-ar tăia în bucăţele, nu scoate nici o vorbă. Şi chiar dacă ştie ceva, nu spune nimic. Dinţii flăcăului clănţăneau şi rupeau cuvintele în bucăţi : Mi-e frică, ştii... Vreau să nu-mi fie frică şi totuşi mi-e tare, tare frică. Au să mă bată ca să le spun despre manifeste. Dacă aş fi avut o injecţie, era altceva...

Velco macedoneanul, care era culcat de partea cealaltă a lui Ilia, se ridică şi dînsul, strîngîndu-şi picioarele sub el, şi începu să bîjbîie ca să-şi găsească cutia cu ţigări. Foiţa foşni, băţul de chibrit se aprinse şi buzele parcă traseră pînă şi flăcăruia din ţigară.

— Hm !... Te ascult... Astea-s copilării, începu el să vorbească. Ascultă, nenicule, ce-am să-ţi spun... Celor din U.R.S.S. nu le mai face trebuinţă un leac ca ăsta, la care visezi tu, iar la noi, chiar dacă l-ar inventa cineva, nu i-ar da voie să-l vîndă. Ehei ! Ţigara îi contura mişcarea mîinii. Atunci ar trebui să desfiinţeze poliţia...

Velco trase cu nesaţ din ţigară, parcă ar fi vrut să sature cu fum fiecare vinişoară a trupului său masiv şi

puternic ca al unui luptător. Fumul îi învăluia cuvintele şi le înmuia.

— Spui că ţi-e frică... Asta este cam periculos.

— Dar eu nu ştiu nimic ! răspunse înăbuşit Ilia.

— Stai, băiatule, tocmai despre asta vorbesc şi eu. Atunci cînd ştii ceva, fie rău, fie bine, există totuşi un sfîrşit. Rabzi, rabzi şi deodată nu mai poţi răbda şi devii... trădător — parcă scuipase ultimul cuvînt pentru a nu-şi murdări gura — dar atunci cînd nu ştii nimic, nu există sfîrşit. Povestea asta cu serul ţi-ar slăbi doar voinţa. Ar fi mai bine să asculţi sfatul meu : să te gîndeşti la altceva. Caută să faci aşa încît să-ţi faci tu însuţi un ser. Să zicem, de pildă, acuma, cum stai culcat. Vei închide ochii şi-ţi vei închipui că cineva îţi taie degetul. Îl taie cu un briceag, un briceag mic şi tocit. El taie şi tu te uiţi la el. Întîi taie pielea, apoi, ajungînd la os, începe să caute încheietura. Te doare, dar tu încleştezi dinţii. Îţi aţinteşti privirea şi te gîndeşti numai la asta. Atunci cînd se va desprinde încheietura şi va ţîşni sîngele, vei apuca locul tăiat cu mîna cealaltă... Încearcă, fă o încercare... înşira Velco cuvintele tot mai apăsat. Se poate şi cu ace. Numai să fie lungi. Te vor înţepa unde nimeresc. Te vei obişnui repede : ştiu asta din experienţă. Pe mine m-a învăţat un conducător, l-au omorît, canaliile ! O dată, de două ori, de trei ori... şi lucrul acela pe care-l numeşti ser se va fabrica singur în sîngele tău. Atunci n-ai să te alinţi cum se alintă un prunc la bunică-sa. S-a întîmplat să mă stîlcească în bătaie, dar n-am zis nici pis !

Velco scuipă în palmă şi stinse mucul de ţigară în scuipat. Apoi îşi întinse picioarele, se răsuci ca un urs, întoarse spatele şi-şi puse mîinile sub cap.

— Culcă-te, Ilia, culcă-te şi tu, îl împinsei eu de umeri pe flăcăul care amuţise.

Ilia se tîrî mai încolo, zdrobit, şi se întinse cu spatele pe scîndurile goale.

Timpul se scurgea...

Cine oare o fi născocit minciuna despre trecerea timpului ? Oare nu stă veşnic pe loc, inaccesibil, şi numai noi îl măsurăm uneori cu ceasornice, alteori cu perindarea tramvaielor prin noapte, iar atunci cînd tramvaiele nu mai circulă, cu bătăile inimii ? Sau cu acei paşi grei de pe coridor ?...

Veneau să-l ia pe Ilia la interogatoriul de la miezul nopţii.

POUR SOUVENIR

Se ştie că, în urma unei greşeli a lui Allah la împărţirea harurilor cereşti, şi cei sărmani se pot îndrăgosti. Iar faptul că m-am îndrăgostit tocmai de Ea, o fată bogată, a fost una din ispăşirile grele cu care oamenii săraci plătesc greşelile celui Înţelept.

Cum să nu te îndrăgosteşti cînd era atît de frumoasă şi cînd celor şaisprezece ani ai mei tocmai le venise vremea ?

Ne făcuse cunoştinţă vărul ei, colegul meu de şcoală. Ea de-abia îmi întinsese mîna.

— Îmi pare bine.

Parcă mă atinsese o vrăjitoare. Începui să aiurez... Îi dădui numele de Astarte, deoarece toate celelalte nume poetice din romanele şi poeziile la modă — Ilaiali, Ingeborg, Victoria, Asia, Psiche, Anabel-Li — fuseseră însuşite de prietenii mei, îndrăgostiţi înaintea mea.

Trecură cîteva zile.

De cîte ori îmi aminteam de Ea, pieptul stătea gata să mi se spargă, iar mîna abia reuşea să aştearnă rimele sonore ale versurilor, al căror ritm exprima zvîcnirile inimii mele.

Cînd am întîlnit-o din nou pe stradă, mlădioasă în rochiţa ei în cute, cu chipul strălucitor şi cu ochii mari

şi negri scăldaţi în lumină, am înţeles că vraja aceasta ar trebui numită dragoste.

Dar oare Ea într-adevăr nu mă văzuse, sau s-a prefăcut că nu mă cunoaşte ?

Atunci, pe stradă, mi-am dat seama, pentru prima oară, cît sînt de sărac. Am înţeles că, oricît de uniform ar fi confecţionată îmbrăcămintea şcolară, inimile nevinovate ale şcolăriţelor ştiu să distingă fără greş băieţii săraci de cei bogaţi.

De altfel, sărăcia mea era cît se poate de vădită : tunica era veche de trei ani, decolorată şi strîmtă, cîrpită în coate, cu mînecile roase şi cu gulerul mototolit. Din primăvara timpurie şi pînă tîrziu, în vară, umblam desculţ. Iar în timpul iernii purtam un fel de încălţăminte miraculoasă : chiar în cea mai uscată zi de iarnă, ghetele mele sugeau orice strop de umezeală şi se înmuiau, devenind un soi de terci fleşcăit. O şapcă turtită, cu cozorocul zdrenţuit pe margini ; un pantalon decolorat şi răsucit, iar paltonul...

În ceea ce priveşte paltonul, în sensul general, omenesc al cuvîntului, nici nu mi-l mai pot închipui în amintirile mele.

Eram oare sărac ?

Nu, dar există un fel de confuzie în capul oamenilor. Oare nu erau nenumărate bogăţiile de nestemate ale visurilor mele ? Nu era de ajuns să mi te uiţi în ochi ca să vezi în ei oglindirea visurilor mele azurii ? Era oare drept ca nişte veşminte ponosite, care nu slujeau decît la acoperirea învelişului meu trupesc, să fie luate în consideraţie, în timp ce eu, jucîndu-mă, puteam întruchipa în cîntecele mele, pline de duioşie, cele mai imateriale visuri ? Cînd eu aş fi putut crea fericirea pe pămînt numai într-o singură zi, în timp ce însuşi Dumnezeului din Biblie i-au trebuit şapte ?

Nu. Eu aş fi aşternut aceste bogăţii înaintea paşilor ei, iar ea nu ar fi fost în stare să-şi reţină încîntarea.

Cumpărai un album intitulat *Pour souvenir* şi-l umplui cu poezii lirice, cu poeme în proză şi cu un fel de povestiri care, prin elanul lor poetic, dădeau glas cîntecelor din sufletul meu.

Un album întreg de creaţii originale, fără nici un plagiat direct !

Numai dedicaţia din pagina întîi nu-mi aparţinea : era din Edgar Poë, bineînţeles.

Ca s-o deosebească
Dintre toate Leoninele,
Dumnezeu i-a turnat
În ochi raze eterne.

Iar pe pagina următoare, propria mea poezie :

Vraja deşerturilor mereu înşelătoare,
Idilă suavă, din stele făurită,
Trup voluptuos, timidă sclavă-ncîntătoare,
Astarte, zeiţă c-o triremă daurită,
Nestemat sclipitor, bacantă amăgitoare...

. . . .

Întrerup aici firul amintirilor, deoarece primele litere ale rîndurilor următoare ar dezvălui adevăratul nume al Astartei. De altfel, toţi cei care-şi amintesc poezia simbolistă din epoca de după primul război mondial vor ghici că în continuare este vorba despre un palat de rubine, despre un străvechi castel, de safire şi diademe, precum şi „de în beznă cufundat", care rima cu „pînă-n stele înălţat".

În a doua poezie era vorba de un „călător pribeag", care venea la Ea din „ţări îndepărtate", dinspre „Soare-apune".

Pe locul trei — un poem în proză :

„Sufletul meu este ca un mormînt în care zac umbrele visurilor mele stinse de timpuriu. Ai să-ţi ridici

tu, oare, vrăjitoare, dreapta ta pentru a le readuce la viaţă ?

Sufletul meu este o mare fără ţărmuri — nenumărate sînt iluziile înecate în ea — ai să întinzi tu, vrăjitoare, o..."

Şi tot aşa pînă la ultima filă a albumului.

Se poate oare să nu fiu eu cel preferat ?

Efuziunile amoroase aşternute pe hîrtie de alţi „admiratori" ai Astartei fuseseră — după spusele vărului ei — rupte în bucăţele, mărunt de tot, şi azvîrlite cu vorba :

— Proştilor !

Iar *Pour souvenir*-ul meu fu primit cu cel mai luminos surîs şi cu o caldă strîngere de mînă, ale cărei urme nu se şterseră din palma mea nici după o săptămînă.

Un răutăcios ar socoti, poate, că un zîmbet este o răsplată prea mică pentru un întreg album de inspiraţii lirice, dar probabil că un asemenea om nu a iubit niciodată. Altfel ar şti cît preţuieşte zîmbetul unei fete ca Astarte pentru un băiat ca mine de şaisprezece ani neîmpliniţi...

Ar fi caraghios să vrei să faci o comparaţie cu orice fel de avuţii pămînteşti !

Zîmbetul ei era pentru mine un leagăn ceresc, care mă legăna dulce zi şi noapte. El mă vrăjise şi îmi dăruise însuşirea miraculoasă a tuturor fericiţilor : aceea de a pătrunde graiul păsărilor, şoaptele stelelor şi creşterea firului de iarbă.

Dar nu am tras niciodată foloase de pe urma acestui zîmbet. Niciodată nu am îndrăznit să pornesc seara cu Ea la plimbare, pentru că descoperisem cît de neplăcut este pentru o fată bogată să se plimbe cu un coate-goale, un jerpelit, pe strada pe care treceau ofiţerii din garnizoană, feciorii negustorilor şi slujbaşii Băncii Naţionale.

Cele exprimate în album rămîneau o taină păstrată numai de noi doi. Astarte continua să se plimbe cu nesuferiţii de funcţionari şi cu ofiţerii cu talia strînsă. Dar ori de cîte ori îşi întorcea capul, putea să întîlnească privirea tristă a preasupusului ei cavaler.

Zi de zi, pînă la vacanţa de Crăciun a liceului.

Prilej de bucurie pentru toţi, de întristare pentru mine. Cum aveam să trăiesc oare mai bine de două săptămîni în acest oraş pustiu şi înzăpezit, cu acoperişurile strivite sub povara stîncilor întunecoase ce se prăvăleau peste ele ?

Năuc de durere, am aşteptat întoarcerea vărului la locuinţa lui, şi două ore în şir sufletul meu s-a zbătut în chinurile suferinţelor pricinuite de apropierea vacanţei. În cele din urmă am primit sfatul prietenului meu devotat :

— Nu există altă ieşire, ai să vii la mine în vizită.

L-am îmbrăţişat cu ochii înlăcrimaţi.

În vizită...

Douăzeci şi opt de kilometri de şosea înzăpezită, îngheţînd într-o sanie umplută cu paie şi trasă de boi, încălzindu-mă pe la cîte o moară stingheră şi asistînd la descompunerea definitivă a ghetelor mele nenorocite...

. . . .

Pe hartă figurează ca un sat, dar în realitate este un orăşel balneo-climateric, îmbogăţit din exploatarea băilor minerale. Hoteluri mari, pensiuni, vile, un parc imens de brazi, alei înzăpezite şi... cîntece pentru perechile de îndrăgostiţi.

Purificat de suferinţele călătoriei, atinsesem într-adevăr hotarul fermecat unde tinereţea transformă viaţa într-un basm.

Oare nu era un basm acest tîrguşor înzăpezit ?

Oare clădirea aceea mare de pe deal să fie un hotel ? Nu era cumva un castel fermecat în care trăia şi îşi ducea dorul în aşteptare Ea, Astarte, iubita inimii mele, visul meu împlinit ?

Sosirea elevilor era o sărbătoare pentru sat. Aduseseră cu ei o piesă pe care o repetaseră în oraş. Trebuia să aibă loc o reprezentaţie urmată de dans.

Colegii mei ciocăneau la decoruri, confecţionau peruci, bărbi şi mustăţi din lînă, repetau şi cîntau cîntece revoluţionare. Urmăream munca lor colectivă cu ochii stinşi, rătăceam îngheţat prin parc, priveam ore întregi la marele hotel de pe deal şi aşteptam...

Aşteptam semnalul fermecat din castelul zeiţei mele.

Şi iată că veni...

Veni într-un mod firesc, aşa cum se întîmplă în basme. Îl aduse un curier. Era un bileţel mic, cu un şirag de perle :

„Îmi va face multă plăcere să primesc vizita dumneavoastră. Vă aştept pe la ora şase.“

Ora şase. Ceasul din turnuleţul hotelului a înţepenit la ora două, dar inima mi-a indicat ea singură clipa solemnă în care trebuia s-o pornesc pe potecuţa ce ducea spre vîrful dealului.

Cu cîtă emoţie m-o fi aşteptînd oare ? Probabil că pîndise printre perdelele grele, deoarece mă întîmpină în pragul uşii.

Îmi întinse mîna.

Nu am auzit nici o vorbă.

Tăceam şi eu.

Vraja se va destrăma abia atunci cînd vom ajunge în odăiţa ei de fată...

Coridoare lungi, nesfîrşite, acoperite cu covoare moi, în care se afundau picioarele mele degerate. La dreapta

și la stînga se înșirau uși și iar uși, ca în basmele despre palatele împărătești.
Iată și ultima.
Mînuța ei apăsă clanța.
— Poftiți !...
Pe o măsuță joasă, lăcuită, o lampă.
Abajurul auriu împrăștia o lumină tainică.
Eu și Ea.
Cu toate că nu există un dumnezeu în cerul cel albastru, ai vrea parcă, totuși, să mulțumești cuiva, printr-o rugăciune, pentru bucuria, pentru dragostea...
— Luați loc, vă rog...
Mă așezai.
Bine că apucasem întîi brațele scaunului. Aici totul era înșelător de moale : nu mă așteptam să mă afund atît de adînc, deoarece pentru prima oară ședeam într-un fotoliu. Trebuia chiar să mă aplec puțin înapoi ca să mă pot sprijini.
Cu cîtă eleganță își răsuceau japonezele de pe abajur umbrelușele...
— Știam că sînteți aici, dar nu am avut ocazia să vă întîlnesc, și de aceea am decis să vă invit la mine acasă...
Acum trebuia să încep și eu să vorbesc, să-i mulțumesc, să-i povestesc atîtea... Primele mele cuvinte trebuiau să fie : „Am așteptat mult această zi..."
O privii cu un zîmbet șters. Începui chiar :
— Eu...
Amuții, căci observasem cu cîtă compătimire fățișă îmi privea Ea ghetele. Îmi îndreptai și eu ochii spre ele, și groaza îmi despică inima ca o secure : gălbui, fleșcăite, cu boturile căscate și cuiele de lemn desprinse, lăsau toată apa să se scurgă pe covor. Iar abajurul își rotunjise parcă într-adins marginile ca o ciupercă, revărsînd întreaga lumină a lămpii direct peste ele.

— Sînteți foarte tăcut. Vocea ei duioasă pătrundea în sufletul meu tulburat. Spuneți ceva...
— Frumoasă cameră, îngînai eu două vorbe nenorocite.
— Da, aceasta este camera numărul unu, spuse Ea pe un ton degajat și sigur de sine. Eu nu îndrăzneam s-o privesc. Este camera cea mai frumoasă din hotel, singura cameră cu baie și salon. Aici a dormit majestatea-sa regele Boris al III-lea.
...Dacă ar fi fost un scaun obișnuit, aș fi putut să-mi ascund ghetele dedesubt, între picioarele lui de lemn, dar acest fotoliu blestemat era scund și oblic !...
— În timpul verii noi dormim în pod, pentru a elibera toate camerele. În schimb iarna eu dispun singură de camera numărul unu.
Îmi învinsei groaznica timiditate și începui din nou să vorbesc :
— Oare... oare nu există camere destule și pentru dumneavoastră ? Hotelul pare mare.
— Camere sînt multe, dar afluența de vizitatori în lunile iulie și august este enormă. Iar chiria pentru camera aceasta este de o sută cincizeci leva pe noapte. Și ăștia sînt bani, nu glumă !
Ochii ei aruncară din nou o privire fugară peste băltoacele de noroi de pe covor.
— Da, sînt bani... șoptii eu.
— Podul este încăpător, dar acolo îi lăsăm să doarmă și pe țărani, iar ei sforăie așa de tare... Apoi mai este și zăduf ; noroc însă că durează numai trei, patru luni pe an.
— Da, da... făceam eu sforțări să zîmbesc. Pe urmă, nu-i așa, acolo, sus, omul este... Poate să privească la stele.
— Cine mai stă să privească la stele ? îmi tăie ea vorba, plină de simț practic, dînd din mînuță. Stelele îți abat gîndurile, iar vara omul trebuie să fie cu ochii

în patru. Principalele noastre venituri provin din sezonul de vară.

Începui să deslușesc, în sfîrșit, hotarul dintre realitate și visurile mele fantastice.

— Noi ținem și restaurantul, pentru că ne aduce aproape tot atîta venit ca și întregul hotel. De ce să lăsăm pe alții să cîștige, atunci cînd putem să punem noi singuri mîna pe bănișorii ăștia? Astarte făcu un gest cu degețelele ei trandafirii ca și cum ar fi numărat cîteva bancnote. Cînd se duce tata după cumpărături, stau eu la casă, fiindcă băieții noștri sînt niște hoți, și dacă omul nu-și deschide ochii...

...Da, da... dădeam eu din cap, și simțeam că mă amenință ceva mult mai cumplit decît conștiința ghetelor mele rupte.

— Cel mai mult fură elevii, adăugă ea. Unii dintre colegii dumneavoastră vin vara la noi să servească. Sînt într-adevăr săraci, bieții de ei, dar de ce să nu fie cinstiți? Caută mereu să șterpelească cîte o băncuță de cinci leva, măcar că-i hrănim bine și-și mai strîng și bani pentru cîte o pereche de ghete.

Și, aici, zeița mea aruncă trăsnetul:

— Ha-ha! văd că și ghetele dumitale au dat complet faliment. Ha-ha!

„Ah!“ parcă gemu altcineva din mine, cu atîta putere, încît urechile începură să-mi țiuie. Oare naivitatea poate fi atît de crudă, sau există într-adevăr unii oameni care vin pe pămînt lipsiți de suflet?

Și ea continuă.

— Și dumneata ai putea să vii la noi la vară. Ai să petreci aici vilegiatura și ai să strîngi ceva bani. Numai să nu furi!

Mîinile mele se înfipseră în brațele lustruite ale fotoliului oblic. Un nod mi se puse în gîtlejul uscat.

— Cum merge cu repetițiile pentru serată? nu înceta să mă distreze mica stăpînă a marelui hotel. Din

păcate noi nu vom putea veni. Sîntem mulți în casă. Dacă ar fi să cumpărăm bilete pentru toți... Și, la urma urmei, ce reprezentație pot da niște elevi? Vezi, ar fi fost altceva dacă venea teatrul de operetă... Trebuie să facem economii, nu-i așa? Eu sînt acum o fată mare și am și surori mai mici. Trebuie să ai zestre, dacă vrei să găsești o partidă mai convenabilă. Pe mine mă cere de pe acum un farmacist, însă tata șovăie să mă scoată din liceu. Spune că sînt mică. Dar eu socot că nu sînt mică... Dumneata ce crezi? Sînt mică?

— Oh, măiculiță...

— Ți-e frig? Doar am făcut focul... Uite, acum am să te servesc cu un rachiu. Bei, nu-i așa? E din producția noastră proprie.

— Nu, vă rog! sării eu. Plec... Mă așteaptă... Sînt sufleur.

— Dar de ce te grăbești? Se ridică și ea. Vărul meu îmi spunea că ești un interlocutor minunat, că știi să faci complimente. De altfel și în *Pour souvenir* scrie... Am avut foarte multe lecții și nu am citit albumul pînă la capăt. Am amînat pînă la vacanță, dar tot nu izbutesc să-l termin. Iar dumneata mai gîndește-te la propunerea mea de lucru pentru la vară. Am să-l rog pe tata să-ți plătească mai mult decît altora. Doamne, de ce fugi?...

Coridoare de hotel... Preșuri rupte pe podea... Numere strîmbe pe uși... Un miros de latrină, de cîrnați și de porc pe varză, care îmbibase pereții... Oh! În sfîrșit, noaptea înstelată de iarnă, brazii tăcuți, pădurea întinsă și înzăpezită care poate ascunde lacrimile unui băiat nenorocit...

O ŞTIRE ÎNGROZITOARE

În iarna aceea lucram la moara de lîngă satul B. Carele cu grîne veneau dinspre sat în caravane întregi, iar motorul cu gazogen mergea zi şi noapte.

Tocmai preluasem schimbul de noapte ; începusem să urc pe scăriţa de fier lada cu cărbuni de lemn şi să umplu generatorul fierbinte şi nesătul, cînd fui chemat la birou : mă căuta la telefon din oraş.

La telefon era fratele meu mai mic.

— Alo !... Alo !... Tu eşti, bade ?

— Eu sînt ! Eu ! îi strigai drept răspuns. Spune, ce este ?

— O veste tristă... ştii... a murit Lenin...

— Alo... vorbeşte mai tare !

— Lenin ! Lenin a murit !... Ilici !... Vladimir Ilici Lenin !... Mă auzi, bade ? Alo, alo !...

Sîngele îmi năvăli în gîtlej, mă sufocam ; limba mi se prinse, urechile îmi vîjîiră, ochii mi se împăienjeniră. O pîclă coborî peste mine, întunecînd biroul şi înăbuşind orice zgomot...

— Alo... alo... Membrana receptorului pîrîia încet. Răspunde, măi !... ai înţeles ce ţi-am spus ?

— Am înţeles...

Nici cărbunii neîncinşi din generatorul de gaze al morii nu mă ameţiseră vreodată atît de puternic. Împleticindu-mă, mă îndreptai spre sala de mese. Devenisem dintr-o dată mic, neînsemnat, jalnic, un orfan pierdut în noapte.

Maşinistul lua masa de seară.

— Mito !...

Mito încruntă sprîncenele : tare-şi mai iubea maşina.

— Ce aţi stricat ?... Aţi făcut iar vreo boroboaţă ?...

— Boroboaţă, Mito... repetai eu, fără să vreau, cuvintele lui, şi lacrimile mă înecară. Ştii tu că... a murit Lenin ? Vladimir Ilici !

— Ceee ? strigă bărbatul înalt şi se smuci atît de tare de pe locul lui, încît masa grea se mişcă şi se vărsă ciorba. Faţa lui mînjită cu ulei mineral se crispă, dinţii i se dezgoliră în gura strîmbată şi scrîşniră aproape să se spargă. E adevărat, frăţioare ? întrebă el încet.

— Adevărat, Mito... A murit... Fratele meu mi-a spus chiar acum la telefon.

Mito se ridică, împinse scaunul deoparte şi porni, adus de spate, către moară.

Mă tîrîi în urma lui.

Intră în sala maşinilor, alese din colţ o vergea de fier şi o legă cu un lănţişor de rezervorul de aer comprimat cu care porneam motorul.

Sirena răguşită de urletele zilnice mugi în noaptea ceţoasă.

Atunci se întîmplă un lucru pe care nu l-aş fi crezut cu putinţă : bărbatul tăcut şi încruntat de care se temeau toţi, omul care nu scosese nici măcar un oftat atunci cînd piatra de moară îi zdrobise cele două degete de la mîna stîngă începu să plîngă. Începu să plîngă fără să se întoarcă, fără să-şi ascundă faţa. Stătea negru şi ţeapăn, ca şi maşina lui, cu fălcile strînse, şi lacrimile îi curgeau pe obrajii uscaţi, picurau pe scurta de piele şi cădeau pe podeaua plină de ulei.

Plîngeam şi eu.

Deodată Mito se îndreptă către capul motorului și învîrti repede robinetul care oprea gazele.

Motorul sughiță, bătu neputincios încă de cîteva ori și uruitul morii se potoli.

Întîi veni în goană proprietarul, un negustor de vite îmbogățit în timpul războiului. O dată cu el se adunară și o mulțime din cei veniți să macine.

— Ce este ? începu să strige proprietarul. De ce ați oprit înainte de a scoate curelele ?

— În noaptea asta nu vom lucra ! slobozi cu greu printre dinți Mito, fără să se uite la el.

— De ce ?

— Pentru că am primit vestea că a murit Lenin... Vladimir Ilici Lenin...

— Și ce-i dacă a murit ?

Privirea mașinistului izbi ca o scînteie electrică obrazul nebărbierit, dar rumen și bine hrănit, al stăpînului.

— Ți-am spus ! A murit Lenin, cel mai mare om de pe pămînt...

Stăpînul se înfurie :

— Bine, măi, bine, am înțeles ! Și, dacă a murit ăla, noi de ce să nu lucrăm ? Ia dați drumul la mașină, că o să vă ia dracul ! Probabil că ați stricat pietrele !

— Cară-te, vită ! se înfurie deodată Mito și se repezi către tejgheaua cu ciocane. Afară, că te ia mama dracului !

Țăranii rămăseseră înmărmuriți. Sîngele pierise din fața buhăită a geambașului.

— Ei, stai, stai... ia te uită la el... ei, și tu acum ! Chiar cu ciocanul, ai ?

Flăcăruile rele din ochii lui Mito se stinseseră.

— Bai Vîlco, ieși, te rog... nu prea mă simt bine... Tu nu știi ce înseamnă Lenin pentru noi... Ți-am spus că în noaptea asta n-o să lucrăm. Asta-i ! Haide, te rog !

Cuvintele simple, pline de o putere căreia nu i te puteai împotrivi, supuseră și potoliră pe hrăpărețul negustor de vite.

— Ei, și voi !... dădu el din mînă, apoi își făcu drum printre țărani și plecă ; nu era timpul să caute lucrători, iar unul ca Mito cu greu ar fi găsit : și mașinist și morar.

— Iar voi, oameni buni, plecați... Duceți-vă și vă strîngeți în moară. Vin și eu, vom ține o adunare. Vreau să vă povestesc cine era Lenin și de ce nu trebuie să lucrăm în noaptea aceasta. Apoi se întoarse către mine și adăugă : Stinge generatorul.

Țăranii ieșiră. Mito rămase puțin locului, își trecu mîna peste frunte, apoi se așeză în fața ferestrei și-și îndreptă privirea, prin noaptea întunecoasă, spre miazănoapte.

Sirena străpunse bezna cu un urlet puternic, de parcă plîngea durerea milioanelor de suflete trudite din lume și neputința de a învia pe conducătorul lor.

PĂCAT

Lui Racio Tatarliev

Conferința regională a învățătorilor se terminase tîrziu după amiază. Părăsisem orașul abia spre asfințit și ne îndreptam cu bai Mihal spre sat. Caii trăseseră agale căruța printre dealurile vălurite ale Vesleţului, iar apoi porniseră în trap ușor prin holdele și porumbiștile cîmpiei întinse spre Dunăre.

Roțile uruiau monoton, șinele de fier scîrțîiau pe nisipul șoselei, și toată căruța se legăna ba la stînga, ba la dreapta. Tropăitul și legănatul acesta ritmic îmi dădea o stare de toropeală.

Probabil că trecuserăm de jumătatea drumului, cînd simții că ne oprim și auzii glasul căruțașului meu:

— Dascăle, dormi?

— O, nu! tresării eu, încă somnoros. Sînt treaz!

— M-am gîndit să ne oprim aici... Sînt niște fînețe pe lîngă rîu, caii se vor odihni și vor paște, iar noi o să ne dezmorțim puțin picioarele...

— N-ar fi rău, consimții eu.

Bai Mihal trase căruța la o parte, coborî și începu să deshame. Mă dădui și eu jos, îmi întinsei paltonul pe iarbă și mă culcai pe spate. Căruțașul duse caii ceva mai încolo, îi priponi și se întoarse căutînd să vadă unde m-am culcat.

— Ești aici?

— Aici... Stai jos...

Îi făcui loc pe palton, dar bai Mihal se întinse de-a dreptul pe iarbă, își puse mîinile sub cap și rămase tăcut.

Peste noi se întindea cerul de un albastru-închis, ca o scorbură în care atîrnau ciorchini grei de stele strălucitoare. Era liniște, numai porumbul verde de peste drum foșnea, și din vîrful cîte unui păr se auzea ciripitul vreunei păsări. Sosise ceasul liniștii mărețe a miezului nopții, atunci cînd omul simte cum pămîntul zboară vijelios prin spațiile nemărginite, în speranța de a ajunge din urmă îndepărtatele paravane cerești.

— Ție ți-e teamă, dascăle? rosti la un moment dat căruțașul.

— De ce să-mi fie teamă?

— Iac-așa, să-ți fie teamă... repeta nelămurit bai Mihal. Mie, drept să-ți spun, îmi este puțin teamă.

Zîmbii la mărturisirea acestui țăran simplu, cu toate că îmi dădeam seama că tăcerea nopții și a cerului strălucitor trezeau în mine un fel de neliniște adîncă, ascunsă. Îmi stăpînii glasul și începui să-i explic:

— Asta e, bai Mihal, din pricina singurătății nopții... Teama aceasta ne-a rămas încă din timpurile sălbăticiei, cînd omul era departe de a cunoaște tainele acestei lumi.

— Nu, nu este vorba numai de singurătate, se împotrivi Mihal. Mai este și altă pricină... Cîte nopți asemănătoare n-am stat culcat așa, așteptînd caii să pască. Mă uit la stele — ele clipesc, clipesc — și deodată mi se face frică. Nu, îmi spun eu, nu se poate să nu fie acolo sus *cineva* care să țină socoteală de toate. Tu, aici jos, poți face ce vrei, dar tot va veni ziua cînd cel de colo va spune: „Vino, Mihal! Stai aici, uite, aici în fața mea, și răspunde!“

— Şi ce dacă ? Ai să răspunzi !

Mă bucura faptul că putusem stabili nemijlocit cum tulburarea stîrnită de măreţia necuprinsă a naturii face să se nască în sufletele primitive noţiunea despre *cineva* asemănător, bineînţeles, nouă, dar mult mai puternic, cineva care aplică întregului univers măsurile noastre pămînteşti despre bine şi rău.

— Ţie îţi vine uşor... adăugă şi mai pierdut Mihal. Aş vrea să te văd cum ai răspunde dacă şi tu ai fi omorît un om, ca mine !

— Cum ? Ce spui ? sării eu cutremurat. Ce tot vorbeşti acolo ? Ai ucis într-adevăr ? Pe cine ai ucis ?

— Pe cine ?... Un om !... Un om tînăr, sănătos !... Un tată !

— Haide, lasă-te de glume !

— Nu glumesc de loc.

Mihal scoase o ţigară şi aprinse un băţ de chibrit, ferindu-l cu palma. Flacăra îi lumină pentru cîteva clipe faţa largă şi blîndă, apoi se stinse şi întunericul îi învălui din nou ochii.

— Nu te speria, stai întins... Mihal aruncă chibritul. Nu există judecată pentru un astfel de omor. Te judeci singur... Am făcut slujbă de pomenirea morţilor, am dus daruri la diferite mănăstiri, am luat să cresc un orfan... nimic ! Nu se poate uita ! Ziua, treacă-meargă, dar noaptea, cum închid ochii, îl văd, cum îi deschid, iar îl văd. Cîteodată îl fugăresc şi în somn... Alerg după el, alerg, şi, cum îl ajung, el cade iar în genunchi, întinde mîinile şi strigă : „Anfan !... Anfan[1] !..." Asta e din cauza conştiinţei care se luptă în mine !... Şi dacă ai sta să te gîndeşti pentru ce s-a întîmplat ! ? Pentru o nimica toată ! Căruţaşul povestea din ce în ce mai pătimaş : S-a întîmplat demult, încă pe vremea războiului... Am pîndit o dată doi francezi. I-am prins

[1] Corect : Enfant ! Enfant ! Copil ! Copil ! (În l. franceză în original.)

cînd duceam marmitele cu mîncare. I-am mînat din spate, dar ei, şireţii, s-au uitat unul la altul şi s-au aruncat asupra mea. Nu au putut să mă doboare, neavînd arme, dar a trebuit să lepăd raniţa. Posturile lor au simţit şi au început să tragă înspre mine. Nu mă mai puteam apropia de locul acela... Raniţa se pierdu cu tot ce aveam în ea de-acasă...

Mihal tăcea şi, din cînd în cînd, trăgea din ţigară. Cîteva clipe se lăsă furat de amintiri, dar eu nu-l îndemnam cu nimic. Stăteam culcat, privind înălţimile nesfîrşite ale stelelor, şi ascultam povestea despre căile întunecoase şi întortocheate prin care se strecurase sufletul lui.

— Superiorii mei nu mi-au spus nimic de raniţă. Mi-au dat chiar şi o decoraţie pentru francezii prinşi. Dar ce este un soldat fără raniţă ? Mă făcusem de rîs faţă de camarazi. Prinzi oameni vii, spuneau ei, dar nu eşti în stare să-ţi găseşti o raniţă !... De altfel, chiar era caraghios. Îmi croisem eu o desagă dintr-o cămaşă pestriţă. Era în companie unul care ne lua pe toţi în zeflemea şi care îmi şi găsise o poreclă : „stîrc" !... Du-te şi judecă-l pentru prostia lui, dar totuşi mă înfuria rău. Şi din pricina acestei raniţe s-a întîmplat totul...

Căruţaşul aprinse încă o ţigară, trase adînc din ea şi mă întrebă, înecîndu-se cu fumul :

— Tu n-ai fost soldat, nu-i aşa ?... Ei, da, eşti tînăr ! Nu ştii ce înseamnă să aştepţi atacul. Este mai cumplit decît atacul însuşi. Şedeam în cazemate, iar afară pămîntul fierbea în urma canonadei. Totul se zguduia. Ca să-mi mai schimb gîndurile, luasem ultima scrisoare de acasă şi o reciteam. Îmi scriau că mi se născuse un nepoţel. Eram într-o situaţie deosebită, căci şi feciorul meu fusese chemat la armată. Se putea întîmpla ca în această zi chiar să rămînă moştenitorul amîndorura.

Eram îngîndurat, după cum îţi închipui, şi stăteam cu capul lăsat în piept, dar şugubăţului îi ardea de altceva.

— Uitaţi-vă la Mihal, spuse el, a lăsat nasul în jos ca un stîrc de baltă!

Soldaţii începură să rîdă încet, în silă, căci pămîntul duduia, iar grinzile trosneau peste capetele noastre; chiar şi căpitanul se uita la mine şi îmi aruncă cîteva cuvinte ca să-i înveselească pe băieţi:

— Ce-i, bai Mihal, încă nu ţi-ai găsit o raniţă?

Ştii, parcă erau vorbiţi cu toţii să mă necăjească din pricina blestematei aceleia de raniţe. M-am înfuriat şi eram cît pe-aci să răspund superiorului, cînd santinela răcni ceva înspre groapă de sărirăm cu toţii în picioare. Abia am putut să ne tîrîm afară, atît eram de încărcaţi cu grenade de mînă... Fu o bătălie straşnică. Focul se mutase, dar în schimb zburau deasupra noastră trasoare negre, galbene, albe, de toate felurile şi chipurile, adunate de prin lumea întreagă. Doar ici-colo explodau în tranşee cîteva din bombele duşmane. Ne aruncarăm împotriva duşmanilor. Nu-mi pot aminti ce s-a întîmplat exact, dar i-am respins. I-am urmărit cît ne-a ţinut suflarea...

Atunci s-a întîmplat.

Mă oprisem locului şi îmi ştergeam cu mîneca năduşeala de pe frunte. Deodată răsări dintr-un tufiş un francez. Dădu să fugă. Mă uit la el, şchiopăta. Fie că era rănit, fie că-şi scrîntise piciorul. Eram atît de zdrobit, atît de istovit, încît l-aş fi lăsat desigur să fugă dacă nu zăream o raniţă galbenă pe spatele lui. Parcă se luminase ceva în faţa ochilor mei. Căpătasem puteri noi. Mă repezii în urma lui. Prin gropi, peste trupuri întinse. Nu vedeam nimic. Numai pielea cea galbenă îmi juca în faţă. El mă simţi, se întoarse să mă vadă, dar se împiedică şi căzu. Vru să se ridice, dar eu eram deja deasupra lui.

— Raniţa! răcnii eu, ridicînd puşca şi îndreptînd ţeava spre el.

El întinse mîinile şi strigă:

— Anfan! Anfan!...

De-abia mai tîrziu am aflat că acest cuvînt însemna „copil"... Din buza de jos îi picura sînge. Nenorocitul băgă mîna sub tunică. Am crezut că vrea să scoată o armă şi l-am lovit din răsputeri cu patul puştii.

Nu scoase nici o vorbă. Numai ochii lui se deschiseră larg şi mîna ieşi de sub tunică. Strîngea în ea o fotografie. Încercă s-o ridice în sus ca s-o privească, dar nu mai putu, îl cuprinsese un tremur, apoi rămase nemişcat.

Azvîrlii puşca, îngenuncheai, îl scuturai, era mort!... Îi coborîi pleoapele, dar, cine ştie de ce, unul din ochii lui se deschise. Îl închid din nou, el iar se deschide. Mă priveşte... Trăsei poza din mîna lui şi o pusei în faţa ochiului, poate o mai vedea, dar el începuse să se umple de sînge...

De-abia atunci privii portretul. Un copilaş, ştii, copilaşul lui... Unul micuţ, îmbrăcat într-o rochiţă albă. Stătea cu picioarele pe un scaun cu spetează îndoită. Rîdea şi întindea mînuţele spre mine. Iar pe fruntea lui se lipise o picătură mică din sîngele scurs de pe buza tatălui lui. Mă întorsei — nu mai aveam putere să-l privesc — şi-mi adusei aminte de nepoţelul meu...

Mihal dădu din mînă şi tăcu.

Cerul desfăşura peste capetele noastre drapelul său înstelat, un foşnet străbătea din cînd în cînd lanurile de porumb, parcă şoptea pămîntul, dar eu nu vedeam, nu auzeam nimic. Şedeam acolo încremenit, înfricoşat, strivit de această mărturisire groaznică. Întîmplarea auzită îmi ardea creierul, mă înăbuşeam, dar nu îndrăzneam să întreb nimic...

Şi dacă într-adevăr o luase ? Dacă acest om din popor, liniştit şi modest, a prădat într-adevăr trupul celui ucis, pe care îl jelea de ani de zile ?

Dar Mihal nu aşteptă să-l întreb. El singur recunoscu şi fapta aceasta, ca un lucru de la sine înţeles :

— Raniţa era bună, mai bună ca a mea... Avea în ea felurite lucruri, dar eu m-am bucurat cel mai mult de cele două flanele de lînă... Le-am purtat tot timpul războiului !

— Cum de ai putut ? Cum de ai putut ? mă tînguiam eu încleştîndu-mi degetele în păr.

Eram încă prea tînăr, nu ştiam pînă la ce grad de sălbăticie absurdă îl poate duce pe om... războiul.

— Cum de am putut ? tresări Mihal. Războiul ! E ceva fioros !... Tocmai din pricina asta îţi spuneam că şi acum încă mi-e groază, iar ţie ţi se pare o glumă !...

Îl auzii cum se scoală şi se îndreaptă spre cai.

După puţin timp căruţa o porni din nou, uruind pe şoseaua care şerpuia albicioasă prin porumbul întunecat.

Tot restul drumului am tăcut amîndoi. Numai cînd începurăm să coborîm la vale spre Dunăre şi cînd soarele ne lumină feţele, Mihal aminti din nou despre povestea din noaptea aceea :

— Am uitat să-ţi spun, se întoarse el către mine. Ăla, şugubăţul, care mă numea „stîrc“, a fost ucis în acelaşi atac... Tare mă mai necăjea, blestematul !...

PARIZIENCELE

Da, am plecat la Paris — eu pianist, el pictor — amîndoi cu aceeaşi sete nemăsurată de glorie. Eram hotărîţi să „ne impunem“, eu prin viitoarele mele concerte, iar el prin tablourile sale încă nepictate. Cui anume şi cum urma să ne impunem, aceasta nu era prea clar. Uite-aşa, lumii !

Încă de la gară arătam ca nişte curci plouate.

Pe atunci încă nu ne dădeam seama că suferinţele sărăciei şi strîmtorării, datul din coate din străfundurile vieţii pot îmbogăţi cel mult sufletele artiştilor, dar nu muzeele şi nici programul sălilor de concert. Cei doi ani de entuziasm semiflămînd faţă de arta străină şi invidia chinuitoare faţă de posibilităţile altora ne-au distrus complet.

Eu, ca pianist, mai găseam din cînd în cînd de lucru prin mici localuri, mă menţineam oarecum pe picioare, prietenul meu, însă, nu a putut răbda. Foamea continuă şi o răceală, contractată la secţia de coloranţi a unui atelier de filme, l-au doborît.

Am aşteptat vreo două-trei zile în speranţa că febra, ca de atîtea alte ori, avea să treacă, dar ea creştea. Îmi luai inima-n dinţi şi chemai un medic, fără a-l preveni că nu aveam bani cu ce să-i plătesc vizita : un pari-

zian civilizat ar putea înțelege, la urma urmelor, nenorocirea a doi străini sărmani.

Acesta însă se răzbună în mod abil, declarînd că dacă nu voi cumpăra numaidecît medicamentele prescrise, viața prietenului meu va fi primejduită.

Rămăsei și mai neputincios.

Bolnavul se zvîrcolea în arșița febrei : congestionat, cu privirea stinsă și buzele învinețite.

De unde să iei bani ?

Parisul — un univers !

Tu cu bolnavul pe o planetă, iar tot restul de milioane de oameni împrăștiați pe celelalte constelații. Umbli, chipurile, printre ei, dar între voi, beznă mai adîncă decît cea interplanetară.

Totuși se întrevedea o mică punte...

Dădeam lecții de pian tinerei soții a unui bătrîn senator. Nimerisem în casa lor, recomandat de profesorul meu. În ziua aceea trebuia să lipsesc de la lecție pentru a putea uda măcar buzele bolnavului. Nu mă îngrijoram de mîncare, bolnavul băuse o ceașcă de lapte, iar eu puteam răbda. Dar iată că acum medicul mă îngrozise : medicamentele sau moartea.

Ținînd strîns în mînă ultimele cîteva centime, așa cum nici Tezeu probabil că nu strînsese firul Ariadnei, mă azvîrlii în primul tramvai.

Ținta spre care mă ducea această zdrăngănitoare navă interplanetară era un apartament modern, un palat. Mobile vechi, elegante, aranjate cu mult gust într-un cadru ales ; parchetul acoperit cu covoare persane cu flori ; la ferestre dantele fine de Valenciennes, iar tablourile ca niște ferestre care dădeau spre o ademenitoare lume exotică. Semiîntuneric, miresme îmbătătoare, Chopin, degete albe de femeie, făcute numai pentru dezmierdări...

Chiar dacă n-ai fi istovit de mizerie, tot poți cădea pradă...

Intrai și înfometat și abătut din cauza coșmarului, încît nici măcar nu observai că nu camerista Hélène, ci chiar soția senatorului îmi deschisese. Mă întîmpină cu un zîmbet grav, mă luă de braț, ca niciodată înainte, și mă conduse. Era într-o rochie lungă de casă. Citisem că doamnele obișnuiau să primească astfel pe prietenii lor intimi. Mătasea japoneză era atît de strîns lipită de ea, încît se părea că florile de un roșu înflăcărat înfloreau chiar pe trupul ei. Părul, ridicat în sus după moda japoneză, descoperea ceafa lină, iar genele îi tremurau ca aripioarele unui fluturaș...

Capul mi se învîrti.

Găsii totuși putere să-mi retrag brațul din brațul ei catifelat și mîngîietor și să mă îndrept spre pian.

— Luați loc, amabilă doamnă. Să verificăm înflorirea talentului dumneavoastră.

Sprîncenele japoneze se încruntară ușor.

— Luați loc... Supunerea este principala virtute a fiecărei eleve.

— Bine, rosti ea foarte încet și se așeză pe scaunul rotund.

Apropiai și eu scaunul meu la distanța cuvenită, după obicei și bunăcuviință. Ea își ridică mîinile albe, deschise larg degetele, ca pentru un acord puternic, și lovi într-adevăr atît de tare claviatura, încît pianul răsună. Pe urmă își aruncă capul și umerii pe spate. Taburetul nu avea stabilitate. Mă temeam să nu cadă.

— Ce aveți, doamnă ?... Ce aveți ?... Hélène, mă precipitai eu să caut apa.

— Ah ! rîdea acum soția senatorului. Lăsați-o pe Hélène...

Se ridică, se apropie de mine și își puse mîinile pe umerii mei. Ochii ei, dar nu numai ochii, ci și pleoapele se strînseră, iar buzele se întredeschiseră tremurînd...

Înţepenii: dacă pierdeam lecţia, nu mai puteam obţine cei douăzeci şi cinci de franci ai mei, nu mai aveam posibilitatea să parcurg cei cincisprezece kilometri pînă la locuinţa în care se stingea nenorocitul acela. Picături reci începură să se scurgă de-a lungul părului meu şi udară probabil degetele ei fine...

— Doamnă...

— Spune, *mon petit*... se auzi glasul ei prin clopoţelul buzelor purpurii.

Zîmbetul meu nenorocit fu primit ca o încercare de a glumi, iar franţuzoaicele ştiu să aprecieze glumele.

— Micuţul meu, din mine nu o să iasă niciodată o pianistă...

Pusei cele din urmă puteri în ultimele mele cuvinte:

— Dar eu... eu vreau să obţin cei douăzeci şi cinci de franci ai mei...

O, mamă a tuturor furiilor turbate! Nici măcar chipul tău nu s-ar putea compara cu chipul pe care îl arătă într-o clipită această minunată femeie voluptuoasă. Nici Meduza cu părul ei de şerpi nu ar fi avut o asemenea privire ucigătoare. Să-şi dea frîu liber cu atîta încredere ea, suverana Parisului, dorită de toţi amanţii celebri, şi acest vierme... acest vierme să prefere...

— Hélène! ţipă ea cu faţa schimonosită şi fugi înăuntru de parcă luase foc în capotul ei roşu-aprins. Împinse o uşă, dispăru, dar vocea ei continua să răsune:

— Hélène! Hélène!...

Rămăsei locului pe jumătate mort.

Nici pînă azi nu pricep dacă aşteptam într-adevăr banii sau nu aveam putere să fug. Este mai probabil că rămăsesem şi eu, ca toţi nenorociţii dezonoraţi şi striviţi de dispreţul străinilor, în speranţa că voi putea explica cuiva de ce mă purtasem astfel, de ce cerusem banii, de ce lecţia nu trebuia să fie pierdută...

— Domnule! Domnule!...

Dinspre uşa din dos mă striga aceeaşi cameristă, Hélène, care trebuia să-şi salveze stăpîna de mine.

— Veniţi! Veniţi!

Mă tîrîi după ea afară pe scări.

— Doamna este foarte supărată, grăi ea încet, împingînd puţin uşa. Doamne, cît sînteţi de palid!... Liniştiţi-vă, liniştiţi-vă. Uite, luaţi banii.

Fata îmi întinse moneda, dar degetele mele înţepenite o scăpară şi ea răsună pe treptele de piatră.

Fie că m-am întors să văd unde se rostogolise, fie că m-am aplecat şi am alunecat, dar m-am prăvălit, fără cunoştinţă, în jos pe scări.

...Pierderea cunoştinţei în urma şocului a durat şaseopt zile. Îmi venii în fire în mansarda noastră. De o parte a patului clipeau pleoapele galbene în obrazul palid al prietenului meu în convalescenţă, iar de partea cealaltă, mă încălzeau razele a doi ochi şi strălucirea de bucurie a unui chip...

Chiar dacă primăvara însăşi ar fi putut pătrunde în cămăruţa întunecoasă a doi nenorociţi pierduţi, probabil că ar fi arătat astfel: zveltă, cu ochii de culoare deschisă, ar fi zîmbit tot atît de însufleţit, punîndu-mi degetele ei vrăjite pe frunte, şi ar fi grăit cu glasul tot atît de melodios:

— Treziţi-vă, treziţi-vă...

— Hélène! strigai, dar efortul făcut pentru a-mi aduce aminte de tot ce se întîmplase mă făcu din nou să-mi pierd cunoştinţa...

Cînd îmi revenii, eram culcat şi sprijinit pe perne şi ţineam strîns mîini asprite de muncă casnică, dar care se lăsaseră cuprinse cu încredere în mîna mea.

...Hélène m-a ridicat împreună cu portarul de pe scările senatorului, a chemat medicul şi m-a dus pînă la locuinţa noastră după adresa din paşaport.

Aici, bineînțeles, o aștepta încă un bolnav singuratic...

Șapte zile am fost vizitați de cîte două ori pe zi de medic. Cămăruța noastră fusese transformată într-o farmacie.

Hélène, servitoarea cea săracă, nu permisese să fim internați într-un spital. Părăsise probabil casa senatorului ca să-i poată ajuta cît mai mult pe cei doi străini necunoscuți.

...După două-trei zile, ne simțirăm și noi mai bine. Prietenul meu începu chiar s-o picteze pe gospodina noastră.

Hélène trebăluia neîncetat în jurul nostru. Găsise albie, cratițe, ace, ață, fier de călcat.

— Sînteți rupți ca niște vagabonzi. Intelectuali !... Muzicanți !... Pictori !...

Primusul sfîrîia pe balconaș. Se găteau supe, legume, pui, carne proaspătă, pe care Hélène le cumpăra din banii ei proprii. Singura noastră obligație, dar într-adevăr grea, era să mîncăm tot, absolut tot ce ni se servea în farfurie.

Ca și cum făcuse nu știu ce mare descoperire, Hélène spunea că bolnavii se restabilesc mai repede dacă sînt într-o bună dispoziție sufletească, iar acest lucru se obținea dacă li se citeau lucruri plăcute și vesele. Astfel, primul care descinse pe planeta noastră pentru a ne povesti aventurile sale fu cunoscutul călător Tartarin din Tarascon. I-au urmat toți cocoșii, măgarii, leii, urșii, vulpile șirete, prințesele, vrăjitoarele și eroii ingenioși din fabulele și basmele franceze.

Hélène însăși, în timp ce citea, se pasiona ca un copil, imitînd vocile oamenilor, vrăjitoarelor și graiul animalelor, rîzînd răsunător sau cutremurîndu-se de frică atunci cînd eroul se găsea în pericol, cu toate că știa încă din anii copilăriei că, la urma urmelor, acesta va fi salvat cu siguranță.

Se reîntorsese și copilăria noastră, ascultam ca vrăjiți ceea ce ne povestea melodios gura ei, sorbeam lumina din ochii ei, sănătate și bucurie din zîmbetul ei primăvăratic.

Ea ne părăsea numai atunci cînd se lăsa întunericul, pentru a coborî să doarmă la nepoata portarului Michel, și asta numai ca să-i mai viziteze cel puțin încă o dată în cursul nopții pe bolnavii ei, acum de fapt însănătoșiți.

Cum de m-am atașat de această fată necunoscută ? Fie că m-am autosugestionat, fie că mai eram sub influența șocului cerebral, fapt este că nu mai eram în stare să adorm pînă ce Hélène nu trecea la miezul nopții în control, mai vaporoasă și mai ușoară în semiîntuneric decît adevăratele zîne din basme.

Mi-am dat seama cum se numește acest atașament abia atunci cînd am auzit, fără să vreau, cum delira tovarășul meu de soartă. Da, a trebuit să-l strig de multe ori în acea noapte sau să lovesc cu pumnul în patul de tablă ca să-l trezesc. Mă îngrozii cînd aflai că visurile mele încă neclare, dar dulci, rătăcesc și în mintea lui aprinsă de febră. Această șoaptă fericită, prin somn : „Dragă Hélène..." mă făcea din nou să-mi pierd cunoștința.

— Mai încetează, vino-ți în fire, îl sfătuii eu în dimineața următoare, înainte de venirea lui Hélène. Știi, ea vine cîteodată și noaptea. Dacă te aude ?

Pe fața lui galbenă apărură pete întunecate.

— Să audă !

— Dar ești necuviincios ! Fata face astfel de sacrificii pentru noi, iar tu ?... Tu vrei s-o răsplătești prin dragoste ?

— Ești gelos ?

— Cine ?... Eu ?... Eu să fiu gelos ?

Privirea lui pătrunse chiar pînă acolo unde se pitise conștiința mea tulburată.

— Da, tu.
— Prostii...
— Taci ! Doar te aud cum sughiţi : „Hélène... dragă... Porumbiţa mea !"...

Da, probabil că şi eu vorbisem în somn ; cuvîntul „porumbiţă" nu l-ar fi putut născoci dînsul.

În zadar îmi căutară ochii lui privirea, ea rătăcea pe sus, peste valurile cenuşii ale acoperişurilor Parisului.

Totuşi trebuia să spun ceva.

— Ceea ce ai auzit s-a întîmplat cu totul inconştient. Mai important este că...

— A-a ! mă întrerupse el. Pardon !... Nu ştiam că eşti un copilaş nevinovat care delirează în somn, inconştient, despre povestirile bunicii ! E caraghios ! Eu cel puţin nu ascund şi nici nu dau sfaturi popeşti. O, dacă n-ar fi intervenit complicaţia cu tine... bunul meu prieten...

— De ce, de ce ?... Ce complicaţie ? Eu pot să-mi caut o altă locuinţă ! Rămîneţi... Fiţi fericiţi !

— Mulţumesc ! refuză el cu mărinimie sacrificiul meu. Dacă e vorba de locuinţă, pot să-mi găsesc şi eu una. Important este altceva ! Însă... numai dînsa va decide aceasta. Dacă ea te va prefera, eu voi avea destulă putere ca să vă pot spune „Fiţi fericiţi !"...

Cineva bătu la uşă.

— Să nu scapi o vorbă, că te omor ! şuierai eu spre chipul lui palid şi-l scuturai de umeri.

Se bătu din nou.

— Intră, intră, Hélène !

În locul lui Hélène apăru în prag portarul, mustăcios şi trupeş ca un grenadier al lui Napoleon.

— Cum vă simţiţi, domnilor ? Se uită la noi şi făcu un pas înainte. V-aţi făcut bine, sănătoşi ?

— Mulţumesc, chipurile, grăii eu, dar nu se auzi ieşind nici un sunet din gîtul meu.

— Uite, îmi întinse el o plasă cu pachete şi un buchețel de nu-mă-uita de un albastru-palid. Uite şi această notă. Uite şi cei cincizeci de franci ai voştri, suma rotundă care a rămas de la cumpărături.

Clipirăm amîndoi.

— *Au revoir, messieurs !* [1]

Michel ridică palma spre mustăţile sale albe.

Se întoarse.

Ieşi.

Închise uşa.

Paşii lui se pierdură pe treptele de lemn.

Linişte.

Stăteam aşa cu prietenul meu, distruşi, părăsiţi, nenorociţi. Mi se părea că aud nu numai bătăile inimii mele, dar şi pe ale lui.

Da, Hélène plecase... Plecase tot aşa de simplu precum venise. Plecase pentru a scăpa de... recunoştinţa noastră. O, îşi dăduse seama, simţise că doi tineri sălbatici erau gata să profaneze puritatea elanului ei simplu şi omenesc.

Deschisei bileţelul şi zîmbii amar.

Era un colţ de hîrtie de băcănie.

— Ce scrie ? întrebă prietenul meu, sufocat.

— Numai două cuvinte : „Fiţi fericiţi". Uită-te.

Poate din cauză că era extenuat de boală, nu putu să întindă mîna ; începu să plîngă ca un băieţandru şi se întoarse cu faţa în jos.

Ei, da, plîngeam şi eu... Cu pachetele, banii şi buchețelul de nu-mă-uita în mînă.

[1] La revedere, domnilor ! (In l. franceză în original.)

BINEFĂCĂTORUL

Cea mai mare parte dintre călătorii din compartimentul nostru își ocupaseră locurile pe bănci încă de la Sofia. Avuseserăm destul timp pentru a ne grupa împotriva asaltului noilor-veniți de prin diversele gări. Intrarea era păzită de un croitor, a cărui haină nouă avea umeri umflați, umpluți cu vatelină. Stătea în fața ușii cu picioarele desfăcute și-și potrivea tot timpul dunga proaspăt călcată a pantalonilor, așezîndu-i exact pe linia genunchilor.

— Nu mai sînt locuri ! Totul este ocupat, nu vedeți ? respingea croitorul cu furie valul țărănimii pornite la tîrg. Treceți mai departe ! Sînt compartimente complet goale !

Strigătele sale de apărare o distrau pe vecina lui, studentă în filozofie. După ce izbutea să respingă pe călătorii zăpăciți de învălmășeală, croitorul o privea cu un zîmbet triumfător. Ea ridica ochii de pe *Copiii lui Satan* și primea cu îngăduință bucuria victoriei repurtate în numele ei.

— Încotro ? Unde te bagi ? strigă el din nou la un moment dat. Nu vezi că nu mai e nici un loc ?

— Nu face nimic, drăguțule, nu face nimic, se apără noul agresor cu un zîmbet împotriva strigătelor lui. Nu-ți fie frică, n-am să-ți mototolesc pantalonii.

La această glumă, studenta izbucni în rîs, iar rîsul ei îl descumpăni pe croitor. Nu izbuti să găsească pe loc un răspuns potrivit și musafirul nepoftit păși cu agilitate peste picioarele lungi care îi barau drumul.

— Nu merg decît pînă la stația următoare, dădu el din cap împăciuitor. Atît cît să ne spunem bună ziua și apoi vă las în pace.

Necunoscutul așeză la picioarele călătorilor o mapă mare, în formă de cutie, învelită într-o mușama roasă, și se instală pe marginea băncii din fața mea.

— Încă un pic, încă un pic, mormăia el, folosind și cuvintele pentru a muta cîte puțin pe călătorii cei vechi. Gata ! Acum putem aprinde și cîte o țigară... Poftim ! își oferi el țigările. Faceți-mi plăcerea...

Toți bărbații din compartiment, chiar și studenta, erau fumători, dar nimeni nu se servi din țigările lui. Ocupase în mod prea îndrăzneț locul liber și era nevoie de timp pentru a risipi ostilitatea noastră.

— Cum doriți ! spuse necunoscutul, băgă pachetul în buzunar și-și aprinse țigara. Apoi puse piciorul drept, încălțat într-un pantof nou cu talpă de cauciuc, peste genunchiul piciorului stîng, se sprijini puțin aplecat și începu să tragă un fum după altul.

Căutam să-l examinez, dar ochii lui îmi surprinseseră privirea și o atraseră în adîncimea lor limpede. Strălucirea lor i se revărsa pe față și, amestecîndu-se cu licărirea zîmbetului, ștergea urmele anilor, care se numărau cam între treizeci și... cincizeci. Se pare că hoinărise cu capul descoperit în soare încă de la începutul primăverii — pielea de pe frunte îi era pîrlită și avea reflexe albăstrui — iar părul lui castaniu devenise blond ca o holdă pîrjolită de arșiță.

— Într-adevăr, ani grei ! afirmă el cu totul pe neașteptate, deși nimeni nu adusese vorba nici despre ani, nici despre greutatea lor. Și să știți, o să fie și mai greu, dar nu trebuie să pierdem nădejdea.

Îl privirăm cu toţii, curioşi şi oarecum împăcaţi.

— Şi agenţii mei mi se plîng, dar eu le dau curaj: nu deznădăjduiţi, băieţi! În timpul războiului lucrul se opreşte, dar voi căutaţi să ţineţi legătura cu oamenii. După aceea va veni o asemenea înflorire, încît va trebui doar să ai capital pentru materiale. Cum? dădu el din cap întorcîndu-şi către mine faţa bronzată. Oare nu vă plac pantalonii mei?

Într-adevăr, atunci cînd făcuse aluzie la agenţi, eu mă uitasem fără să vreau la pantalonii lui cu manşetele tocite. Dar iată că, acum, şmecherul mă atacase direct. Dar nici eu nu şovăii:

— Vorbiţi despre agenţi parcă aţi fi proprietarul cine ştie cărei întreprinderi. Capitaluri, înflorire, legături... Iar cînd mă uit la dumneavoastră, nu prea aveţi înfăţişarea unui mare industriaş.

— Asta este absolut adevărat, fu îndată de acord cu mine noul nostru tovarăş de drum. Dar dumneavoastră sînteţi un om inteligent şi trebuie să ştiţi că importanţa unei afaceri nu se măsoară după capitaluri, ci după binele pe care îl aduce oamenilor.

— Oare ce bine ai putea dumneata face cuiva? nu se mai putu abţine croitorul ofensat. Doar te văd: Ce-i pe tine şi în ladă!

— Crezi asta? contraatacă necunoscutul cu un zîmbet vesel.

— Ia uitaţi-vă la el cum se bucură! rînji din nou croitorul.

— Mă bucur că am întîlnit un om care a descoperit măsura pentru bine şi rău. Înseamnă asta oare că numai cei bogaţi sînt în stare să facă bine? Aşa e? Dacă aveam şi eu măsura dumitale, desigur că m-aş fi proclamat de mult binefăcătorul omenirii.

Acum se auzi rîsul înveselit al studentei. Rîsul ei parcă stropise chipul ars al binefăcătorului, spălîndu-i

tristeţea momentană. O imită, izbucnind şi el într-un rîs vioi şi tineresc.

— Scuzaţi-mă... se apără fata printre hohote.

— Dumneavoastră trebuie să mă scuzaţi!... o privi el cu bucurie. Sînt un om blestemat. Cînd văd pe cineva că rîde sincer, Doamne! nu mă mai pot stăpîni nici eu şi încep să-i rîd în faţă... Da, da, înţeleg! Cum să nu rîdeţi, văzîndu-mă în halul în care sînt de jerpelit... Ha, ha, ha!

Rîsul lui catifelat îi căptuşea cuvintele făcîndu-le să răsune armonios şi blînd.

— Dar şi dumneavoastră, dragă domnişoară, judecaţi greşit, continuă el. Şi aceasta nu din răutate, ci numai din cauză că aveţi o noţiune prea limitată despre viaţă. Hm! strînse el buzele. Viaţa este o mare fără fund. Trebuie să te adînceşti mult în ea pentru ca să afli cîte ceva din secretele străfundurilor ei. Nu vă doresc aşa ceva, ci să fluturaţi din aripioare numai între pămînt şi cer. Şi nevastă-mea era frumuşică ca dumneavoastră, dar naivă, a vrut să afle ce este în adîncuri, s-a dat afund, dar n-a mai putut ieşi deasupra...

Buzele sale rămaseră întredeschise, ca şi cum ar fi vrut să zîmbească, dar, în loc de veselie, pe chipul lui se revărsase o adîncă tristeţe.

— Dumneavoastră rîdeţi de cuvîntul „binefăcător"... Oare nu ştiţi că nici măcar Hristos nu a fost socotit un binefăcător decît datorită pildelor? Nu vă aduceţi aminte de bănuţul văduvei din Evanghelie? Doar un bănuţ a avut — şi l-a dat. Dar a dat totul, asta să ţineţi minte! Cel bogat a dat un pumn întreg de galbeni, dar era numai o părticică din ce avea. *Comprenez-vous?* [1]

Fata încetase să rîdă şi-l privea pe necunoscut cu ochii măriţi de uimire.

[1] Înţelegeţi? (În l. franceză în original.)

— Dumneavoastră vorbiți într-adevăr cu mult bun-simț! mărturisi ea cu o sinceritate copilărească.

— Slavă Domnului că ați plecat urechea, zîmbi din nou tovarășul nostru de drum. Dar nu este atît de greu să vorbești chibzuit. Este mult mai greu să fii în stare să asculți. Oh, de cîte nenorociri s-ar fi ferit oamenii dacă ar fi știut să asculte mai atent! Și nu numai vorbele. Nu este rău ca omul să asculte cîteodată atent și ciripitul păsărilor, chiar și zgomotele pădurii. Cum asculți atent, începi să gîndești. Iacă, și domnul ascultă cu atenție, arătă el către mine. A ascultat și s-a îngîndurat. Iar la început ați fi fost în stare să mă azvîrliți pe fereastră afară.

— A, vă rog!... Vă rog!... sărirăm în același timp eu și studenta.

— Nu tăgăduiți, ne opri el cu palma deschisă. Adevărul există și cînd îl vedem, și chiar atunci cînd nu-l vedem, și cînd vrem să-l recunoaștem, și cînd îl trecem sub tăcere. Sper că acum nu veți mai refuza țigările mele.

— Cu cea mai mare plăcere, trecui eu primul de partea lui.

— Dați-mi și mie, întinse fata mîna, aruncînd romanul lui Przybyszewski în plasa de deasupra capului...

— Vom fuma cu toți țigara păcii... și tovarășul nostru oferi la rînd pachetul lui de țigări. Poftiți și dumneavoastră, stimate apărător al cazematei.

Croitorul zîmbi în silă, dar luă totuși țigara.

Am aprins.

— Prima țigară aprinsă este puntea cea mai directă între doi necunoscuți, continua tovarășul nostru să-și împărtășească naiva sa înțelepciune. Uite, și noi ne-am înfrățit înainte de a ne cunoaște. Îmi pare bine de cunoștință! ne întinse el tuturor mîna pe neașteptate... Klecikov. Mă numesc Klecikov. Un nume caraghios, nu-i așa? Dar în întregul ținut al Rusciucului sînt cu-

noscut sub numele de Ignat. Din această pricină nu mă pot hotărî să-mi comand inscripția pe crucea de pe mormînt. Să scriu: Ignat Klecikov sau numai Ignat. Omul care-i consola pe cei vii în contul celor morți? Și, din adîncul pieptului, îi gîlgîi un rîs înăbușit. Toți cei ce vor trece pe lîngă mormîntul meu se vor mira de această inscripție, tot așa precum vă mirați și dumneavoastră de mintea mea; de unde oare a răsărit omul acesta sucit? vă întrebați dumneavoastră.

— Nu, nu sînteți sucit, spuse studenta fără să-și ia ochii de la obrazul bărbatului ars de soare. Dar omul trebuie să vă asculte cu foarte mare atenție. Căci sînteți un adevărat filozof!

— Vă rog! sări Ignat. Nu sînt nici un fel de filozof, ci numai fotograf. Cel mai obișnuit dintre fotografi, unul care mărește pozele. Înfrumusețez ceea ce este urît și schimb ceea ce este nesuferit. Dintr-un chip obișnuit, fac unul artistic. Aveam un ajutor... un poet! Vorbea numai în rime. Noi lucram pe la sate, și îndeosebi cu morții. Din această cauză și munca noastră este legată de moarte. Să zicem că părinții au un copilaș, moartea însă iubește tare mult copiii, sărmanii de ei, și, pînă să-și dea oamenii seama, pune mîna pe copil. De-abia atunci, în ultima clipă, își aduc și ei aminte de arta noastră. Cheamă pe cîte un amator nepriceput de la țară, care să-l fotografieze pe răposat. Dar nenorocitul de fotograf nu are nici chimicale și nici nu știe să facă o lucrare atît de gingașă. A visat doar că fotografia este mijlocul cel mai sigur pentru a atinge nemurirea. Da, da! Abia după moarte iese la iveală întreaga însemnătate a artei noastre. Eu sau unul din agenții mei trecem prin sat. Plătim ca să se bată toba, sau dăm primarului gratuit cîte o poză mărită. Și atunci încep să vină nefericiții părinți. „Iată, spune o pereche, poza copilașului nostru. Îl chema Ivancio. Mărește-o, că nu avem nici o altă amintire de la el.“ Și încep

să povestească cum s-a îmbolnăvit copilul și cum s-a prăpădit. Mă uit la poza mică și îngălbenită : în loc de față, un fel de petișoară, iar tot restul, o negură.

— Se poate face ? întreabă părinții și se uită la mine ca la un dumnezeu.

— Se face, se face, îi liniștesc eu.

— Dar te rugăm să-i pui și niște ochișori. Ochișorii lui erau atît de... mari, și negri ca cireșele.

— Da, da, îi voi face întocmai.

— Strîng eu cam douăzeci de poze din astea și mă întorc în laboratorul meu. Mă așez la aparat, măresc pata aceea cețoasă și încep să imit meseria lui Dumnezeu, adică să fac ceva din nimic. În special caut să execut cu cea mai mare măiestrie ochișorii. Dacă nu izbutesc din prima dată, pun un carton nou. Mă înflăcărez și lucrez cu entuziasm, pînă ce chipul copilașului prinde viață. Cîteodată sînt atît de mișcat, încît încep să lăcrămez... Da, domnișoară, nu rîdeți !

— Dar nici nu rîd ! strigă speriată fata.

Ignat parcă nici nu auzise răspunsul ei. Trase de trei, patru ori din țigară, pînă ce își arse aproape degetele, o stinse, strivind-o în scrumiera de bronz, și continuă :

— O, sînt un mare meșter ! Datorită nevestii-mi, mi-am descoperit această însușire. Cînd a fugit atunci, pe Dunăre, cu ungurul de pe șlep, nu mi-a rămas de la ea decît o poză mică. Trăsăturile feței de-abia se deslușeau, dar în conștiința mea ele erau foarte clare. Zi și noapte îmi apărea vie în fața ochilor. Desigur că o vedeam atît de clar din pricina dragostei. Dar dacă aș fi dat altuia poza s-o mărească, n-ar fi ieșit nimic. De aceea am cumpărat carton, creioane de cărbune, cretă și m-am apucat să caut chipul drag inimii mele. Am desenat un an întreg pînă cînd, în cele din urmă... Dacă cineva dintre dumneavoastră se va abate pe la atelierul meu din Rusciuc vi-l voi arăta. Dînsa și-a

prăpădit viața prin cabaretele romînești și ungurești, dar chipul ei curat trăiește mai departe în inima mea și va trăi pînă la sfîrșitul zilelor mele. Așa am devenit, din bucătar de vapor, pictor. M-am mai perfecționat în meseria aceasta, am cumpărat un aparat de mărit și am început astfel să aduc bucurie celor năpăstuiți. Ce să vă mai povestesc... Uite aici, mapa mea este și acuma plină. Am pornit să le împart. Ar trebui să vedeți numai o singură dată cum tremură cartonașul în palma crăpată a tatălui ca să apreciați importanța muncii mele. Lacrimile nu permit părinților să observe diferența dintre poza făcută de mine și obrazul copilului lor. Chipul executat artistic de mine va înlocui amintirea chipului adevărat și se va impune prin forța sa. Atunci cînd se vor duce cu toții la muncă, mama va mîngîia cartonașul meu și-l va împodobi cu sultănele și micsandre. În fața pozei își va plînge ea tot dorul după micuțul ei și chiar întreaga durere a vieții ei veștejite de timpuriu. Da, domnișoară, oricum ar lua-o omul, importanța artei noaste este mare. Din păcate, însă, atunci cînd se ajunge la plată, ei nu plătesc întotdeauna. O mărire costă două sute de leva. O nimica toată, spui, dar uite, oamenii nu-i au. Unii nu-i au, iar alții fac pe șireții. „Vino, Ignate, cînd o să vindem grîul ! Așteaptă, Ignate, pînă ducem floarea-soarelui la presa de ulei !" Și de aceea eu le cer să semneze polițe ! Da !

— O ! nu putu să-și stăpînească indignarea studenta.

— Ce e, domnișoară ?

— O, cum puteți face așa ceva ? Totul era atît de frumos și uite, deodată, polițe !

— Liniștiți-vă, liniștiți-vă, dragă domnișoară, o întrerupse Ignat obosit. Priviți-mă mai atent și veți pricepe că n-am recurs niciodată la protestarea acestor polițe. Dar de ce să nu le strîng dacă-mi plătesc singur timbrele ? Mai știi ? Se poate găsi cineva ca dumnea-

voastră care să nu mă creadă. Atunci voi scutura în fața lui teancurile de hîrtie. Poftim, domnișoară! Poftim, doamnă! Iată bilanțul vieții mele. Am făcut vreo opt mii de măriri. Dintre acestea peste două mii sînt făcute contra polițe. Am dat numai pentru timbre două mii de leva. Dacă m-aș hotărî să procedez ca băncile, credeți oare că aș umbla cu pantaloni de bumbac și în pantofi fără ciorapi?

— Adevărat! recunoscu simplu fata.

— De adevărat, e adevărat, dar vă rog să nu începeți acum să mă compătimiți. Eu mă simt bine și așa. Dacă apuc să plătesc agenții și să achit chiria pentru laborator și materialele luate din depozite, dau cu pălăria de-azvîrlitele. De fapt eu n-am pălărie, dar așa vine vorba. Mă simt mai ușor atunci cînd pornesc dintr-un sat într-altul, parcă aș avea aripi, parcă aș pluti. Ce să mai am grijă de polițe cînd chipurile pe care le-am creat există nu numai pentru cei străini, ci și pentru mine însumi? Lucrînd mereu și cu încordare la portretele astea, tot capul îmi este îndopat cu ele. Nu scap de ele nici în somn. Cîteodată mă culc pe paie și pînă tîrziu nu pot adormi. Atunci chipurile pe care le-am înviat vin și mă înconjoară toate. Tac și se simt bine lîngă mine. Văd eu că îmi sînt recunoscătoare pentru că le-am păstrat amintirea. Numai nevastă-mea mă privește cu dojană. „Ehei, Ignate, Ignate, îmi șoptește ea cu amărăciune, de ce nu ai fost în stare să mă păzești? De ce nu m-ai smuls din mîinile acelui amăgitor? De ce nu m-ai oprit atunci cînd m-am rostogolit?“ Dar cum puteam oare? Spuneți-mi, cum aș fi putut, dacă eu nu aveam mustăți crețe și o vioară ca ungurul acela de pe șlep? Iar ea era tînără și voia tare mult să vadă cum arată orașele cele mari de pe Dunăre în sus. Așa stau lucrurile, dragă domnișoară... Nu ați vrea să aprindeți încă o țigară dintr-ale mele, că iacă a fluierat trenul și trebuie să ne despărțim?

Dar domnișoara își întorsese fața către fereastră, își mușca buzele și clipea din ochi.

— Și nu a dat măcar o dată vreun semn de viață? întrebă ea fără a-și întoarce fața de la fereastră.

— A dat, răspunse încet Ignat. A dat adresa mea la Spitalul comunal din Budapesta, care m-a informat printr-o scrisoare că a murit și că a fost îngropată ca o femeie săracă. Eu, netrebnicul, strîng bani pentru a-i pune pe mormînt o piatră frumoasă, dar, după cum vedeți, am numai polițe! Astfel se pare că va rămîne de pe urma ei numai portretul... Hai, la revedere!

Și, înainte ca trenul să oprească, Ignat luă repede mapa lui grea, sări peste picioarele croitorului și dispăru în culoar.

Trenul abia se oprise și se puse din nou în mișcare.

După ce trecurăm de clădirea gării, îl zărirăm pe fotograf pășind printre holdele îngălbenite.

NINCA

Eram cu ea şi neamuri, şi vecini, şi păscuserăm vitele împreună încă din frageda noastră copilărie. Ştrengăriţă zbîrlită, blondă, ea se pricepea să arunce săgeata elastică din praştie mai departe chiar decît băieţii de vîrsta ei, să se caţere pe cele mai subţiri vîrfuleţe ale copacilor înalţi, ca să dea jos cuiburile de ciori, să călărească fără frică berbecii cu coarnele răsucite şi bivoliţele negre, toată zgîriată, zdrenţuită, cu ochii înflăcăraţi şi cu rîsul ei cum e clinchetul de zurgălăi, care ne vestea întotdeauna locul pe unde-i rătăcea turma.

Mergeam de-a lungul gardurilor satului şi făceam socoteala de cîţi ani nu ne văzusem :

„Douăzeci şi cinci... douăzeci şi opt... nu e cu putinţă !"

Nu-mi venea să cred propriilor mele socoteli. Oare trecuseră într-adevăr treizeci de ani ?

Mă-ntrebam dacă am s-o pot recunoaşte şi-mi răspundeam singur cu un zîmbet însufleţit de duioşia amintirilor îndepărtate :

— Păi cum să nu o recunosc !

Doar ea singura, dintre toate fetele din sat, avea acei ochi de nu-mă-uita, numai glasul ei susura limpede ca un pîrîiaş pitit în fruzişul pădurii, numai ea

era în stare să-şi încrunte sprîncenele aşa de „cumplit" cînd striga :

— Vasco ! N-auzi, Vasco ? Adu apă rece. Dar să te grăbeşti, să nu se încălzească. Am chef să beau apă rece-rece, auzi ?

Şi Vasco, sau Stoian, sau Ţanco, sau Petco lua ulciorul şi bătea pe arşiţă cale de peste doi kilometri, cobora pe ghizdelele de piatră alunecoasă chiar pînă în fundul întunecos al fîntînii rămase fără găleată, din mijlocul vîlcelei Lalo, şi lua apa, cu grijă să nu tulbure băltoaca.

— Am s-o recunosc, oricîţi ani ar fi trecut !

Cînd strigai din poartă, se ivi din casă o femeie bătrînă, zbîrcită, cam adusă din spate, se opri în tindă şi-şi aţinti privirea asupra-mi două-trei clipe. Dădu să-şi îndrepte basmaua, şi iată — sprîncenele se încruntară „cumplit", ca pe vremuri.

— Tu eşti, bă ?

— Eu sînt, Ninca... Ei hai, vino de mă păzeşte de cîine.

— Intră, bre ! strigă ea cu vocea care avea o urmă slabă din muzicalitatea ei de odinioară, dar tot aşa de autoritară ca pe timpurile acelea, şi veni în întîmpinarea mea. Nu vezi că nu sînt cîini ?

Coborî treptele, dar se opri şi mă aşteptă cu mîinile încrucişate pe şorţ.

— Doamne, cî-ît ai îmbătrînit ! plesni ea ostenită din palme şi chipul ei păru şi mai bătrîn.

Pielea întinsă pe umerii obrajilor lucea, buzele erau albăstrui şi lipsite de sînge, iar pe sub basma se întrezăreau mici smocuri de păr sur, ca o lînă cenuşie.

— Hai, bine-ai venit... începu să sughită Ninca, întinzîndu-mi mîna, şi simţii între degete palma ei aspră.

Nu ştiu dacă din compătimire pentru bătrîneţea mea de treizeci şi nouă de ani, sau numai aşa, din adierea

amintirilor, ochii i se umplură de lacrimi şi ea începu să plîngă.

— Haide, vino... Vino să intrăm în casă. Să sperăm că va amuţi şi muzica asta, pentru că, de cîte ori o aud, parcă se prăvăleşte cerul asupra mea.

Şi timp de o clipă ea privi spre piaţa depărtată din mijlocul satului, unde tinerii învîrteau o horă. În liniştea primăverii ce se apropia, larma trompetelor de alamă răsuna ca în gol şi chiar sunetele slabe ale clarinetului străbăteau în zbor, peste vale, pînă la noi.

Casa era veche, o căsuţă din Vraniak, acoperită cu ţigle înverzite, cu un cerdac de lemn. În aşa-zisa casă — o odaie, o vatră, o poliţă afumată pentru căldări şi un „pat", adică o laviţă pentru toţi cei din casă.

Odăiţa era măturată şi dereticată, cît este cu putinţă să fie dereticată o odăiţă cu pămînt pe jos şi în care într-un colţ era strîns nişte ovăz pentru seminţe, iar în celălalt colţ un război de ţesut lînă. Lîngă tabla arsă a sobei erau îngrămădite surcele şi rămăşiţe de tulpini de porumb, roase de vite.

Mă aşezai pe marginea laviţei, iar Ninca îşi trase în faţa sobei un scăunaş cu trei picioare ca să vadă din cînd în cînd de foc.

— Am pus mîncarea la foc, explică ea, ăla s-a dus cu băiatul să sape via. Au luat şi doi ţigani cu ei, iar acuma îi aştept. Dumineca ori zi de lucru, „ăla" tot la cîmp...

„Ăla" era Ţeco, bărbatul Ninčăi.

— Aşa că vom putea sta puţin împreună să ne mai povestim... Aşa, între noi, adăugă ea, şi o fluturare a zîmbetului ei ştrengăresc zbîrci pielea întinsă şi lucioasă de pe obraji.

Clipi din pleoape şi privirea i se limpezi.

Cît de nepotriviţi erau aceşti ochi în obrazul veştejit. De unde oare putuse să ia femeia aceasta bătrînă şi încărunţită asemenea ochi duioşi, cu privirea albastră

şi gingaşă? Pe cine prădase oare? Nu, ea însăşi — Ninca cea zglobie, fosta noastră prietenă care vorbea numai în porunci — ea fusese cea prădată. Îi luaseră tot şi o despuiaseră de tinereţe, de prospeţime, de trupul ei zvelt şi mlădios, de mişcarea dîrză a umerilor, de rîsul ei tremurat şi răsunător ca glasul unei ciocîrlii. Îi lăsaseră numai ochii — albăstrele de cîmp — pentru ca să poată vedea ce-a mai rămas din ea.

Dintr-una, dintr-alta, am început să ne povestim: despre mine, despre ea, pînă ce am umplut şi acoperit golul timpului ce trecuse. Ne-am apropiat din nou, unul de altul, liniştiţi, ca doi oameni bătrîni ghemuiţi sub razele soarelui.

O măritaseră la şaptesprezece ani cu cel mai mare din cei cinci copii ai unei familii. Abia se făcuse fată mare şi ai ei s-au şi grăbit să scadă numărul gurilor flămînde din casă; pentru oile altora se putea găsi şi altă ciobăniţă.

— Eram încă copil şi mă purtam ca un copil, povesteau buzele uscate. Suferinţele au dat peste mine încă din prima zi, căci eram săracă, părinţii erau fără stare. Dar nici eu nu mă dădeam aşa uşor bătută. Trebăluiam cît trebăluiam şi, deodată, îmi puneam şorţul cel nou, mă împodobeam cu un bucheţel de flori şi porneam să car apă. Eram frumoasă şi mă bucuram singură de frumuseţea mea. O dată, pe cînd mă întorceam cu căldările pline, îl întîlnesc pe Petco. Îl cunoşti, nu? Acela, vărul tău, care căzuse odată în puţul din vîlceaua Lalo şi se lovise rău de tot. Îţi aminteşti? Noi îl trăgeam afară cu funia, iar dînsul rîdea. Nu scosese nici măcar un geamăt... Da, tocmai pe el îl întîlnii.

— Ce mai faci, Ninca? Cerchezii aceia ţi-au strîns bine căpăstrul?

— O duc foarte bine, Petco, îi răspunsei eu la batjocură. Acel care va strînge căpăstrul meu mai culege încă măcriş în Valea pietroasă.

Izbucnii în rîs, rîdea şi Petco ; i-am amintit apoi cum a căzut în puţ. Atîta tot. Dar cînd mă întorsei acasă, îi văzui pe toţi stînd încruntaţi. Mai cu seamă socrul meu. Pusei jos căldările, măturai în jurul vetrei ; ei tăceau. Şedeau pe scaune şi tăceau. Deodată, socrul meu începu :

— Ascultă, Ninca, zice, dacă ai intrat într-o casă atît de serioasă, trebuie şi tu să te porţi serios. Buchetelul de flori se potriveşte cu o fată, iar la fîntînă te poţi duce şi cu un şorţ vechi. Tu ai acuma, zice el, ursita ta. Iar ăla, Ţeco — bărbatul meu, nu l-aş mai vedea ! — ca să-i fie pe plac mumă-si, se apucă şi-mi smulse floricica. Îmi mai smulse şi puţin păr. Tu ştii doar ce fire aveam... Cum să rabd aşa ceva din partea lui ? Cînd mă repezii asupră-i... îl bătui măr. Dar apoi au pus ei mîna pe mine şi ţine-te bătaie, bătaie, pînă m-au făcut lipie. M-au tîrît apoi în odăiţa de haine şi m-au azvîrlit acolo în întuneric, mai mult moartă decît vie.

Lacrimile se strîngeau de mult, dar în cele din urmă se revărsară şi se prelinseră pe lîngă nasul care ieşea ascuţit dintre obrajii scofîlciţi...

— Ninca avea ursita ei !... Nici tu straie, nici tu plimbare, nici tu horă. Mă lăsau să mă duc la fîntînă, pe întuneric, numai atunci cînd duhurile rele sar prin apă... Blestemaţii de cerchezi spuneau că-i făceam de rîs cu bărbaţi străini. Iar eu, precum ţi-am spus, am vorbit o singură dată cu Petco al vostru. Vorba vine al vostru, căci el este tot atît al nostru cît şi al vostru, doar sîntem din acelaşi neam. De cîte ori vine vreo sărbătoare, cîntă muzica, celorlalţi le cîntă a veselie, iar mie a îngropăciune. Mă încui cu vacile şi încep să urlu. Aşa mi-am petrecut zilele, plîngînd, de nu-mi mai rămăseseră nici lacrimi. Şi, deodată, „ăluia" i se face milă. Se şi speriase.

— De ce tot urli, zice, haide, vino să ne ducem la horă.

Dar nici eu nu mă lăsam.

— Să piei din faţa mea, auzi ? ! Să ţii tu minte că mi-ai furat sănătatea. Ia-o pe mă-ta de mînuţă şi du-o pe la horă să-şi salte borţoiul.

Căci ea, blestemata, era din nou grea, cu toate că avea un fecior însurat. Se întrecea cu nurorile la făcut copii.

— Hai, lasă, Ninca, nu te mai supăra, se linguşea „ăla".

Cum să mai mă uit la el, cînd mă durea sufletul din pricina lui ? Uite, mi se strîngea ceva aici, sub inimă.

— Eu, zicea el, te-am bătut din pricina tatii.

— Dacă m-ai bătut din pricina lui tat'tău, du-te de joacă hora cu el. Să ştii că, dacă cumva nu mor de inimă rea aici lîngă vaci, am să mă omor !

...Bietul soţ se resemnase, iar pe urmă l-au luat militar. Trei ani încheiaţi Ninca nu-l văzuse decît în timpul permisiilor. Între timp soacra născuse. A născut şi ea. Bătrînei îi copsese pieptul şi cea tînără a trebuit să dea celor doi copii să sugă.

— Iar copilul ei era mare şi lacom ca mielul unei oi bătrîne. Parcă-mi sugea şi pieptul, nu numai laptele. Cred că din cauza bătăii copilului meu nu-i mergea bine. Am alăptat eu şi pe unul şi pe celălalt, dar numai al ei a trăit. Al meu s-a prăpădit, drăguţul de el, şi mie mi se făcu negru înaintea ochilor. Iar „ăla" era la cazarmă. Îi trimisesem o telegramă din Beala Slatina, dar moartea nu aşteaptă. Mă aruncai la pămînt şi începui să urlu : Vreau muzică ! Să-l înmormîntăm cu muzică ! „Măi, Ninca, îmi spuneau toţi, cum se poate înmormînta un copil mic cu muzică ?" Se poate ! rupeam straiele de pe mine şi îmi smulgeam părul. Pentru voi nu se poate, dar pentru mine da, că mi-aţi nenorocit copilul, iar acum nu vreţi să-mi îngăduiţi

nici măcar muzică. S-au speriat să nu creadă lumea că mi-au omorît ei copilul şi au tocmit muzicanţi... Şi muzica a început să cînte !... Cîntaţi, cel puţin pentru el, că mamei lui nu i-a fost dat să-i cîntaţi, ei aşa i-a fost ursita... Dacă s-ar mai fi săpat încă un mormînt, m-aş fi culcat şi eu în pămînt, că tot n-avea de ce să-mi pară rău.

Ninca uitase de mine. Mă privea, dar vedea şi vorbea numai cu umbrele nevăzute ale amintirilor năvălite din trecut.

Mai tîrziu, povestirea ei începu să se destrame de-a lungul întîmplărilor petrecute mai demult sau mai recent. Amintiri dispărute se iveau împrăştiate ca nişte muşuroaie de cîrtiţă pe cîmp. De cele mai multe ori nu era între ele nici o legătură aparentă, pentru ea însă erau legate prin galeriile necunoscute mie, săpate de cîrtiţa cea neagră care îi rosese sufletul.

Bărbatul i s-a înapoiat a treia zi după înmormîntare. Era un băieţandru încă, dar haina militară şi pumnalul de militar îi dădeau curaj. S-a înfuriat soldatul că-i prăpădiseră primul născut, a ridicat chiar şi cuţitul împotriva mamă-si.

N-a putut s-o omoare, dădu Ninca din cap, dar cuţitul acesta tăiase parcă faşa cu care mamă-sa îi legase buricul.

...Bărbatul i-a făgăduit că se vor despărţi de bătrîni, dar au trecut mulţi ani pînă să li se împlinească dorinţa. Au crescut copiii soacrei mai mărişori, au început să umble şi cei doi ai Nincăi, băiatul şi fetiţa.

— Ba trebuia să se strîngă uneia zestre, ba altul să se însoare şi să-şi înjghebe un cămin, iar întreaga povară tot pe umerii mei. Părul mi se albi înainte de vreme. Soacra îmi mînca zilele, dar în sfîrşit dădu Dumnezeu de scăpai de ea, cu toate că e păcat să vorbească omul aşa. Se suise în saivan să caute ouă prin cuibare. Mă tot urmărea ca nu cumva să le vînd negustorului fără ca ea să mă vadă. Deodată alunecă pe paie şi căzu aşa, încît una din ţepile loitrei i se înfipse în burtă, pînă în gît. Tot eu a trebuit s-o scot de acolo şi să-i închid ochii.

Şi-a măritat Ninca cumnatele şi i-a făcut cumnatului o căsuţă nouă la marginea satului, unde s-a mutat şi socru-său, iar ea cu „ăla" şi copiii au rămas în casa cea veche. Se puseră din nou pe muncă să strîngă ceva bani şi lucruri pentru casă. Dar nu au fost în stare să strîngă prea multe, doar trebuiau să dea copiii la învăţătură.

— Ştii tu ce înseamnă o zi albă ? mă întrebă ea, scuturînd atît de ameninţător vătraiul, încît ineluşul de fier începu să sune. N-am avut măcar o singură zi albă. Tu n-ai dat copii la învăţătură ca să ştii ce înseamnă, nu ? Trebuie mulţi bani ! Dar ştii tu cît de mulţi ? Mulţi, mulţi, mulţi... Şi nu-i aveam şi nu sînt decît patru mîini în casă. Am cărat ca un bărbat şi grinzi prin gări, erau să mă mănînce şi lupii, umblam singură şi pe la moară, tot singură şi după lemne, pentru că „ăla" se pricepea la ziditul fîntînilor şi tot cotrobăia şi ciocănea pe sub pămînt ; a mai fost şi la Sofia, vreo doi-trei ani, ca jandarm.

Copiii erau apropiaţi ca vîrstă şi învăţau în aceeaşi clasă la liceu. Fie iarnă, fie vară, la o zi, două, Ninca le ducea traista cu pîine şi mîncare.

— N-au călcat niciodată într-un birt şi au băut numai de trei ori bragă. Nici măcar un bănuţ n-au cheltuit pe de lături. Aşa copii am eu. De aceea îi spun eu Vasilcăi : Fato, n-o să-ţi iert niciodată dacă te măriţi şi părăseşti lucrul de la spital. Am muncit atîţia ani şi nu am cheltuit pentru mine nici măcar o levă. Iar tu vezi, draga mamei ? Ţi-ai mai cumpărat o bluză şi pantofi noi. De fapt nici ea nu prea are, pune la o parte pentru fratele ei să înveţe spiţerie. Se spune că asta este meseria cea mai bănoasă. Toamna, cînd m-am

dus la Vasilca în vizită, la spital, toate surorile mi-au ieşit în întîmpinare. Au început să mă îmbrăţişeze şi să mă sărute. Şi toate îmi spuneau mamă, aşa cum mă striga şi Vasilca mea. M-au pus să mă culc într-un pat alb. „Ai călătorit mult, măicuţă, spuneau ele, şi eşti obosită. Culcă-te, ziceau, pînă ce pregătim gustarea..." Stăteam aşa culcată, iar în jurul meu totul era alb. M-am îmbolnăvit, îţi spun drept, de-atîta curăţenie şi de-atîta linişte. Oasele au început deodată să mi se desfacă, os de os, de nu mai aveam putere să mă mişc. Tovarăşele Vasilcăi îşi vedeau de treaba lor şi iar aruncau cîte o privire în cămăruţa mea, spunînd: „Cum te simţi, măicuţo? Stai culcată, măicuţo, pînă ce terminăm cu bolnavii." Iar afară era o pădurice, nişte pomi pletoşi, o frumuseţe. Chiar şi norii parcă se opriseră în loc să privească cum stau culcată, fără să muncesc, pentru că prin satul nostru nu văzuseră o astfel de minune. Învîrt ele aparatul de radio de lîngă capul meu, ca să-mi cînte aşa încetişor, şi iar pleacă. Îmi cîntă drăgluţul de el tot felul de melodii, iar eu îl ascult şi plîng... Plîng şi mă simt uşoară, şi tristă...

Ninca plîngea şi acuma. Lacrimile ei ba se opreau, ba porneau din nou, parcă veneau nu din ochi, ci dintr-un fel de izvoare pitite în adîncimi, din acelaşi loc din care izvorau şi cuvintele ei triste:

— „Culcă-te, măicuţo"... Cum de pînă atunci nimeni nu îmi spusese: „Culcă-te, Ninca! Haide, odihneşte-te dacă nu ţi-e bine, dacă eşti bolnavă!" S-a întîmplat să mă chircesc de durere, să mă simt zdrobită, dar eu îi dădeam înainte, acopeream sărbătorile luminoase cu zilele negre ale săptămînii, aşa cum noaptea acoperă ziua... Zilele trecute Stoian s-a apucat să cînte la ghitară. O bombă distrusese farmacia din Sofia unde era elev. Cîntă din gură şi din ghitară. Eu tocmai dădeam lapte mieilor, fiindcă mamele lor nu voiau încă să le dea să sugă. Stăteam în genunchi, în faţa focului, ca şi

acum, şi ascultam cîntecul. Şi ce să vezi, deodată vine taică-său şi strigă:

— Stoian, lasă-te acuma de cîntat şi vino să cărăm pietrele, că nu avem timp altă dată!

Dar mie îmi sări ţandăra şi mă repezii la el:

— Nu se poate, strig eu, Stoian n-o să care pietrele! Ai să chemi un ţigan să le cari cu el. Îi vom da pentru asta puţină făină din cea neagră. Lasă băiatul să cînte, iar eu să-l ascult.

— Stai, bre Ninca, zicea el, doar nu e acuma vremea de cîntat!

— Dar cînd e vremea? i-o întorc eu. Cînd se va jigări ca tine? Ia uită-te la tine cu ce semeni, cu un băţ uscat! Oare atunci va cînta şi el? Să piei din faţa mea cu pietrele astea blestemate, mie-mi ajunge şi coliba asta...

Pleacă el de lîngă băiat, dar nu se lasă de pietre. Le rostogolea, aproape să-şi rupă maţele. Sînt grele, lua-le-ar naiba, le pregătim pentru o căsuţă nouă. Lăsai mieluşeii şi mă dusei şi eu să împing alături de el. Dar parcă poţi asculta cîntece cînd împingi la pietre? Şi băiatul, cînd ne văzu, aruncă ghitara şi veni să ne ajute.

— De ce plîngi, mamă? mă întrebă el.

— Ştiu şi eu, fiule, de ce plîng?... Mi-o fi intrat vreun fir de praf în ochi.

— Stai, măicuţă, să văd...

Nu m-a crezut. S-a apropiat de mine, mi-a ridicat bărbia şi ştii ce a făcut? M-a sărutat pe ochi.

— Nu ai nimic, zice.

Amintirea acestui sărut revărsă o lumină blîndă pe chipul trist al mamei. Trăsăturile ei aspre se îmblînziră, se înroşiră şi buzele ei lipsite de sînge.

În amurgul serii, cîntecul lăutarilor se auzi mai limpede, duios, atrăgător. La un moment dat sunetul micului flaut se desprinse, se înălţă către cer ca o chemare puternică şi adîncă, o chemare la dragoste, la fericire,

se înălţă sus de tot şi ţinu atît cît ţinu suflul lăutarului ; apoi se prăbuşi frînt şi se pierdu în larma surdă a tobei.

Ninca asculta şi zîmbi.

— Am vorbit eu cu Ţeco... Pentru prima dată îi spusese bărbatului ei pe nume. Cînd voi muri, să nu mă îngroape pînă ce nu vin şi copiii. Ei au să vină oriunde s-ar găsi. De cum vor porni să mă ducă, vreau muzică. Să înceapă să cînte încă de la poartă. Melodia aceea tristă, cu care am dus atunci copilul...

Ninca strîngea ochii parcă se desfăta de pe acum cu muzica viitoarei sale înmormîntări.

Pe ulicioară urui o căruţă. Se opri. Se auzi scîrţîitul porţii. Bărbatul lui Ninca se întorcea la cină. Era timpul să pornesc şi eu.

— Stai, mai stai, mă reţinu Ninca. Rămîi la cină. Ai să te vezi şi cu „ăla“, iar Stoian îţi va cînta din ghitară.

Porni în întîmpinarea lor, dar se opri în prag, se întoarse şi grăi încet :

— Aş vrea să te întreb ceva... Stoian zice că atunci cînd ruşii vor trece Dunărea se va isprăvi cu viaţa asta a noastră. Va începe o viaţă nouă. E adevărat ? Tu eşti mai învăţat, trebuie să ştii !

O priveam surprins şi bucuros : nu mă aşteptam de loc la o astfel de întrebare tocmai din partea ei.

— Spune ! răsună din nou glasul ei autoritar ca odinioară.

— Este adevărat, Ninca : se va termina cu viaţa întunecată ! Drept ţi-a spus băiatul...

— Să sperăm ! Să sperăm ! dădu Ninca de două ori din cap şi ochii ei ca albăstrelele, păstraţi ca prin minune, luciră cu nădejde în amurg. A mea s-a dus, n-ai ce-i face, dar pentru copii...

ŞEPCILE SCHIMBATE

Amîndouă erau absolut identice, şepci de elevi de gimnaziu, confecţionate dintr-un fel de stofă albăstruie pentru militari, ţesută din deşeuri, care purta numele de postav numai în amintirea anilor buni de odinioară.

Se distingeau numai în ceea ce priveşte provenienţa : una din şepci fusese cumpărată în satul Gabare, iar cealaltă la Beala Slatina. Prima — lunea trecută, iar a doua — sîmbăta trecută.

Posesorii celor două şepci erau elevi în clasa a doua a gimnaziului, copii de aceeaşi statură, cu aceeaşi măsură a capului.

Zilele trecute, moş Todor trage clopotul şcolii, pîlcurile de copii pornesc în goană, în acea veşnică întrecere, care să sară mai întîi pe ştergătoarea din faţa clădirii. Unul dintre elevi îşi apucă şapca sa nouă, celălalt pune mîna şi el pe a lui, o îndeasă pe cap, dar, după o clipă, tresare :

— Nu ! Asta nu-i şapca mea.

Îşi scoate şapca, o examinează, într-adevăr ! Şapca lui avea un cozoroc mai lucios.

Îl ajunge în goană pe colegul său de şcoală, îl trage de mînecă, întinde mîna să-i ia şapca, dar celălalt copil se opune :

— Cară-te, măi, de-aici ! Asta-i şapca mea.

— Asta nu-i şapca ta. Asta-i a ta !
— Ba-i a mea !
— Nu este a ta !
Se luară la harţă.
Începură să se bată.
Vine directorul.

— Ia staţi ! Opriţi-vă ! Ce sînt ţipetele astea ? De ce vă bateţi ?

— Mi-a luat şapca ! se plînge unul dintre copii.

— Şapca este a mea ! urlă celălalt copil.

Şi amîndoi sînt mînjiţi cu muci înroşiţi de sînge.

Directorul luă şepcile, le examină pe dinafară, apoi pe dinăuntru, nici o diferenţă. Le puse pe capetele tunse, apoi le schimbă cruciş, aşa cum se schimbă în biserici pe capetele tinerilor însurăţei coroanele de tinichea, dar şepcile se potriveau la fel de bine pe capul unuia, cît şi pe capul celuilalt.

El îi mustră pe copii, le spuse să trimită pe taţii lor la şcoală, apoi se întoarse în cancelarie.

Eu eram într-o cameră goală a şcolii şi scriam. La un moment dat, auzii prin ţăcănitul maşinii de scris nişte ţipete de femeie. Coridorul gol le prindea şi le făcea să răsune mai tare, ca ecoul într-o peşteră. Deschisei uşa şi văzui pe director, un om înalt de stat, stînd ţeapăn sub ceas, cu mîinile ridicate în sus, ca un trunchi de stejar.

— Stai, bre, femeie... Aşteaptă ! se ruga el.

O femeie scundă şi grasă, dar foarte sprintenă, dădea iute din mîini şi se năpustea asupra lui ca un bondar înfuriat.

Se vede că plecase tocmai de la copaia cu aluat, deoarece coatele ei dezgolite erau pline de făină.

— Se poate, domnule director ? Se poate una ca asta ? Ea flutura în mîna dreaptă o şapcă de şcolar. Dacă tatăl lui este la cazarmă, dumneavoastră pentru asta aţi rămas aici ? Să şedeţi la căldurică şi să permiteţi să se fure şepcile copiilor ?

— Te rog, doamnă !

— Eu nu sînt nici o doamnă ! răcni ţăranca. Doamnă să-i spui nevestei dumitale ! Vreau şapca mea ! Am dat pe ea două sute douăzeci de leva. Am strîns ou cu ou. Nu mă mişc de aici pînă nu-mi înapoiaţi şapca.

— Bine, bine ! se apără directorul cu braţele ridicate, parcă ar fi avut într-adevăr în faţa lui un bondar. Să vină Petco Dicov. Să vedem şapca lui, să vedem şi pe a dumitale şi apoi vom hotărî.

— Ahaa ! răsună coridorul de ţipătul femeii turbate. Ce, oare tu ai cumpărat şapca de vrei să te uiţi la ea şi să hotărăşti ? Crezi poate că eu nu-mi cunosc şapca, de vrei să mă-nveţi tu ? ! Sau poate Petco ăla cu nasul de porc ? Parcă nu ştiu eu cîte parale face ! Toţi din neamul lui sînt nişte tîlhari. Nu a plecat unchiu-său luînd cu el uşa de la moara lui Manco ? Şi nora lui care a smuls cînepa lui Minca a babei Ţona ? Nu a venit chiar şi o comisie să facă anchetă ?

Nenorocitul director îşi dădea în zadar silinţa să o liniştească :

— Ascultă-mă, Vaţo, astea sînt copilării !

— Copilării, ai ? Şi javra asta mică, care a luat şapca băiatului meu, e şi el un cîine din rasa lor. Dumnezeu să-i trăsnească pe toţi ! Să li se usuce mîinile, ca să ţină minte cînd s-au agăţat de mine !

— Stai, bre, femeie, aşteaptă !

Directorul îşi aruncă neputincios privirile spre mine, dar eu stăteam liniştit la o parte. Nu voiam să stric liniştea osemintelor răposaţilor mei. De unde puteam să ştiu dacă vreunul din strămoşii sau străbunele mele nu smulsese vreodată cînepă străină sau nu cotrobăise prin cuiburi vecine ?

— Am să-i scriu lui taică-său ! O să se plîngă pînă în faţa colonelului ! Îşi va lua concediu şi va veni cu

pușca lui să vă omoare pe toți. Are să fugă la miezul nopții din cazarmă !

— Taci din gură, că-l deranjezi pe om, dădu directorul din cap spre mine. El e scriitor, are nevoie de liniște ! Uite-l, uită-te la el ! arătă el spre mine în speranța să sustragă într-un fel atenția agresoarei.

Dar ea nici măcar nu se întoarse. Spuse doar cu un oarecare dispreț, dar pe un ton de amenințare cumplită :

— Îl văd ! Îl văd cu spatele, cum stă la ușă și cum rînjește. Ar face mai bine să-și vadă de treburile lui de scriitor, fiindcă și tatăl lui, dacă nu ar fi fost o poamă bună, nu era să-și părăsească nevasta și să hoinărească ajungînd pînă în America.

— Taci ! Directorul se simți ofensat în locul meu. Taci din gură, că acu te iau și te azvîrl ca pe o zdreanță !

Și, într-adevăr, ridică mîinile, făcu un pas înainte, dar femeia nici nu se clinti din loc, ci se apucă numai strîns de pălimarul scării.

— Haide ! Încearcă numai ! își îndemnă ea agresorul, privind fără teamă palmele ridicate asupra capului ei. Haide, vreau să te văd cum ai să mă azvîrli ! Hai, pune numai mîna pe mine ! Doar există și legi în apărarea nevestelor de militari de rezervă. Uite-mă ! Na, apucă-mă ! își umflă Vața pe neașteptate pieptul, pășind înainte și oferindu-l provocator. Întîi îmi luați șapca și pe deasupra vreți să mă și bateți ?

Directorul bătu în retragere, nu îndrăzni să o atingă. Se uită puțin zăpăcit jur împrejur și zări prin fereastră clădirea primăriei. Deodată îi veni o inspirație și porni în fugă în jos pe scări.

— Ahaaa ! scoase Vața un strigăt de triumf care făcu să răsune tot coridorul. Fugi, va să zică. De ce nu m-ai apucat ? De ce nu m-ai azvîrlit ca pe o zdreanță afară ?

— Vino ! Mergem la primar ! strigă de jos directorul. Am să mă socotesc eu cu tine față de el. Vino ! Vino imediat !

— Am să vin ! Femeia porni după el. De ce să nu vin ? Dacă este primar, n-o fi vreun bivol înfuriat ! El nu-i în stare s-o țină în frîu pe nevastă-sa, de i-a stricat, prin bîrfele ei, viața preotesei, și crezi c-o să mă pună la punct pe mine ?... O să-mi furați voi mie șapca...

Țipetele ei se pierdură în curte.

Lăsai scrisul, îmi luai cascheta și mă repezii la primărie, ca să urmăresc mai de-aproape desfășurarea bătăliei.

— Oare cum ar fi procedat preaînțeleptul Solomon cu aceste două șepci ? mă bucurai eu că nu sînt în locul tînărului primar din Vraniak, în fața căruia urmau să apară, după puțin timp, cele două părți învrăjbite.

2

Cadrul în care se desfășura noua judecată a lui Solomon era aproximativ următorul :

Un birou cojit, acoperit cu postav verde.

Deasupra biroului — portretele regale.

În dosul biroului — primarul, un bărbat de treizeci de ani, cu o față tinerească, de formă geometrică pătrată de la pomeți în sus și triunghiulară în jos spre bărbie. Nasul înfipt ca o piramidă cu trei laturi. Ochii ușor arcuiți în sus, urme îndepărtate ale unor străbuni mongoli. În strălucirea ochilor — șiretenie.

La stînga, lîngă birou, ședea directorul, sprijinindu-și greutatea trupului pe coatele puse peste genunchi.

La dreapta biroului mă așezai eu, așa cum sînt.

În picioare, în mijlocul camerei, stătea Vața, bondarul cu coatele pline de făină, și Petco Dicov, cel de-al doilea împricinat.

Oare cum să-l descriu ?

Toate rezervele fizice adunate în decursul celor patruzeci de ani ai vieții lui fuseseră probabil consumate

pentru alimentarea şi creşterea bizarului şi minunatului său nas, compus din trei mingi cărnoase şi netede. Una dintre ele, cea mai mare, la mijloc, sub sprîncene, iar celelalte două — lipite de ea — una în stînga, cealaltă în dreapta. Pe mingile de jos, sfredelite două găuri negre şi deschise, atît de mari, încît atunci cînd Petco îşi întorcea faţa către cineva, parcă se uita la el cu patru ochi. Şi tot locul din jurul nasului era complet acoperit de ţepi, încît acesta se contura ca un monument futuristic în mijlocul unei grădiniţe cosite.

Primarul *(începe uşurel)*: Spune acuma, doamnă, despre ce este vorba. Am să vă rog numai să vorbiţi liniştit.

Vaţa *(înghiţind în sec)*: Liniştit, domnule primar, cu totul liniştit... Pe bărbatul meu l-aţi mobilizat liniştit. Ieri mi-aţi rechiziţionat în modul cel mai liniştit şi iapa. Azi mi-aţi furat liniştit şi şapca copilului. Luaţi-mi cel puţin în mod liniştit şi sufletul, şi astfel totul se va termina în linişte !

Primarul: Ba să nu mori !... Cine îţi va creşte copilul ?

Vaţa: Păi, dumneavoastră îl veţi creşte. Împreună cu doamna dumneavoastră. Căci şi fără asta nu se ştie dacă va naşte vreodată. Nu-i aşa că e stearpă ?

Primarul *(încruntă sprîncenele)*: Te rog să nu vorbeşti prostii !

Vaţa: Bine, dacă vorbesc prostii, eu am să tac, iar de vorbit, vorbiţi dumneavoastră.

Primarul *(ridicîndu-se neliniştit în picioare)*: Tu ce ai de zis, Petco ?

Petco *(îşi pipăie nasul)*: Eu, domnule primar ? Eu nu pot decît să spun că şapca aceasta pe care o am în mînă aparţine băiatului meu. Vaţa a... cînd...

Vaţa: Cine ? Eu am greşit ? Dumnezeu a greşit cînd a pus un cap de om pe picioarele tale de răţoi. Numai nasul tău de porc este la locul lui !

Primarul, directorul şi cu mine zîmbim cu blîndeţe ; observaţia Vaţei este cu totul justă. Zîmbeşte şi Petco. Mişcă din umeri şi ne face cu ochiul la fiecare, parcă ar fi vrut să spună : „Uită-te la ea şi dă-ţi seama cîtă minte are !"

Primarul: Ascultă, Petco ! Tu cel puţin eşti un om de înţeles, nu vezi că şepcile sînt la fel ?

Petco: Aa ! Scuzaţi, domnule primar, dar să-mi permiteţi să nu fiu de acord. Şapca ei, de exemplu, a fost cumpărată luni, iar a mea sîmbătă. Această şapcă a fost purtată mai mult cu cinci zile întregi !

Primarul: Ei, şi după ce o recunoşti tu că este a ta ? Poate copilul tău a greşit, şi aceasta este o şapcă, şi aceea este tot o şapcă.

Petco: Eu, domnule primar, o recunosc după pipăit. Cum pun mîna pe ea...

Vaţa: Puşchea pe limbă-ţi ! Vă ştie toată lumea de ce sînteţi în stare cînd este vorba să puneţi mîna pe ceva. Pe orice puneţi mîna prin casele şi curţile străine nu îi mai daţi drumul.

Primarul: Doamnă ! Să te porţi cuviincios în biroul meu !

Directorul: Ea şi la şcoală...

Vaţa: Tu să taci ! Că tu eşti cel mai vinovat din toţi. Copilul a început să ţipe imediat, dar dumnealui în loc să-i dea înapoi şapca furată, a pus-o în mîna tîlharului ăla mic, haide, du-o lui taică-tău ! Să se bucure de avutul altuia !

Primarul: Vaţo, dacă continui să vorbeşti prea multe, am să te amendez.

V a ţ a : Păi, amendează-mă ! Am rămas singură, nenorocită, dacă n-ai să mă amendezi pe mine, pe cine o să amendezi, pe nevastă-ta ? Bărbatul meu este la cazarmă, şi calul meu tot la cazarmă, iar eu la ce sînt bună ? Doar pentru aia am rămas, ca să mă prădaţi şi să mă amendaţi ? Amendează-mă ! O sută de leva, două sute, trei sute. Amendează ! Bărbatul meu e plecat doar după afaceri !

P r i m a r u l *(încurcat)*: Stai, bre, femeie! Parcă am eu nevoie de banii tăi... Pentru ce v-am adunat eu aici ? Vreau doar să vă înţelegeţi ca oamenii. Şepcile sînt aidoma. Mai mult chiar, a ta este mai uzată decît a lui...

V a ţ a : Mai uzată este nevastă-sa pe care a luat-o atunci cînd tatăl ei era gata s-o facă pastramă !

E u *(nerăbdător)*: Uite, doamnă, îţi dau două sute douăzeci de leva... *(Îmi scot portmoneul.)* Ţine banii şi cumpără-i băiatului o şapcă nouă.

V a ţ a *(se uită la mine peste umăr cu dispreţ şi compătimire)*: Ascultă, domnule scriitor... Ia vezi-ţi de pălăriile nevesti-ti şi fii-ti, iar pe mine lasă-mă în pace. Ce te tot bagi ? Dacă nu ai fi ajutat pe mătuşă-mea să-şi bage băiatul la calea ferată, te-aş fi întrebat pînă acum de cinci ori ce cauţi aici, în acest local oficial ? Ţine-ţi banii să-i plăteşti chiria lui Stanio, că tatăl tău şi-a vîndut casa ca să hoinărească prin America...

E u : Dar eu numai pentru binele tău, măi femeie...

V a ţ a : Parcă dumneata ai văzut mult bine de te îngrijeşti de binele oamenilor. Doar mi te-au cărat destul pe la poliţie şi pe la închisori !

E u : Lasă lucrurile astea, te rog. Se poate oare să vă certaţi o zi întreagă pentru o şapcă de nimic ? !

V a ţ a : Pînă în mormînt am să mă cert pentru şapca asta. O şapcă de asta se cumpără o dată la cinci ani, iar ei să i-o ia după trei zile ! Dacă tatăl său ar fi ştiut pe ce foc mă frigeţi, ar fi făcut o gaură în pămînt şi s-ar fi întors acasă.

P r i m a r u l : Tu, Petco, va să zică, nu vrei ? Nu vrei să dai şapca ?

P e t c o : N-o dau pentru că-i a mea. Nu numai pînă în mormînt ; dar poate Vaţa să se ţină de capul meu şi pe ailaltă lume, tot n-am să i-o dau.

V a ţ a : Las'că te aranjez eu pe tine încă pe lumea asta !

P r i m a r u l *(zîmbind)*: Nici tu, Vaţa, nu vrei să te împaci ? Te întreb pentru ultima oară.

V a ţ a : Uitaţi-vă la el cum rîde ! Oamenilor le picură sîngele din inimă, iar dînsul rîde. Păi sigur, dacă nu are copii ca să ştie cum se cumpără o şapcă... Rîde !

P r i m a r u l *(rîde)*: Lasă-i tu pe copiii mei în pace. Dacă nevasta mea nu poate să-mi nască copii, am să-mi caut alta mai vrednică, una ca tine.

V a ţ a : Dar nu se ştie cine poartă vina că n-aveţi copii. Poate să nu fie nevasta dumitale.

T o ţ i : Ha !

V a ţ a *(ne fixează pe rînd)*: Ha... da !

P r i m a r u l : Ţi-aş spune eu ceva, dar... treacă de la mine !

V a ţ a : Spune, hai, spune ! Doar bărbatul meu de asta a plecat la cazarmă pentru ca voi, bărbaţii, să puteţi să-i spuneţi orice nevesti-si.

Primarul şade şi-şi muşcă buzele. Noi toţi stăm cu capetele aplecate. Tăcere.

P e t c o : Domnule primar, permiteţi-mi să spun ceva... Văd că dumneata nu poţi să ne împaci, şi eu am să-ţi fac o propunere. Dacă Vaţa vrea, nu mă împotrivesc nici eu.

P r i m a r u l *(cu nădejde)*: Hai, spune !

P e t c o : Dacă vrea Vaţa, sînt şi eu de acord să mergem pînă la Beala Slatina. Îl vom întreba pe negustorul

de şepci : care din cele două şepci este a lui. El va şti să spună cel mai bine.

(O, Solomon cel cu nasul gras ! Laudă ţie, laudă !)

Primarul *(bucuros)* : Vrei aşa, Vaţa ?

Vaţa : De ce nu ? Dar nu pînă la Beala Slatina, mă duc pînă-n Orehovo, ca să-i arăt acestui zurliu cum să fure şepci străine. O să mi se strice aluatul în covată, dar nu face nimic !

Petco : Parcă eu nu am înhămat căruţa să mă duc la arat ?

Vaţa : Porneşti ?

Petco : Pornim.

Noi : Într-un ceas bun ! Să fie într-un ceas bun !

3

...Şi cei doi vecini — Petco şi Vaţa — au pornit spre Beala Slatina ! Doisprezece kilometri dus şi doisprezece kilometri întors, prin noroiul subţire de primăvară.

O zi întreagă de muncă şi o copaie întreagă de aluat pierdută, două perechi de opinci de două sute de leva rupte pentru a aprinde şi mai mult o vrajbă care avea să dăinuiască între cele două familii — a lui Petco şi a Vaţei — cel puţin încă trei generaţii.

Negustorul de şepci din Beala Slatina ar fi declarat că nu avusese loc nici un schimb de şepci, că băiatul lui Petco ar fi luat chiar propria sa şapcă.

Ce-a mai spus Vaţa n-a fost în stare Petco Dicov să-mi povestească cu rost, deoarece tot timpul hohotea, îşi pipăia nasul şi repeta mereu :

— La-asă-mă, lasă-mă !... S-a adunat tîrgul... S-au înghesuit la uşă... Hi, hi !... Negustorul s-a speriat... Hi, hi ! Şi a luat o şapcă... A dat-o scroafei turbate... Apoi a pus mîna pe ea... Hi, hi ! Hi, hi ! A zburat-o pe uşă afară !... Hi, hi !

Şi iată cum de s-a făcut că băiatul Vaţei are două şepci.

O a doua eroare nu este cu putinţă : pe cozoroacele şi pe panglicile de muşama dinlăuntrul celor două şepci stă scris cu creionul chimic :

„PROPRIETATEA LUI IV. TE. DAMIAN, SATUL VRANIAK."

BIOGRAFIE

Bombardamentele pustiiseră oraşul.

Dintr-un întreg cartier al oraşului, plin ca un furnicar, dintre toţi muncitorii şi funcţionarii, lăptarii şi zarzavagiii, frizerii şi brutarii, dintre toate mamele, toţi bunicii şi copiii, dintre toţi taţii, toate servitoarele şi toţi poliţiştii de acolo, nu ne-am mai regăsit, în noaptea aceea, în faţa adăpostului, decît doi : eu şi omul acesta cu lumînarica de biserică în mînă.

Cerul vuia de urletul sălbatic şi strident al sirenelor. Limbile de lumină ale proiectoarelor lingeau norii.

— Treceţi înainte, spusei omului care s-ar fi putut să mă însoţească pe drumul îngrozitor spre spaţiile cereşti.

Trecu prin uşa blocului, de curînd dărîmată de explozia unei bombe căzute în apropiere, şi începurăm să coborîm spre beci cu paşi tacticoşi şi puţin solemni.

Ce poţi să ştii ?

Dacă sperietoarele aeriene anglo-americane ar veni şi în noaptea asta deasupra Sofiei lipsite de apărare, beciul de ciment putea deveni dintr-o singură lovitură de bombă mormîntul şi mausoleul nostru.

Trebuia cel puţin să coborîm acolo ca bărbaţi demni, să ne ţinem singuri ultima lumînare.

Necunoscutul puse lumînarea pe o ladă cu vechituri şi se aşeză pe altă ladă, lîngă stîlpul de sprijin al clădirii.

Ca toţi locuitorii cartierului, nu eram cu totul necunoscuţi unul altuia, ne întîlniserăm de multe ori pe la măcelării, pe la zarzavagii sau în staţiile de tramvai.

Tovarăşul, care în acest miez de noapte avea să-mi împărtăşească soarta, era unul din acei bărbaţi liniştiţi, închişi, care umblă încet, îşi cumpără ziarul după ce toţi cumpărătorii s-au retras de la chioşc, îl împăturesc apoi, îndoindu-l egal, şi îl pun în buzunar fără măcar să remarce titlurile cele mai alarmante.

Aceşti oameni se urcă astfel şi în tramvai — ultimii. Dacă scapă în înghesuială un vagon, aşteaptă următorul şi se urcă tot ultimii.

Au orele lor bine stabilite pentru lucru, pentru odihnă, pentru cititul ziarelor şi pentru plimbare.

Zilele lor pentru cinema, baie, tuns sînt de asemenea stabilite cu precizie...

Şi veniturile lor sînt delimitate, ca şi cheltuielile de altfel, şi cîteodată am avut impresia că ei îşi trăiesc bucuriile şi tristeţea tot aşa, în doze fixe, pe ore...

Nu-l mai văzusem de vreo două-trei luni, de cînd fortăreţele aeriene începuseră să distrugă şi să pîrjolească oraşul.

Lipsa de somn şi alarmele continue îi îmbătrîniseră chipul. Pielea de pe pomeţii obrajilor i se întinsese, iar părul îi albise în jurul tîmplelor. Cu toate acestea exista ceva tineresc la acest bărbat de treizeci şi cinci de ani, un fel de adolescenţă încă neveştejită, atît în felul lui de a clipi din ochi, cît şi în strălucirea blîndă şi copilărească a ochilor, precum şi în obişnuinţa de a-şi umezi mereu buzele, care erau frumoase, senzuale şi moi.

Bărbaţii care nu se despart de mamă păstrează urmele trăsăturilor de copil pe chipurile lor. Aceşti bărbaţi nu-şi dau seama că îmbătrînesc, pentru că au sentimen-

tul că mai sînt copilaşii mamei şi că pot lăsa întotdeauna pe umerii altcuiva orice grijă, ca în copilărie. Toate acestea şterg semnele vîrstei şi le întipăresc pe obraz expresia pe care mama lor ar dori să o vadă mereu.

Iar vecinul meu nu se despărţea de mama lui decît pentru a se duce la lucru, la o distanţă de cîteva străzi. Stăteau împreună la coadă în faţa măcelăriei, şi chiar şi acolo se priveau ca nişte îndrăgostiţi, iar cînd intrau înăuntru, se sfătuiau ce fel de carne să cumpere.

— Bebe, să luăm nişte splină ? zicea doamna cu părul alb.

— Nu, ia rinichi.

— Dar ţie îţi place splina !

— Ţie însă îţi plac rinichii.

— Am să iau atunci şi splină şi rinichi.

Se ducea cu mama lui chiar şi la coafor. L-am găsit o dată acolo ; şedea pe un scaun în salonul de bărbaţi şi aştepta pe bătrînă să-şi reînnoiască frumuseţea.

— Bebe, se arăta ea după draperia galbenă, îmi stă bine aşa cu un moţ pe frunte ?

— E frumos, o privi fiul, ridicînd capul de pe ziar.

După un minut, scoase din nou capul de după perdea.

— Dar aşa, în sus ? întrebă ea, netezindu-şi părul deasupra frunţii veştede şi pudrate.

— Şi aşa e frumos.

Această afecţiune între mamă şi fiu, atît de rară, mă intrigase întotdeauna şi chiar mă enervase. Admiteam să existe afecţiune, dar nici chiar atîtea alintări la un bărbat cu părul aproape încărunţit ! O asemenea denaturare bolnăvicioasă a sentimentelor merita să fie examinată mai de aproape.

„Cum de a îndrăznit să rămînă singur în acest oraş distrus ?“ mă întrebam eu, iscodindu-l din cînd în cînd pe fiul cel devotat şi alintat.

Aştepta şi aici, după cum avea obiceiul să stea în staţia de tramvai cînd mama lui nu era cu el, liniştit, nepăsător, dar fără a fi plictisit. Există astfel de indivizi singuratici, deveniţi insensibili şi care umblă printre oameni ca printre nişte umbre întruchipate.

Alarma aeriană se prelungi.

Lumînarea subţire de biserică arse pînă la capăt, se stinse, şi noi rămaserăm să aşteptăm în întuneric îndurarea cerească.

Cerească în adevăratul sens al cuvîntului !

Eu aprindeam ţigară după ţigară ! Luminam cu chibritul şi mă uitam la vecinul meu : clipea din ochi, tot aşa de treaz ca şi mine, şi mă privea nepăsător, aşa cum se privesc călătorii în tramvai.

— Spuneţi ceva, grăii eu cu totul pe neaşteptate şi pentru mine însumi, într-un moment cînd flacăra băţului de chibrit ne lumina.

— Ce-aţi dori să ştiţi ? îmi răspunse el printr-o nouă întrebare, blîndă şi melodioasă.

Chibritul se stinse.

— Uite-aşa, adăugai, spuneţi-mi cine sînteţi, cu ce vă ocupaţi. Să facem cunoştinţă. Ne-am întîlnit în această groapă... Să sperăm că cel puţin unul din noi va scăpa, dacă vor începe din nou să tragă.

— Dacă sînteţi curios, o să vă spun. Mă numesc Petăr Dincov... Petăr Stoianov Dincov. Sînt funcţionar la reprezentanţa germană de coloranţi de anilină. Sînt însurat. Nu am copii. Locuiesc aici, pe strada asta, la numărul şaptezeci şi trei.

— Da, da, ştiu, zîmbii eu de răspunsurile lui tip, ca la un interogatoriu. Locuiţi în casa de cărămidă roşie. Vă cunosc de cîţiva ani.

— Şi eu vă cunosc, continuă vecinul Dincov. Sînteţi scriitor. Publicaţi schiţe în ziarul *Dîga*...

Întunericul făcea ca vocile amîndorura să pară şovăitoare. Fără să vrem, vorbeam cîteodată tare, şi cuvintele noastre răsunau în beciul de ciment de parcă îşi luau zborul din gura unor duhuri subpămîntene.

— Cu toate că nu ne cunoaştem personal, îmi reluai de departe interogatoriul, mi-aţi fost întotdeauna simpatic. Eu, ca să vă fac o mărturisire, sînt un om agitat. De aceea mi-au plăcut întotdeauna oamenii liniştiţi. I-am invidiat. Am să vă mai mărturisesc încă ceva... zîmbii eu, de parcă aş fi putut să-l seduc prin zîmbetul meu în această beznă de nepătruns. Eu vă observ de trei-patru ani. Ştiu felul în care vă îmbrăcaţi, cum vă cumpăraţi ziarul, la care măcelărie v-aţi fixat... Şi mai ştiu că sînteţi un om fericit.

— Da, sînt fericit, cedă Dincov sugestiei mele.

— Nu-i aşa ? Nu v-am invidiat în zadar !... Cînd vă observam aveam întotdeauna dorinţa să aflu cîte ceva despre viaţa dumneavoastră. Să aflu iarba fermecată prin care aţi dobîndit fericirea. Uite mă întreb şi acum, dar nu sînt sigur dacă mă veţi înţelege bine...

— De ce să nu vă înţeleg ? Dimpotrivă, vă înţeleg foarte bine !

— M-am întrebat deseori, continuai eu, cine este acest om liniştit şi blînd ? Cum trăieşte ? Aş fi vrut să ştiu cîte ceva despre copilăria dumneavoastră, despre familia dumneavoastră. Nu este oare fiecare om o mică lume aparte ? Fiecare îşi are bucuriile lui, fiecare năzuinţele spre un lucru pe care luptă să-l dobîndească în viaţă. Şi acum, dacă ne-am întîlnit întîmplător în adăpost, mi-am adus din nou aminte de curiozitatea mea. S-a ivit din nou în mine dorinţa să aflu unele amănunte din biografia dumneavoastră. Aţi vrea oare să-mi povestiţi ceva despre viaţa dumneavoastră ?

Întrebarea mea se pierdu în întuneric şi trecu destul timp fără să vină vreun răspuns.

Voiam să arunc o frînghie ca să mă leg de omul celălalt şi căutam căi ca să ajung la el, dar cum să ajungi la cineva cînd nu îi vezi nici ochii, şi el nu caută să prindă capătul funiei ?

Tăcerea făcea ca bezna să pară şi mai profundă, mai apăsătoare... devenea aproape penibilă...

— De ce tăceţi ?

— Mă întreb ce să vă spun ! începu deodată tare Dincov. Să vă fac o biografie... Ce fel de biografie ? Sînteţi scriitor, ştiu ce vă interesează : ceva deosebit, captivant. Dar vă înşelaţi, în viaţa mea nu există nimic remarcabil. Sînt un om cu totul obişnuit.

— Toţi sîntem oameni obişnuiţi.

— Nu, să nu credeţi că mă prefac. Nu ştiu într-adevăr ce aş putea să vă povestesc... Dumneavoastră mă întrebaţi despre unele lucruri importante, pe cînd eu... Nu există aşa ceva în viaţa mea.

Vorbele lui erau sincere ; el nu ştia ce anume din viaţa lui putea să mă intereseze.

— De unde sînteţi ? începui eu să-l ajut.

— Sînt din Tîrnovo.

— Ce aţi învăţat ? Ce studii aveţi ?

— Am absolvit liceul din Tîrnovo. Voiam să devin medic, dar, cînd am venit la Sofia, abia de-am putut intra chelner la un restaurant vegetarian. Acolo am cunoscut o domnişoară, de naţionalitate cehă, şi m-am însurat...

— Nu am văzut-o niciodată pe soţia dumneavoastră. continuam eu să întreţin conversaţia. O cunosc numai pe mama dumneavoastră. Se pare că vă iubiţi foarte mult, sînteţi mereu împreună.

— Dar staţi... Doamna cu care m-aţi întîlnit nu este mama mea. Ea este nevasta mea, soţia mea.

— Aa ! gemui eu, de parcă o bombă engleză ar fi dărîmat peste capul meu clădirea de şase etaje. Iertaţi-mă...

Cum să mă ierte ! Oare meritam iertare ? Să observ patru ani în şir o pereche, fără să pricep că este vorba de soţ şi soţie ?! Scriitor ! Literat !...

— Nu aţi greşit cu nimic... abia mai auzeam glasul lui Dincov prin vîjîitul urechilor mele înfierbîntate. Toţi cei care nu ne cunosc şi ne văd împreună ne iau drept mamă şi fiu. Iar în ceea ce mă priveşte nu-mi amintesc nici de mama, nici de tata. Sînt un copil părăsit. Am fost alăptat cu biberonul de o soră din spital. Apoi ea a reuşit să mă interneze la orfelinatul regional. Acolo am crescut. Cu de-a sila am supravieţuit, căci era foarte rău acolo. Dar apoi, după ce am venit la Sofia, a fost şi mai rău. Bine că mă pricepeam să spăl farfurii şi să servesc la masă. Învăţasem pe cînd slugăream la orfelinat.

Înţelegeam că Dincov nu se jena de loc din cauza diferenţei mari de vîrstă dintre el şi nevastă-sa. Se obişnuieşte omul cu situaţii şi mai puţin verosimile. Calmul lui mi-a permis să înving surpriza mea şi să întreb din nou :

— Soţia dumneavoastră, deci, venea la restaurant, cînd eraţi chelner, şi v-a plăcut ?

— Da, domnişoara Vanda era clienta noastră cea mai statornică. Ea îşi avea tacîmul ei separat şi se aşeza întotdeauna într-unul şi acelaşi loc. Părul ei era alb încă de pe atunci, dar ea totuşi nu arăta prea bătrînă. Eu o serveam. Cînd nu era mult de lucru, mă aşezam şi eu la masa ei. Şi ea a început, ca şi dumneavoastră, să mă descoase, să afle ceva din viaţa mea. Cînd a aflat că dorm într-o baracă... Pe atunci nu aveam locuinţă şi dormeam într-o baracă al cărei proprietar nici nu bănuia că are un chiriaş. Înţelegeţi, nu-i aşa ?... Cînd domnişoara Vanda a aflat că dorm într-o baracă şi că nu am făcut baie de mult se opri din mîncat :

— Asta este revoltător ! zise ea. Veniţi imediat cu mine.

Şi mă duse la locuinţa ei. Făcu foc la baie, umplu cada cu apă caldă... O cadă, înţelegeţi, nu-i aşa ? Cearşafuri albe, un pat alb. Am îmbrăcat chiar şi o pijama de-a ei... E interesant, nu ? Nici nu vă puteţi închipui

ce femeie bună este Vanda ! Eu nu avusesem mamă şi nu cunoscusem nici vreo altă femeie... Înţelegeţi, nu-i aşa ?

— Da, da...

— Eram tare înfricoşat. Toţi oamenii mi se păreau a fi administratori şi supraveghetori. Bărbat vîrstnic, şi tot mă aşteptam să-mi tragă cineva o bătaie. Pe noi ne băteau mult la orfelinat. Tremuram ca nişte cîini. S-a întîmplat să mă închidă şi în latrină, o dată, ştiţi ? M-au pedepsit pentru că urlasem prea tare cînd administratorul îmi zdrobise dinţii pentru o farfurie spartă. Se pare că oamenii de pe stradă mă auziseră plîngînd. Fiara a aşteptat să se întunece, mi-a legat, împreună cu un supraveghetor, mîinile şi picioarele, mi-a astupat gura şi m-a azvîrlit în closet. M-au încuiat şi s-au dus să se culce. Nu-mi amintesc cînd m-au scos. Colegii mei credeau că am murit. Am zăcut bolnav două săptămîni, dar nu m-au trimis la spital. Se temeau ca nu cumva să spun ceva medicilor. Nemernici, nu ? continuă Dincov povestirea sa. Iar domnişoara Vanda m-a primit ca o adevărată mamă. Îmi făcu patul pe divan, mă acoperi ca pe un copil şi se aşeză la căpătîiul meu pe un scăunaş. Aşa cum şedea, a început să-mi povestească şi ea despre necazurile ei. Nici ea nu avusese mamă, dar tatăl ei fusese un om bun. L-au chemat din Cehoslovacia să lucreze la o fabrică de bere din Sofia şi a venit împreună cu ea şi cu fratele ei mai mic. Peste trei-patru ani, cureaua de transmisie i-a prins haina, l-a azvîrlit în sus spre tavan şi l-a turtit ca pe o lipie. Fetiţa rămăsese singură, de-abia împlinise şaisprezece ani. Băieţelul avea treisprezece. Vanda s-a tocmit servitoare pentru ca să-şi întreţină frăţiorul. Apoi el a intrat ucenic la tipografia regală. Dar nici Vanda nu s-a lăsat. A urmat nişte cursuri serale şi a învăţat contabilitatea. Proprietarii fabricii de bere i-au ajutat să intre ca funcţionară la reprezentanţa germană, acolo unde lucrez eu acum...

Dincov tăcu, iar eu aşteptam, neîndrăznind nici măcar să aprind o ţigară, pentru a nu-l tulbura.

— Da... Ea şedea lîngă divan, plîngea şi-mi povestea. Şi eu mă întristasem tare, gîndindu-mă la suferinţele ei, dar şi la ale mele. Începui şi eu să plîng ; ea îşi puse pe neaşteptate obrazul pe pieptul meu şi începu să hohotească... Nu ne puteam abţine ! Eram amîndoi atît de impresionaţi, parcă ne-am fi căutat dinadins ani de-a rîndul unul pe celălalt...

— Şi dragostea a venit de la sine, nu-i aşa ?

— Da, cît se poate de firesc. Uitîndu-se la noi, de departe, oamenii nu pot înţelege, dar principalul este că noi sîntem fericiţi. Poate că nici dumneavoastră nu veţi înţelege. Are părul alb. Ei şi ? Inima contează. Fericirea ! După numai şapte zile ne-am cununat ! Ne-am dus la mănăstire. Se numeşte Sfîntul Ioan-Pustnicul. Mănăstirea cea mai singuratică. Cu un singur preot, un rus. Chiar şi el se uita la noi ca trăsnit, îi era teamă să nu fie vreo înşelătorie la mijloc. Dar actele noastre erau în perfectă regulă. După ce am mai adăugat şi o mie de leva, ne-a cununat imediat. Apoi ne-am cumpărat apartamentul din blocul cel roşu. Este mic, dar şi noi sîntem numai două suflete. Nevasta mea strîngea de douăzeci de ani banii respectivi. Nu m-am mai dus la restaurant. Am început să învăţ zi şi noapte limba germană. Şi eu, ca şi Vanda, m-am înscris la un curs de contabilitate. Mi-am cumpărat nişte bocanci şi un aparat fotografic. Mergeam la cinema, în excursii, dar de cele mai multe ori stăteam acasă. După un an de zile mi-am început stagiul la firma germană. Oamenilor le-a plăcut felul meu de a munci, dar nu existau locuri vacante. Atunci Vanda mi-a propus să-mi cedeze locul ei. O femeie curajoasă ! Ea a rămas acasă să se odihnească, iar eu am pornit la lucru, în locul ei. Acuma sînt contabil-şef, dar ajut şi la desfacere.

— Dar unde este acum soţia dumneavoastră ? De ce sînteţi singur ? A plecat oare în provincie din cauza bombardamentelor ?

— Ei ! V-aţi găsit, tocmai ea să mă lase singur în mijlocul acestui iad ? N-a plecat. Este aici, la Sofia. Ne-am despărţit numai pentru noaptea asta. Fratele ei transportă bagajele familiei la ţară şi ea s-a dus să doarmă la cumnata ei şi la copii. Vanda este oricînd gata să-şi dea viaţa pentru ei, atît de mult îi iubeşte. Mai ales pe fetiţă. Şi pe ea o cheamă Vanda... Eram cu gîndul la ei şi de aceea nu v-am dat nici măcar bună seara cînd ne-am întîlnit. Dar acuma îmi pare bine că am stat de vorbă. Eu nu sînt atît de tăcut cum arăt, dar mă tem tare de oameni. Toţi mi se par... supraveghetori. Dacă vreţi să mai ştiţi şi altceva, întrebaţi-mă. Îmi pare bine cînd întîlnesc un om sincer, faţă de care să mă pot lăuda cu nevasta mea. Trăim foarte bine, nu mă pot plînge de nimic. Am un apartament, un salariu bun. Mă duc la lucru, mă întorc acasă...

— Dar această viaţă aşa de ordonată nu vă plictiseşte oare cîteodată ? Tot mereu în doi, în doi, în doi...

— Nici nu sîntem numai doi ! zîmbi Dincov. Casa noastră este plină de animale. Avem de exemplu un căţeluş, unul mititel, cu un botişor ascuţit, foarte drăguţ.

— Ah, da, îl ştiu ! L-am văzut, cu panglicuţă şi cu clopoţel.

— Da, şi stă la masă cu un şerveţel. Este foarte binecrescut. Şi să vedeţi pisicile noastre ! se înflăcără din nou orfanul cules de fata bătrînă. Adevărate pisici de Angora. Nu aţi avut ocazia să le vedeţi, deoarece nu le lăsăm să iasă. Nu vrem să-şi încrucişeze rasa cu cea a pisicilor obişnuite. Avem şi două colivii cu canari, însă de ei se ocupă mai mult nevastă-mea. Pasiunea mea cea mare sînt florile. Mi-am improvizat în salonaş o mică grădiniţă. Trăiesc între flori şi nu printre oameni, printre aceşti directori şi administratori ! Sînt stăpîn pe mine,

nimeni nu mă poate bate... Să încerce numai cineva să mă închidă iar în closet ! N-am nevoie de nimeni ! Cînd mă întorc acasă, cățelul se bucură, pisicile mi se învîrtesc lingușitor între picioare, canarii ciripesc, nevasta mă îmbrățișează, ce pot dori mai mult ? Îmi iau animalele în brațe, mă întind pe divan și-mi privesc florile. Vă plac florile ?

— Îmi plac, desigur...

— Nu, eu vreau să spun altceva. Toți oamenii iubesc florile, dar numai cînd sînt culese, într-un buchet. După cum observ eu, puțini dintre oameni pricep cu adevărat ce înseamnă o floare... O floare ! O camelie, de exemplu. Eu sînt în stare să aștept o lună întreagă să crească petalele ei albe. Eu pot să stau să mă uit cum cresc florile. Nu mă credeți ?

— Vă cred, răspunsei pentru ca să mențin însuflețirea interlocutorului meu nevăzut.

— Știți ce șireată poate fi o camelie ? Își dezvăluie petala, o întinde în sus, apoi lasă să apară un alt vîrfuleț, micuț și gingaș. Cînd îi vine rîndul să înflorească, vrea neapărat să înflorească în întuneric. Dar și eu sînt șiret, oho ! M-a înșelat ea de cîteva ori, dar acum o cunosc. Cînd se apropie timpul să înflorească, încep s-o pîndesc. Mă scol, mă duc în salon, dar nu îndrăznesc să aprind lampa. Pășesc domol pe lîngă ghivecele de flori și o observ numai la lumina felinarului de pe stradă. Uite-o ! Își deschide potirul alb. Hm, e caraghios, nu ?

— Nu este nimic caraghios, declar eu cu vocea înăbușită.

— Da, dar nevasta mea nici pînă acum nu-i în stare să înțeleagă asta. Este chiar puțin geloasă. Închipuiți-vă, să fie geloasă pe flori ! I-am spus să nu mai citească atîtea romane, de acolo învață să fie geloasă. Citește zile întregi romane germane, cehe, engleze, ce-i cade în mîini. De aceea eu îi zic „bețivana". Pentru ea cărțile sînt ca rachiul pentru bețivi. S-a dedat cu totul beției.

Chiar cînd amestecă ceva în cratiță, ține cartea în mînă. Dar în ceea ce privește florile, nu-i cedez de loc. După ce se va termina războiul, voi începe să cresc și orhidee. Le voi comanda chiar din Olanda. Voi aștepta însă sfîrșitul războiului. Tare îmi este frică de bombardamente. Nu am evacuat nimic. Să zicem că vom putea transporta cățelul și pisicile, dar florile ? Ele vor pieri imediat. Am și doi stejari japonezi. I-am îngrijit personal încă de cînd erau cît o mlădiță.

— Dar este periculos să le țineți aici. Mai ales din cauza bombelor incendiare. Nu vedeți ce se întîmplă ?

— Da, se întîmplă multe, dar casa noastră nu are nici măcar un geam spart. În fiecare dimineață mă duc la biserică. M-am și certat cu un preot pentru că a început să încuie biserica și să fugă de la liturghie. Aprind în fiecare dimineață o lumînărică, ca aceea cu care am venit. Mi-am improvizat chiar și o rugăciune nouă, care nu este scrisă nicăieri. Este cu totul nouă. Rugăciunea florilor. Fiecare se roagă pentru ceva, eu mă rog pentru flori. Și pînă acuma, precum vedeți, slavă Domnului !

Nu puteam să văd, dar probabil că Dincov își făcea cruce în întuneric.

Și parcă pentru a întări credința acestui om care iubea florile cu aceeași pasiune cu care ura oamenii, sirenele începură să urle chiar în clipa în care el pomenise numele Domnului.

— Sună încetarea, sări bucuros vecinul meu. Faceți-mi, vă rog, puțină lumină cu lanterna, s-o iau repede înainte. Animalele mele se sperie tare rău de urletul acesta sălbatic !

Luminai scara în sus, și vecinul meu alergă să liniștească cățelușul și pisicile de Angora.

Nu. Nu numai bombele pot ucide un om.

ISTORIE FĂRĂ CIFRE

Baraca comandantului e așezată pe o coamă aproape de creasta munților, acolo unde se sfîrșește pămîntul și începe cerul.

Ziua se vede de aici întreaga regiune muntoasă, prin care traseul liniei ferate a tineretului se strecoară treptat, prin niște tăieturi gigantice, pe terasamente late și prin niște tuneluri enorme. Dar acum învălmășeala de piscuri înfipte în cer, trecătorile și rîpele abrupte stau nemișcate, cufundate în întunericul nopții. Bezna a învăluit cu desăvîrșire muntele rănit de explozii, a făcut să amuțească orice zgomot, orice cîntec al brigadierilor ; tabăra lor întinsă pe coasta muntelui e stăpînită acum de tăcere, după neîntrerupta forfoteală din timpul zilei.

Acolo jos, în adîncime, chiar în inima beznei de nepătruns, sclipesc, ca într-o oglindă a cerului înstelat, șiruri de becuri electrice, iar în cercurile lor de lumină apar și dispar trenulețe ca niște jucării, în care oamenii par a fi pitici.

Ai văzut ziua că acolo jos este șantierul unde lucrează brigadierii la imensul terasament, încă neterminat, din fața tunelului. Vezi bine vagonetele trase pe drumurile săpate prin munți, și camioanele mari cu botul turtit, dar, cu toate acestea, copleșit de strălucirea stelelor de

pe cerul luminos de iulie și puțin amețit de miresmele primăverii întîrziate în munți, nu-ți vine să crezi că flăcăii noștri cară din adîncul acestui pămînt, așezat în mijlocul roiurilor aurii, doar niște banale pietre de granit cenușiu...

Ședeam pe bancă, în fața barăcii, împreună cu tînărul comandant al acestui glorios grup de brigadieri, un bărbat de vreo treizeci de ani, care trebuia să termine într-un interval extrem de scurt construirea marelui tunel.

Glasul lui mă trezise încă dis-de-dimineață, cînd începuse să dea dispoziții conducătorilor de detașamente din primul schimb ; după aceea, condusese toată ziua pe șantier activitatea colectivului său, alcătuit din două mii de tineri, și luase parte personal la lichidarea unei periculoase surpări subterane ; era desigur obosit, dar nu se ducea încă la culcare. Ședea alene, cu capul sprijinit de speteaza băncii și privea licăritul luminițelor pe bolta albastră a cerului, de deasupra capetelor noastre.

Farmecul nopții înstelate pusese stăpînire și pe el, aceasta se simțea din căldura catifelată a vocii lui, din cuvintele sale liniștite și prietenoase, la care lumina zilei nu te îndeamnă niciodată.

— Vin scriitori, nu pot spune că nu vin, spuse el pronunțînd vocalele cu un accent prelungit și melodios, vin și diverși ziariști... Dar toți sînt grăbiți. Încă înainte de a coborî din mașină, ei îl liniștesc pe șofer :

— Nu zăbovim de loc !... Numai să ne uităm puțin ! La prînz vom fi la Sofia !

Se-nvîrtesc pe ici, pe colo, privesc puțin și apoi scriu : au fost transportate atîtea și atîtea vagonete, au fost săpați atîția și atîția metri cubi de pămînt, față de norma care este de... nu știu cît... Cifre !...

Este drept că pomenesc cîteodată și cîteva nume, dar și acestea sînt fără personalitate, ca și cifrele... Se întîmplă să se ducă omul în pădure și să găsească acolo

cîte un arbore mai deosebit, sau cîte o floricică mai pestriţă în poiană, se opreşte în loc, o admiră, mai cu deosebire decît pe toate celelalte. Pe cînd aici sînt oameni, oameni vii, cu totul şi cu totul deosebiţi unul de celălalt... Bunăoară, Mehmed Aliev, din detaşamentul şapte. Te uiţi la el : un ţigănuş mititel, ars de soare, dar ce sămînţă minunată a încolţit în sufletul lui !... Dacă aş fi scriitor, nu aş trece nepăsător pe lîngă el.

A fost cioban la vite în timpul fascismului. Stăpînul lui, un fel de chiabur, avea în casă trei puşti. Lua parte personal la urmărirea partizanilor. Şi, în fiecare zi, îl povăţuia pe micul cioban :

— Dacă zăreşti cumva prin pădure partizani, să alergi numaidecît la secţia de jandarmi. Partizanii sînt nişte fiare, dacă pun mîna pe tine, au să te frigă de viu.

Şi într-o zi, micul cioban a dat peste un detaşament de partizani. L-au prins santinelele lor. Mehmed era convins că i s-au terminat zilele. Dar curînd s-a liniştit. Partizanii au glumit cu el, au rîs. Deosebit de omenos s-a purtat cu el o tovarăşă partizană.

— Un om nemaipomenit, nu contenea Mehmed cu laudele, în timp ce îmi povestea aventura sa.

Îl luase sub ocrotirea ei, îi dăduse săpun să se spele în pîrău, îi tăiase puţină pastramă, căci pîine avea el. Apoi s-a aşezat să-i cîrpească cămaşa. În timp ce cîrpea, îi povestea viaţa ţiganilor din marea ţară a bolşevismului...

Acum Mehmed este remsist [1] şi unul din brigadierii noştri cei mai pasionaţi. Lucrează şi în schimbul al doilea.

— Am în oraşul Sumen o prietenă partizană, spune el, Ianca, o ştii ? Un om nemaipomenit ! Cînd mă întîlneşte, îmi zice : „Mehmed, e adevărat că nu eşti fruntaş la tunel ? Oare pentru asta ţi-am cîrpit cămaşa ? Şi

[1] R.M.S. = Uniunea (bulgară) a tineretului muncitor.

atunci, cum rămîne ?“ Ehei, tovarăşe comandant, lucrurile nu mai pot merge aşa. Eu trebuie să devin primul fruntaş. Voi deveni şi membru de partid, aşa să ştii !

— Da, remsist, fruntaş, membru de partid, un drum drept şi luminos. Ciobănaşul e pe cale să devină, după cum spune Lenin, un constructor al vieţii noi. Iar unitatea lui de măsură este Ianca, alt suflet plin de viaţă, care a încălzit la timpul său inimioara întunecată a ţigănuşului... Mehmed creşte, acum este comandantul grupei care este aproape întotdeauna prima din detaşament. Tovarăşii lui îl stimează. Sînt convins că, orişiunde ar nimeri, din el va ieşi un comandant nemaipomenit...

Iar Maria, fata cea mută ? Şi ea face parte din garda noastră de brigadieri, lucrează la noi de cinci luni. Nu are grai şi nu-şi poate povesti viaţa, dar un scriitor ar izbuti să o dezvăluie. În tot cazul e o Cenuşăreasă. O mamă vitregă, un tată beţiv, nişte cumnate ca viperele. Venise la gară numai ca să privească plecarea brigadierilor, dar în ultimul moment — trenul o şi pornise — a alergat, s-a urcat în vagon şi a plecat. A venit fără haine, fără prosop, fără pieptene, nefiind în stare să explice ce a împins-o să devină constructoare. Dar drama ei este limpede, nu ? Un fugar care caută scăpare şi este călăuzit de un simţ just...

A dobîndit repede locul de frunte între fete. Flăcăii noştri, care altminteri nu sînt întotdeauna prea atenţi, sînt deosebit de prevenitori faţă de beteşugul ei din naştere. Toţi îi apreciază munca şi iscusinţa, cu toate că se exprimă numai prin semne şi gesturi.

Într-o seară, în timpul apelului, Maria fu chemată pe estradă pentru a primi drapelul detaşamentului fruntaş. Mă uitam la fata asta mută — era ceva neobişnuit — şi mă simţeam mai mişcat decît de obicei. Cuvîntarea mea sună înduioşător în seara aceea. În clipa cînd i-am întins drapelul, cei o mie de băieţi şi fete slobozîră un

„ura“ pornit parcă dintr-un singur piept şi atît de puternic, încît nu se putea să nu te cutremuri.

Maria apucă cu degetele ei tremurînde băţul drapelului, se întoarse şi aruncă o privire de jur împrejur, către rîndurile de brigadieri entuziasmaţi. Răsuflă repede şi adînc. Am înţeles că întreaga ei făptură era într-o mare încordare: în această clipă trebuia să-şi învingă muţenia şi să facă să vibreze coardele sale vocale moarte.

Stăteam şi aşteptam. Credeam că poate sub influenţa emoţiei excepţionale avea să se întîmple o minune, fata avea să înceapă să vorbească. Dar nu se întîmplă astfel, muşchii atrofiaţi nu cedară. Izbucni doar în lacrimi. Dar oare numai ale ei ?...

Au fost clipe rare. Neputînd vorbi, fata care plîngea a ridicat brusc drapelul roşu care fîlfîi peste capetele tinerilor învingători, dîndu-mi impresia că fîlfîie peste întreg muntele învins prin munca noastră.

Maria nu avea grai, dar statuile marilor maeştri nu povestesc oare fără cuvinte măreţia faptelor eroice şi a victoriilor ? Şi în seara aceea, fata cu drapelul în mînă, cu lacrimile prelinse pe obrajii ei arşi de soare era atît de minunată, încît păru un simbol al libertăţii noastre, al tinerei noastre republici.

Şi se mai întîmplă ceva care-mi întări această impresie. Tocmai în clipa aceea, schimbul care lucra la trecătoarea din faţă aprinsese explozibilul ; tot muntele fu zguduit, răsunînd ca de un salut tovărăşesc...

Spuneţi-mi, se poate să rămînă nepovestită istoria acestei fete mute, chinuită de vitregia vieţii, care şi-a găsit menirea ei în dosul zidului de oţel al brigăzii noastre ? Istoria unei slugi care devine portdrapelul victoriei tineretului, a vieţii noi şi libere ?

Dar istoria lui Vasil, mincinosul ?... El, în schimb, se ascundea după cuvinte. Dacă s-ar găsi un scriitor care să-l descrie, galeria mondială a faimoşilor mincinoşi s-ar îmbogăţi cu un tip cu totul original. La prima vedere

nimic deosebit. Un flăcău liniştit şi modest. Muncitor tîmplar. A stat un an la închisoare din cauza unor manifeste găsite asupra lui.

Nici măcar el nu ar putea să spună cînd şi cum a luat naştere dorinţa chinuitoare să plece în Uniunea Sovietică pentru a vedea minunile din ţara făgăduinţei. Această dorinţă ne este de fapt comună tuturor, dar în conştiinţa ucenicului de tîmplărie ea se înrădăcinase atît de adînc, că devenise o patimă nestăvilită şi începu să se manifeste sub o formă bizară şi ciudată. Tot visînd, a început încetul cu încetul să creadă el însuşi că a fost acolo „sus“, şi nu numai că a crezut, dar a început să şi povestească ce a văzut şi prin ce a trecut în marea Ţară a Sovietelor...

Vasil avea o memorie fenomenală. Ea funcţiona ca o sugativă. Reţinea pînă la ultimul cuvînt tot ce citea despre U.R.S.S. Învăţase limba rusă la închisoare şi devenise o adevărată enciclopedie sovietică. Cînd se întîmpla să citească cîte o schiţă despre căutătorii de aur din Siberia, începea :

— Odată, în taiga — era în luna mai — la circa douăzeci şi cinci de kilometri mai la nord de Komsomolsk pe Amur, îl ştiţi, nu ? Da, oraşul acela al tineretului... Cînd mă tîram pe urmele unui samur... Ştiţi ce este un samur ? Animalul acela din care se fac blănurile de samur...

În acelaşi fel lucrase în bazinul Doneţului, vizitase muzeele revoluţiei şi călătorise chiar şi pe un submarin.

De fapt, povestirile lui nu erau născocite, minciună era numai participarea lui personală la toate acestea. El reproducea faptele cu date, nume şi cele mai mici amănunte, încît nimeni dintre auditorii lui nu punea la îndoială cele auzite. Bineînţeles, Vasca îşi alegea auditorii ; urmărea să nu nimerească printre cunoscuţi. În această privinţă batalionul era pentru el cel mai potrivit cîmp de acţiune, pentru a da frîu liber închipuiri-

lor sale, dat fiind că majoritatea tinerilor erau din ținuturile cele mai îndepărtate.

Am avut și eu întîmplător ocazia să-l aud o dată sau de două ori și mi s-a părut suspect. O dată am călătorit împreună cu el de-a lungul Volgăi. Mai tîrziu am descoperit că adevărata călătorie fusese făcută de către scriitorul Avdeenko și descrisă în revista sovietică *Ogoniok*, însoțită de multe ilustrații.

Am pătruns astfel în taina sufletească a mincinosului, dar nu l-am trădat.

Era oare de fapt un mincinos, sau numai un visător, care se sprijinea pe fapte reale ?

Vasil ura profund orice imperfecțiune în viața noastră, dorea să vadă oameni renăscuți, frumoși, asemenea chipurilor din visurile lui. El compara totul cu acolo „sus". Acel „sus" era unitatea lui de măsură pentru bine și rău, pentru admisibil și inadmisibil. Dacă vedea pe cineva că scuipă în baracă, se scîrbea și îl ocăra :

— Dacă ai scuipa așa acolo „sus", și nu într-o baracă, ci numai pe stradă la Leningrad, te-ar obliga să strîngi singur cu palma scuipatul de pe jos !

El cunoștea pe dinafară cartea lui Ostrovski *Așa s-a călit oțelul* și muncea ca Pavka pînă la istovire. S-a întîmplat de cîteva ori ca, în clipele grele prin care trecea șantierul de construcție, să-l trimit cu forța la culcare.

Am spus că era liniștit, că nu se certa niciodată cu nimeni, dar brigadierii se temeau de el. Cînd se apropia de cîte un grup, tîrnăcoapele și lopețile porneau în ritm mai avîntat. Avea ceva impunător în privirile lui pline de un reproș sever și tăcut. Acționa, bineînțeles, în primul rînd prin exemplul personal, atît în muncă, cît și în relațiile tovărășești. În loc să certe pe cîte un leneș, se uita numai puțin la el și apoi se apuca singur să termine treaba acestuia.

De exemplu, Vasil se bărbierea în fiecare zi. Nu știu dacă o fi adevărat, dar el susținea că în instituțiile sovietice nu se admiteau bărbați nebărbieriți. Trebuie să mărturisesc că pe lîngă el am început și eu să mă bărbieresc în mod regulat. Nu puteam să rezist privirii lui. Cînd îl întîlneam, aveam impresia că se uită tot timpul la barba mea...

Ni s-a cerut un reprezentant pentru delegația noastră de tineret care urma să viziteze Moscova și alte localități din Uniunea Sovietică.

Am insistat să-l alegem pe el ca delegat din partea noastră. Ca primul nostru fruntaș, și ca cel mai mare visător dintre toți bulgarii, el avea dreptul să vadă, în sfîrșit, țara și oamenii pe care-i visa zi și noapte.

Dar se ivi o complicație.

Cînd s-a aflat despre propunerea noastră, tinerii au protestat :

— Vasil a mai fost în Uniunea Sovietică ! Trimiteți și pe alții s-o vadă ! Asta nu este drept !...

Izbucni o adevărată răscoală.

Numai Vasil însuși a fost în stare să limpezească situația. Fără să ceară voie, a alergat la estradă și, cuprins de o emoție cumplită, a început să-și mărturisească păcatele.

— Tovarăși !... Tovarăși !... Vă rog, ascultați-mă ! Nu protestați... Voi spuneți că am mai fost acolo și nu mai știu ce... Totul este o minciună, tovarăși ! Nu am fost niciodată în Uniunea Sovietică ! V-am mințit, tovarăși ! Am dorit eu foarte mult... Încă din timpul fascismului... Într-o zi, în închisoare, mi-a căzut în mînă un prospect al „Inturist"-ului. Existau astfel de prospecte cu ilustrații pentru turiști. Acolo se vedeau palmieri, vapoare albe pe Volga... Vapoare albe, tovarăși ! Eu călătoream prin prospect, mă înțelegeți, tovarăși ?... Verificați și veți vedea : nu am fost niciodată acolo „sus". Mă înțelegeți, tovarăși ?

Tovarășii au înțeles.

...Vasil a plecat cu delegaţia.
Am fost la aeroport. Puternica pasăre sovietică începu să vîjîie, îşi lua avînt pe pista de ciment, şi apoi zbură spre nord.
Priveam de jos cele două stele roşii de pe aripi şi trimiteam salutul nostru dînd din mîini. Noi trimiteam nu numai pe băieţii noştri dragi, dar şi dragostea noastră...
Cifre ! Oare se poate exprima totul prin cifre ?

IEPURAŞUL

Cina se terminase.
Administratorul — vînător — şi oaspeţii lui se ridicară de la masa împodobită ca de sărbătoare, luară cu toţii paharele încă negolite şi se instalară în fotoliile comode din jurul căminului aprins.
— Ei, s-ascultăm, spuse printre dinţi administratorul, cu o vădită nemulţumire, făcînd semn cu capul către unul din oaspeţii săi. Povesteşte, s-auzim şi noi de ce îţi este cu desăvîrşire interzis să mănînci iepure înăbuşit !
— V-am mai spus că nu este vorba de o interzicere, dar pur şi simplu nu pot ! zîmbi oaspetele. După ce veţi asculta mica mea poveste, petrecută de demult, cred că veţi ierta jignirea pe care am adus-o micului vostru ospăţ tovărăşesc...
La rîndul lui, autorul crede, de asemenea, că şi dumneavoastră, dragi cititori, îl veţi ierta pentru faptul că a început această povestire cu o introducere aşa de veche, uzată şi folosită de nenumărate ori : cum s-au adunat la moşia gazdei cîţiva prieteni din marea nobilime, cum s-au ospătat cu mîncăruri gustoase, cum s-au aşezat pe urmă comod în faţa căminului în care pîlpîia focul şi cum s-a aprins încetul cu încetul o discuţie, în cursul căreia unul a spus una, altul l-a contrazis, pînă

ce oaspetele, care pînă atunci „tăcuse îngîndurat", se înviorase subit și își exprimase dorința să povestească întîmplarea „demult petrecută".

Autorul a fost ispitit să aleagă o asemenea introducere din pricina unor împrejurări cu caracter social și al unor condiții naturale.

În primul rînd, mediul romantic al întîlnirii : o noapte argintie de decembrie, în pădurile înzăpezite ale munților Rila.

O vale adîncă înconjurată din toate părțile de culmi gigantice și înghețate, pierdute sus în înălțimile nebuloase ale Căii laptelui. Agățată în fundul bolții cerești, strălucește tînăra lună, încovoiată ca un cuier cu două coarne de aur. Prinse de ea, atîrnă spre piscurile fantomatice ale munților nenumărate șiruri de stele, scăpărînd din razele lor albastre, aprinse solemn ca pentru o sărbătoare din spațiul interplanetar. Cerul cerne pulberea sa de stele și-o presară jos în vale peste căciulile albe ale brazilor. Fiecare fulg de zăpadă scînteiază ca un licurici, fiecare brad strălucește de miile de scînteieri ale lunii, întreaga pădure sclipește în podoabele ei de diamant.

Iar în mijlocul văii — un castel.

Zăpada l-a acoperit și nu se poate desluși dacă este un castel foarte vechi, dar în această noapte cu lună — cu florile de gheață de pe ferestrele viu iluminate pe dinăuntru și cu globul electric strălucind deasupra bolții de la intrare, ca o a doua lună pe pămînt — l-am putea numi, ca în toate basmele vechi, și un castel „frumos ca în povești", și „de un romantism feeric".

Căminul, care se găsea în castel, era la fel cu toate căminele atît de îndrăgite de scriitorii din trecut, un cămin în care flăcările învăluiau aceiași butuci uscați, care trosneau încet, și predispuneau la o melancolie nostalgică după toate cele trăite și netrăite.

Și fotoliile din fața căminului erau moi, înclinate, susținînd întreaga greutate a corpului, fotolii făcute pentru odihnă după o cină îmbelșugată, pentru discuții liniștite, amintiri duioase și visuri tăcute.

Dar oamenii, oamenii ! Ce oameni ședeau în fotolii ?

Aceștia nu erau baronii, viconții sau moșierii cu sînge albastru cunoscuți din vechile povestiri, nu erau nici fabricanți și bancheri îndopați, împreună cu nevestele și amantele lor. Lipseau și intelectualii rafinați, „aristocrați ai spiritului". Romanticul castel din sînul înzăpezit al Rilei fusese cucerit de către oameni cu totul noi, de cei mai obișnuiți oameni ai muncii : metalurgiști de la uzina de locomotive, mineri din Dimitrovo, filatoare și țesătoare. Mai era acolo și o vînzătoare de cărți din raionul de limba rusă al unei librării din Sofia.

De fapt, pentru clasa lor, toți cei de față erau oameni de elită, făcînd parte din cea mai aleasă nobilime a muncii : fruntași în producția socialistă și activiști ai vieții publice, oameni cu sînge roșu, sănătos, primii făuritori ai viitoarei generații glorioase de comuniști. Fiecare dintre ei dobîndise dreptul de a locui în acest castel, nu de pe urma numelui bunicului sau a banilor tatălui, ci printr-o faptă revoluționară sau un succes deosebit în muncă. Vînzătoarea, de exemplu, vînduse în librărie, numai în cursul acestui an, mii și mii de cărți sovietice alese, o faptă merituoasă față de popor, cu care nu ar fi fost în stare să se mîndrească nici un tîlhar de baron sau un capitalist hrăpăreț.

Nu exista vreo urmă de romantism feudal nici în situația vînătorului, care-i găzduia pe acești oaspeți. Cu toată comportarea lui reținută, plină de conștiința demnității sale, el nu era decît administratorul casei de odihnă „Odihnă și cultură", aparținînd Uniunii generale a sindicatelor muncitorești.

Trebuie subliniat totuşi faptul că administratorul ar fi putut să nu aibă această funcţie, deoarece fusese el însuşi trimis de către medici pentru o cură îndelungată la munte. Suferea de diferite complicaţii nervoase de pe urma groaznicelor bătăi primite în închisoare şi a unei sărituri de la etajul trei al prefecturii de poliţie de la Tîrnovo.

Cu toate că era un vînător pasionat, trîndăvia forţată începu să-l înăbuşe încă de la sfîrşitul primei săptămîni. În loc ca starea lui nervoasă să se îmbunătăţească, ea se înrăutăţi. Scrisese atunci tovarăşilor lui că, în cazul că nu i se va da o nouă muncă obştească, oricare ar fi ea, el se va înapoia la Sofia.

Îl numiră administrator, şi, o dată cu această funcţie, şi vînătoarea dobîndi un scop mai înalt, obştesc: mesele muncitorilor se transformau din cînd în cînd în mici ospeţe sărbătoreşti cu mîncări de vînat, pregătite după reţete speciale date de el.

Administratorul invitase la o astfel de masă sărbătorească, la o friptură de iepure înăbuşit, pregătită pînă în cele mai mici amănunte încă cu cîteva zile înainte, pe un vechi tovarăş de luptă, închisoare şi suferinţe, tocmai din Sofia.

Auzind despre cine era vorba, majoritatea dintre cei ce îşi petreceau aici vacanţa de iarnă nu crezură că prietenul administratorului va porni la un drum atît de lung, tocmai de la Sofia, pentru o mîncare, fie ea chiar şi o friptură de iepure înăbuşit.

Dar oaspetele sosi.

Despre acest oaspete se putea spune într-adevăr că era o personalitate romantică; el zăcuse în cele mai întunecate închisori cincisprezece ani întregi şi trei luni! Alţi doi ani îi petrecuse în munţi luptînd ca partizan, şi apoi plecase direct pe front în războiul pentru apărarea patriei.

Dar după înfăţişarea sa exterioară nimeni nu ar fi bănuit nimic, şi dacă ar fi aflat, nimeni n-ar fi putut să creadă în realitatea acestui trecut îngrozitor.

Dintr-un nou şi puternic „ZIS-110", coborî sprinten, zvelt şi strîns în manta un general, care putea fi luat de către oricine drept un tînăr de vreo treizeci de ani, de n-ar fi fost părul lui complet albit. Vîrsta adevărată îi era ascunsă de zîmbetul tineresc şi cald, de strălucirea limpede a ochilor de un căprui-deschis, aproape auriu, de întreaga voioşie spontană care fermecase încă din primele clipe ale întîlnirii inimile deschise ale muncitoarelor şi muncitorilor.

Serata începu în mod solemn.

După o plimbare pe clar de lună, după cîntece în noaptea înstelată, în aşteptarea minunăţiilor culinare promise, toţi se întoarseră înfometaţi ca lupii. Farfurioarele cu gustări (icre bătute ca o spumă albă, sardele pe pîine, şuncă şi castraveciori ruseşti fragezi) erau aranjate pe masa împodobită cu brad şi glastre cu flori.

Supa de pui sosi numai pentru a netezi drumul pe care aveau să-l ia iepurii înăbuşiţi, pregătiţi după cele mai magice metode ale alchimiei.

Apărură şi tăvile. În sufrageria strălucitoare se simţi adierea mirosului complicat al sosului de vin, fiert cu foi de dafin şi cu tot soiul de alte mirodenii.

Prima farfurie era pentru primul oaspete. Generalul o luă numai pentru a o servi mai departe vînzătoarei care şedea lîngă el. I se oferi o a doua farfurie, dar el o refuză cu un gest uşor.

— Foarte mulţumesc, răspunse el la zîmbetul bătrînului ospătar, dar eu nu mănînc carne de iepure.

Vînătorul-gazdă înlemni.

— Cu-um?

— Scuză-mă, dragul meu, dar nu pot!

Din toate părţile a început să plouă cu întrebări.

— Dar de ce, tovarăşe general?

— Cum se poate asta ?
— A !
— Dar ăsta este iepure înăbuşit...
— Tocmai, tocmai ! zîmbea generalul cît se poate de amabil şi de prietenos. Vă rog, nu vă deranjaţi din cauza mea ! Eu am venit numai ca să văd cum o duce cu sănătatea vechiul meu prieten. Puţină brînză va fi pentru mine cu totul de ajuns. Şi, uite, sînt şi mere !

Interveni însă o complicaţie neaşteptată ; prima, vînzătoarea, şi după ea toţi ceilalţi comeseni puseră furculiţele jos : dacă oaspetele lor nu voia să mănînce, nici ei nu vor gusta din friptură.

Generalul fu obligat să se scoale şi să explice că există motive deosebite, întemeiate, care îl fac să nu mănînce carne de iepure, toate acestea făcînd parte dintr-o întreagă poveste, datînd din anii de închisoare.

— Dacă nu aveţi nimic împotrivă, aş putea să v-o povestesc după cină, promise el.

...Şi iată-i acum, şezînd cu paharele în mînă, în faţa căminului în care ardea focul. Nu lipseşte nici măcar bătrînul ospătar, cu sacoul său alb şi cu şervetul la subsuoară. Este foarte intrigat : întîlnise, pentru prima dată în lunga sa carieră de pe la restaurante, un om care refuzase să guste din iepurele înăbuşit, atît de gustos.

Vînzătoarea privi de jur împrejur la întreaga societate de tovarăşi, îşi opri puţin privirea pe flăcările jucăuşe din cămin şi şopti cu un zîmbet fericit :

— Interesant... La fel ca în povestirile lui Turghenev şi Maupassant !

— Cine ştie... dădu din cap cu un gest imprecis generalul şi îşi începu povestirea.

— Această mică istorioară tragicomică este în legătură cu sărbătorirea unei zile de 1 Mai, prin preajma anului 1930.

A început în fundul „mormîntului", în timpul orei destinate plimbării deţinuţilor politici.

În decursul acestei ore, singura aşteptată de noi, soarele izbutea să ocolească turnul negru central al închisorii şi să apară în curtea cea mică şi adîncă din nord. Aceasta era formată din colţurile aripii principale ale închisorii şi din zidul înconjurător, un adevărat mormînt de piatră, din care cauză îl şi numeam astfel. Numai la amiază umbra rece a clădirii cu gratii de fier se retrăgea pentru scurt timp către marginile umede ale zidului. Tot astfel se retrăgea şi umbra gardului înalt de piatră, cu turnul său de observaţie din colţ. Atunci se forma în fundul „mormîntului" un pătrat nu prea mare de lumină şi căldură. Îl numeam „covoraşul de soare". Pe acest covoraş de-abia puteau să încapă toţi tovarăşii îngheţaţi şi pătrunşi de umezeală.

Soarele apărea pe furiş şi dispărea numaidecît. Umbrele începeau din nou să crească. Noi căutam să nu pierdem nici una din aceste clipe însorite şi dătătoare de viaţă. Ordinea strictă a plimbării obligatorii şi statul la soare nu suferiră nimic nici atunci cînd începură pregătirile încordate în vederea sărbătoririi zilei de 1 Mai, sărbătoare la care fusese antrenat întregul colectiv de deţinuţi. Exista chiar o dispoziţie categorică din partea conducerii :

— Nici un fel de rapoarte ! Nici un fel de ziare sau manifeste, manuscrise, şedinţe sau cercuri ! Nici meciuri de şah ! În clipa în care „Moartea" deschide porţile, toată lumea iese la aer şi la soare !

Chiar şi tovarăşii bolnavi îşi părăseau pentru această oră paturile şi se tîrau afară — singuri sau sprijiniţi de cineva — pentru a se încălzi, clipind din ochi sub razele soarelui primăvăratic.

Majoritatea dintre noi îşi dezbrăcau cămăşile, se aşezau cu spatele la soare, sau se întindeau fiecare unde nimerea, pe paltoane sau pe scoarţe. Atunci, experimentaţii „doctori-maseuri" deschideau cutiuţele cu alifii sau sticluţele cu ulei şi începeau să fricţioneze uşor trupu-

rile putrezite ale luptătorilor rămași în viață în urma bătăilor polițienești și transferați la închisoare. Unuia — umerii, coastele și încheieturile, altuia — mîinile, picioarele și degetele sfărîmate.

Pe ici, pe colo, prin „mormînt“, unii își cîrpeau cămășile sau terminau diferite alte treburi începute încă înainte de a ieși afară. Alții, cu totul liniștiți, zgîriau pămîntul de la picioarele lor cu un bețișor, sau priveau pur și simplu norii mici care rătăceau întîmplător peste curtea întunecoasă.

Dar erau și unii tovarăși cărora soarele nu le făcea bine; îi tulbura.

În epoca aceea eu eram secretar de partid și aveam, ca să zic așa, sarcina de a veghea asupra stării sufletești a oamenilor mei.

De exemplu, vînătorul... Cred că se numea Todor. Da, Todor, vînătorul de urși. Înăuntru, în incinta închisorii, era unul din tovarășii cei mai liniștiți și reținuți. Accepta întotdeauna orice sarcină i se dădea, învăța limba rusă și lua parte regulat la toate cursurile. Se pregătea în general foarte conștiincios să devină un viitor constructor al socialismului. Avea doar un singur cusur: îi plăcea să mintă puțin cînd începea să povestească despre minunatele sale isprăvi de vînătoare. Dar născocirea sa preferată era povestea cu ursul sîngeros din munții Rodopi. După propriile lui spuse, ursul l-ar fi surprins pe o potecuță îngustă de munte. În dreapta — stînci abrupte, în stînga — o prăpastie. Iar pușca lui era încărcată numai cu alice pentru iepuri. Nu avea altă ieșire: ridică pușca cu două țevi, trase o dată, trase a doua oară și îl orbi pe urs. Acesta începu să urle, se zvîrli asupra lui, dar ce putea să facă un urs orb? Se prăbuși în prăpastie, unde-și dădu sufletul. Blana lui era extraordinară, se rosese numai pe ici-colo cînd s-a lovit de pietre în timpul căderii.

Todor iubea pădurea, vînătoarea, viața liberă, dar soarta lui de revoluționar de profesie îl osîndise să petreacă cea mai mare parte a vieții ascuns în gropi umede sau în celulele închisorilor. Era cel mai bun tipograf clandestin al nostru; putea să reziste luni întregi, fără soare, în subsol, lîngă mașina sa camuflată.

Și ce energie fără astîmpăr!

L-a întîlnit o dată un agent care îl cunoștea. A încercat să-l aresteze. Todor a pus mîna pe el și l-a azvîrlit peste gardul de doi metri din apropiere. Chipurile ca să evite zgomotul! Agentul a căzut ca un snop, dar a izbutit să tragă în aer toată încărcătura pistolului său. S-au adunat polițiștii din secția apropiată și au blocat întregul cartier.

Fugarul fu trădat de o babă proastă, care îl luase drept hoț.

— Țipa de se rupea! își amintea Todor, zîmbind cu amărăciune. Parcă nu erau destule țipetele celorlalți!

Puțin mai tîrziu, după ce pricepuse ce fel de om trădase, baba începu să plîngă și să-i roage pe polițiști să-i dea drumul.

Cum ieșea la plimbare prin „mormînt“, Todor se sălbăticea. Își încrunta sprîncenele stufoase, strîngea buzele și începea să umble prin curte în lung și în lat. Se oprea din cînd în cînd și începea să pipăie pietrele mari, betonate ale zidului, pînă cînd vreun tovarăș îi striga să se astîmpere, ca să nu atragă bănuiala soldaților din turnul de observație.

Soarele avea un efect puternic și asupra lunganului Damian Ivancev, studentul agronom exclus din universitate.

Îl prinseseră și îl condamnaseră la șase ani, curînd după ce se însurase cu o muncitoare, oacheșă ca ciocolata pe care o învelea la fabrica „Peev“. Băiețașul lui, un copilaș frumos cu obrăjorii rotunzi ca o minge, împlinise vîrsta de doi ani, dar tatăl său nu-l mîngîiase încă niciodată.

În timpul unei întrevederi de după gratii, Damian ceruse nevestei sale să lasă la plimbare, împreună cu copilul, pe lîngă închisoare, în partea unde eram noi, tocmai cînd ieşeam şi noi la „mormînt". Spunea că avea să-i vină mai uşor ştiind că ei sînt afară.

Dar nu cred că-i venea mai uşor, cred că i-a fost destul de chinuitoare prezenţa lor în preajma închisorii.

În clipa în care supraveghetorul descuia uşile, Damian zbura afară, îşi alegea un locşor mai liniştit şi începea să pîndească cu încordare orice zgomot.

De afară pătrundea pînă la noi larma obişnuită a oraşului şi cîte un claxon surd de automobil. Dar cîteodată se întîmpla să se apuce copiii de joacă pe maidanele de dincolo de zid.

Damian devenea nervos.

— Linişte!... Linişte, măi tovarăşi! se ruga el, de parcă trebuia neapărat să audă ce strigau între ei băieţandrii.

Am stat cu el de vorbă. Am încercat să-l sustrag de la această pîndă nervoasă. Îi explicam că nu beneficiază din plin de odihna la soare, care ne era atît de necesară tuturor.

— Dar eu, tovarăşe secretar, ştii, numai aşa... îmi zîmbea el vinovat. Ştii, poate că l-a lăsat Milca pe Vaniuşca să alerge puţin, şi poate că unul din glasurile acelea să fie al lui.

Ce să-i faci?... O dragoste de tată nesatisfăcută!...

L-am sfătuit să ia sub ocrotirea lui pe „copii", cîţiva băieţi de liceu închişi împreună cu noi.

Judecătorii fascişti, în stupiditatea lor, îi declaraseră conspiratori periculoşi numai pentru faptul că se adunaseră pe un vîrf al munţilor Sredna Gora ca să cînte în voie cîteva cîntece revoluţionare.

Damian a urmat sfatul meu; la întrevederea următoare, îi spuse nevestei sale să nu mai aducă copilul în

apropierea închisorii. Nu trebuie să-l sperie de mic cu aceste turnuri şi ziduri întunecoase.

El personal începu să se ocupe de elevii care erau cam sperioşi, şi în cîteva zile îi strînsese ca o cloşcă în jurul lui. Mergea înainte, înalt ca pe picioroange, de două ori mai lung decît cei mici, iar ei alergau pe lîngă el, încadrîndu-l într-o parte şi într-alta, şi îl strigau:

— Bade Damiane!... Bade Damiane!...

El, care nu absolvise încă agronomia, le povestea despre primele colhozuri din Uniunea Sovietică, despre Darwin, despre diferitele minuni ale chimiei şi agronomiei. I-a atras pe băieţi la diferite jocuri. Le plăcea mai ales jocul „şotron". Era tare caraghios să priveşti cum Damian cel lung sare într-un picior, împingînd pietricica pe pătratele desenate pe jos...

Tot aşa săreau şi în ora cînd avu loc întîmplarea aceea extraordinară.

Umbrele începuseră să se lungească. În fiecare clipă putea să apară Spiridon. Spiridon — „Moartea" — unul dintre supraveghetorii cei mai răi. Îl numeam astfel din pricina stupidităţii sale de fiară şi mai ales pentru că obrazul lui slab şi cu fălcile scobite semăna într-adevăr cu o hîrcă.

La un moment dat, jucătorii de „şotron" începură să strige ceva. Doi, trei dintre copii alergară către partea de jos a turnului de observaţie. Damian după ei. Se îngrămădiră şi alţi curioşi, cu toate că nu se ştia încă ce se întîmplase.

Iată-l şi pe Spiridon.

— Intraţi, începu el să croncăne, ridicînd mîna deasupra capului şi zdrăngănind legătura de chei.

— Atenţie! Intraţi, tovarăşi! strigai şi eu, pentru a-i avertiza pe cei ce se îngrămădiseră lîngă zid, deoarece nici eu nu ştiam exact ce făceau.

Supraveghetorul ghici că se întîmplase ceva deosebit. Se nelinişti şi se îndreptă în pas alergător spre grupul

de sub turn. Examină cu ochii săi mici şi înfundaţi pe toţi la rînd, dar nici el nu putu înţelege nimic. Deţinuţii stăteau acum drepţi şi respectuoşi ca niciodată. Cîţiva zîmbiră chiar supraveghetorului pe care-l urau.

— Intraţi, croncăni el din nou, şi toţi se îndreptară cît se poate de supuşi spre încăperile închisorii.

În anul acela celulele închisorii erau arhipline, dar, cu toate acestea, se aduceau mereu noi şi noi arestaţi. Din cauza lipsei de spaţiu şi pentru a separa deţinuţii politici de cei de drept comun, conducerea închisorii începu să folosească şi încăperile construite pentru ateliere.

Noi fusesem îngrămădiţi în „croitorie", o magazie mare de beton, neterminată, cu podea de ciment şi cu gratii la ferestrele fără geamuri. Pentru a încăpea cu toţii, am aşezat paturile unul lîngă celălalt, ocupînd întreaga încăpere. Numai la mijloc rămăsese o potecuţă îngustă. Dormeam unii lîngă alţii pe patru rînduri, ca sardelele în cutie. Cei care voiau să ajungă din paturile de lîngă marginea peretelui pînă la potecuţă trebuiau să treacă peste capetele tovarăşilor lor. Pe aceste paturi mîncam, aici ţineam şedinţele, învăţam, scriam sau jucam şah cu figuri confecţionate din firimituri de pîine.

Ne înghesuirăm şi în ziua aceea în magazie.

După ce Moartea încrucişă fiarele pe uşi şi după ce pocni zăvoarele grele, agitaţia care se potolise în curte izbucni cu o şi mai mare putere.

— Arată-l ! Arată-l ! se auziră strigătele acelora care ştiau despre ce era vorba.

Damian sări atunci pe patul lui şi îşi ridică dreapta aproape pînă la tavan :

— Hocus, pocus, preparatus !

Se auzi un strigăt general. Damian ţinea de urechi un iepuraş. Un iepure mic de cîmp, cît se poate de obişnuit, cenuşiu, cu un pufuleţ alb în coadă.

Iepuraşul dădea din lăbuţe, iar elevii ţipau în neştire. Rîdeau înveseliţi şi toţi ceilalţi...

Începură să se facă nesfîrşit de multe presupuneri, dar nici cei mai experţi meşteri în conspiraţii nu putură stabili, măcar cu aproximaţie, cum şi de unde nimerise această mică vieţuitoare de cîmp în „mormîntul" inaccesibil.

Zidurile închisorii erau înalte, groase, îngropate în pămînt la cine ştie ce adîncime. Granit şi beton, nicăieri o crăpătură sau o gaură. Nu un iepure, dar nici măcar cea mai mică şopîrlă n-ar fi putut să se strecoare prin ele.

Fu acceptată explicaţia lui Todor, presupunerea cea mai verosimilă dintre toate.

Cu toate că-i alegeau cu grijă, se găseau printre soldaţii pazei şi flăcăi mai răsăriţi, simpatizanţi de-ai noştri. Probabil că vreunul dintre ei fusese în concediu la ţară. La întoarcere, prinsese întîmplător pe cîmp un iepure, sau poate i-l dăduseră nişte ciobănaşi. Cum îl ţinuse ascuns şi cum îi venise ideea să-i dea drumul din turnul de observaţie, tocmai cînd era în post şi cînd noi ne plimbam, asta o ştia numai el.

Probabil că flăcăul a observat totul de sus şi s-a bucurat şi el de gluma lui...

Un băiat bun şi o glumă frumoasă, tovărăşească.

E greu să explici oamenilor care nu au zăcut prin temniţe — rupţi mulţi ani în şir de lumea de-afară — ce poate să însemne pentru nişte nenorociţi un asemenea animal mic, urecheat şi fricos.

Noi îl primirăm ca pe un adevărat sol al primăverii, un trimis al cîmpiilor noastre înverzite, al vieţii libere de care eram lipsiţi.

Apariţia iepuraşului îl emoţiona în cea mai mare măsură pe Todor, vînătorul de urşi. Vechea lui patimă de vînător, potolită, izbucni din nou. Nu mai putea să stea liniştit nici înăuntru, în încăpere. Îşi făcu o „puşcă"

dintr-un picior de pat rupt, aşa cum fac copiii. Pornea cu ea la vînătoare : îngenunchea sub paturi, pîndea iepuraşul printre colţuri, şi pînă la urmă trăgea, adică plesnea într-un anumit fel din limbă şi din buze.

Todor glumea, chipurile, pentru a-şi distra tovarăşii, dar mulţi dintre noi ne dădeam seama că în realitate se lăsă antrenat de joc : începea să se strecoare pe furiş pe potecuţă, stăpînit de o adevărată patimă vînătorească. Faţa i se încorda, ochii i se înflăcărau, iar degetele strîngeau ţeava ruginită.

— Poc ! plesnea el în cele din urmă.

Damian auzea „tragerea cu arma", sărea din pat şi striga la el :

— Ajunge, măi Todore ! Nu ţi-e ruşine ?! Om în toată firea !

Şi se ducea să caute iepuraşul speriat.

Tînărul agronom era furios din pricina glumelor vînătoreşti ale tovarăşului său.

A venit şi la mine, spunea că am datoria, ca secretar, să-i bag lui Todor minţile în cap. Iepuraşul reprezenta pentru elevii lui o asemenea bucurie, încît nebunul trebuia în cele din urmă să înţeleagă acest simplu adevăr şi să-l lase în pace pe favoritul lor.

Damian voia să fie şiret : iepuraşul nu reprezenta numai pentru elevii lui, ci şi pentru el însuşi, o bucurie ce nu putea fi înlocuită !

Mi se povesti că făcuse planul să-l ducă pe urecheat, pitit sub halat, la vorbitor, şi printre gratii să-i arate băieţaşului lui urechiuşele şi botişorul iepuraşului. Tînărul tată lua animalul sub pătură şi-l strîngea drăgăstos la piept, în locul celuilalt iepuraş, pe care nu avusese prilejul să-l mîngîie.

Elevii îi făcură o lădiţă mică în care aşternură diferite zdrenţe, dar el nu se culca aproape niciodată aici, deoarece nu se dădea jos din braţele lor.

Problema hranei iepuraşului constituia o preocupare specială pentru băieţi. Umblau din om în om şi rugau pe tovarăşi să ceară rudelor ca, o dată cu mîncarea, să le aducă şi morcovi sau salată pentru iepure.

Damian scrise şi el nevestei sale o carte poştală, în care-i cerea morcovi ; un tovarăş bolnav, scria el, avea mare nevoie de vitamine !

Astfel, urecheatul „tovarăş bolnav" fu asigurat, pe timp de cel puţin o lună, cu morcovi şi salată.

Dar iepuraşul nu avu norocul să le mănînce.

Sosiră zilele încordate şi pline de agitaţie care precedau întotdeauna în închisorile fasciste sărbătorirea zilei de 1 Mai.

Toţi tovarăşii luau parte la pregătiri.

Todor prelua organizarea „defensivei în cerc", în vederea viitoarelor ciocniri cu supraveghetorii, poliţiştii şi soldaţii.

Damian conducea marele grup al „caligrafilor", printre care erau şi „copiii".

Era înduioşător să te uiţi cum, zile întregi, elevii nu ridicau capetele de pe foile de hîrtie pe care aşterneau şirurile mărunte de litere de tipar ale manifestelor şi ale ziarelor scrise de mînă. „Producţia" finită se scurgea într-un şuvoi continuu spre celulele aripii principale a închisorii.

Fu efectuată la timp şi aşa-zisa „pregătire materială", atît la noi, deţinuţii politici, cît şi la cei de drept comun. Încă de la sfîrşitul lui martie, atunci cînd controlul exercitat de conducerea închisorii nu era prea sever, vopseaua roşie începu să clocotească într-o cratiţă pe primusul nostru. Boccele vechi de acasă, cearşafuri şi cămăşi fură tăiate, croite şi vopsite, apoi îndesate sub căptuşeală sau în ascunzişurile închisorii, împreună cu tot materialul ilegal.

O pînză întreagă fu ruptă, sfîşiată şi făcută panglici de culoare roşu-închis.

Pentru iepuraş fu confecţionată o panglicuţă specială roşie.

Toţi începură să învețe cuvintele primei strofe a *Internaţionalei*, iar începătorii repetau cu voce scăzută şi melodia.

Au venit la rînd şi lozincile strigate în cor...

Am întîmpinat de cincisprezece ori ziua de 1 Mai prin închisorile vechi, prin cele noi şi moderne, în celule individuale sau comune, în carceri şi beciuri de tortură. Descrise fiecare în parte, aceste zile „de sărbătoare" ar putea să reflecte, ca într-o oglindă întunecată, dezvoltarea treptată a dictaturii fasciste în Bulgaria. În aceeaşi măsură, însă, şi întărirea rapidă a partidului nostru, bolşevizarea lui.

Între diferitele sărbătoriri ale lui 1 Mai existau tot atîtea deosebiri cît şi asemănări; fie în modul cum îl sărbătoream noi, fie în metodele de înăbuşire, prin schingiuiri, folosite de călăii fascişti.

Primii paşi fură făcuţi cu timiditate. Prin anul 1926 — cu ocazia primei renaşteri a mişcării, după înfrîngerile din aprilie şi septembrie — felicitări reciproce, cîteva amintiri povestite, trei-patru panglici atîrnate reprezentau izvorul credinţei într-un nou avînt al luptei şi în viitoarea victorie. Vechii tovarăşi păleau cînd vedeau prima bandă roşie şi chipurile lor zîmbeau; în privirea lor se citea emoţia.

În anii următori, sărbătoririle deveniră adevărate demonstraţii politice, organizate sub directiva conducerii de partid nou formate. Au fost organizate în masă greva foamei, manifestaţii, mitinguri, tribune; închisori întregi fură pavoazate cu steaguri roşii, răsunau *Internaţionala* şi *Cîntecul prieteniei*.

Iar duşmanul se răzbuna prin bătăi crîncene, prin focuri de armă la ferestrele celulelor, prin schingiuiri. Ne izolau luni întregi, ne lipseau de dreptul de a primi

hrană şi scrisori din afară, precum şi de a scrie celor apropiaţi.

Cînd privesc înapoi către acele timpuri — acum, din înălţimea luminoasă a istoricei noastre victorii — văd cum dispar deosebirile şi amănuntele diferitelor noastre sărbători de luptă, rămînînd numai ceea ce este esenţial, ceea ce este comun.

Rămîne satisfacţia că drumul parcurs a fost cel drept, rămîne înalta conştiinţă că fiecare acţiune de 1 Mai întreprinsă în închisoare reprezenta o părticică din lupta întregului popor, din năzuinţele eroice, comune celor ce muncesc din lumea întreagă, către unitatea revoluţionară de luptă.

Amintirile despre suferinţele prin care am trecut s-au şters. Rămîne să strălucească numai mîndria îmbucurătoare că ai trăit, că ai luptat, în rînd cu atîţia tovarăşi comunişti, cinstiţi şi curajoşi: atît cu cei căzuţi în luptă, cît şi cu cei vii de astăzi, constructori neînfrînţi ai vieţii visate.

Întîi Mai!

În nici o altă zi a anului sentimentele de dragoste filială faţă de partidul care ne-a crescut nu erau mai puternice, mai curate şi mai pline de devotament.

Nu este nici o altă zi în care bucuria existenţei Uniunii Sovietice să ne fi dat într-o atare măsură simţămîntul bucuriei împlinite!

Te trezeşti de dimineaţă... La închisoare nu există bineînţeles nici un aparat de radio, dar ţie îţi ajunge şi inima pentru ca să prinzi ecoul victoriei milioanelor de oameni păşind în Piaţa Roşie din Moscova...

Cu asemenea sentimente am întîmpinat şi acea zi îndepărtată de 1 Mai, legată în amintirea mea de micul iepure.

Principala noastră sarcină era să întreprindem acţiunea noastră deschis, antrenînd la ea întreaga închi-

soare, şi să ridicăm în picioare cartierele muncitoreşti din împrejurimi.

Membrii conducerii, precum şi tovarăşii din activ acumulaseră o oarecare experienţă în urma sărbătorilor de protest din trecut în diferitele închisori din ţară. Dar duşmanul cunoştea şi el unele din şiretlicurile noastre. Trebuiau aplicate noi metode de acţiune şi, în măsura posibilităţilor, înşelată vigilenţa ascuţită a duşmanului.

Planul „strategic" elaborat era simplu. Tot secretul consta în faptul că era constituit din două părţi: un început inofensiv, înşelător, şi, ulterior, adevărata desfăşurare a acţiunii.

Precum prevăzusem, rămaserăm închişi în magazia de ciment.

Supraveghetorii, conduşi de Spiridon şi întăriţi cu jandarmi în haine civile, pîndeau, ca o haită aţîţată, pe la colţuri, prin diferitele încăperi, sub ferestrele noastre, în faţa uşilor...

Întreaga închisoare fu blocată. Zidurile fuseseră înconjurate pe din afară de cordoane formate din detaşamente de poliţişti, aduşi anume din oraşelele mai mici. Grupuri de jandarmi ocupaseră încă în cursul nopţii birourile conducerii, depozitele care erau bune pentru o retragere rapidă şi poziţiile-cheie ale închisorii principale.

Fusese întărită şi garda de soldaţi. O bestie de căpitan fusese anume ales să preia comanda.

Într-un cuvînt, o fortăreaţă asediată şi în acelaşi timp ocupată pe dinăuntru.

Această concentrare masivă de forţe poliţieneşti şi militare împotriva unui număr de o sută, o sută douăzeci de comunişti dezarmaţi şi în majoritatea lor bolnavi nu putea să nu provoace involuntar mîndria noastră. Dacă duşmanul ne aprecia astfel, nu ne rămînea de făcut nimic altceva decît să justificăm aşteptările.

Hotărîrea noastră neclintită ne dădea tărie. Numai de-ar decurge totul conform planului fixat.

Ne-am sculat din somn... (Cine oare dormise în noaptea aceea plină de agitaţie?) Ne-am felicitat reciproc. Cîţiva tovarăşi se împodobiră, nu cu banderole pregătite, ci cu curmei de tei vopsit, luat din ateliere.

Am ţinut un fel de consfătuire, dar fără să ne îngrămădim la un loc, ci aşa cum eram, risipiţi, pe paturile noastre. Nu uitam că ochi răi pîndeau prin vizetă şi că orice mişcare de-a noastră era imediat raportată direcţiei unde era întrunit „statul-major" al duşmanului, format din director, căpitan şi comandantul de poliţie.

Pe de o parte noi trebuia să creăm impresia că sărbătorim, iar pe de altă parte să evităm orice prilej de provocare.

Şi într-adevăr: atît timp cît nu am protestat că rămînem închişi, cît nu am început să cîntăm, ca altădată, nu am strigat în cor lozinci şi, mai ales, nu am arborat şi nu am atîrnat la ferestre steaguri roşii, duşmanul ne-a lăsat în pace.

Un mare efect liniştitor l-a avut deplina tăcere (de asemenea planificată de noi) ce domnea în închisoarea principală. Deţinuţii de drept comun îşi continuau, cu totul nepăsători, ocupaţiile zilnice — confecţionau linguri, jucării, mătănii, jucau cărţi, dormeau...

Trecură cîteva ore.

Noi ne împrăştiarăm de asemenea pe paturile noastre.

Soarele de mai se ridicase sus. Razele lui parcă dinadins ardeau din ce în ce mai tare.

Zîmbeam, gîndindu-mă cîţi poliţişti şi gardieni se plictisiseră să circule ceasuri întregi, într-o aşteptare încordată, prin faţa uşilor şi ferestrelor, prin curţi şi coridoare.

Veni prînzul.

Greva foamei, în ziua de 1 Mai, devenise o tradiţie în lupta împotriva regimului ucigător din închisori. Cu

cîțiva ani în urmă, vărsam sau refuzam mîncarea. Dar acum o acceptarăm, felicitînd de ziua de 1 Mai personalul de la bucătărie care aducea mîncarea și care ne servea, în același timp, drept cei mai buni curieri, făcînd legătura între închisoare și lumea de afară.

Probabil că și „statul-major" din direcție se plictisise să tot aștepte în inactivitate.

La un moment dat zăvoarele trosniră, ușa se deschise și în pragul ei apăru directorul în persoană.

Omul pornise în cercetare..

De fapt putea fi numit om în mod cu totul convențional, deoarece după înfățișare semăna mai mult cu un șobolan bătrîn și năpîrlit; creștetul îi era ca de vulpe, fără frunte, teșit și pornit direct din sprîncene; o față mică, parcă fără oase și făcută numai pentru a susține cartilajul lung și colțuros al nasului, sub care stăteau țepene, ca niște periuțe, cele două tufe ale mustăților sale.

Tot așa îi era și mersul: făcea niște pași mărunți de tot, încovoiat și, din cînd în cînd, își mișca mustățile de parcă tot adulmeca ceva.

Unul din acele suflete ticăloase, oricînd gata să execute orice treabă pentru oricare stăpîn, numai cu condiția ca alții să răspundă, în timp ce el — șobolanul — să poată continua să-și ronțăie mai departe grăunțele.

— Bună ziua! salută directorul. Și, dacă vreți... vă felicit de 1 Mai!

Șobolanul privea și nu-și revenea din mirare: oamenii dormeau, citeau, jucau șah; pe ici, pe colo se strînseseră grupuri ca în zilele obișnuite, scriau, stenografiind cu hieroglifele lor, silabisind cuvinte în limbi străine. Se simți oarecum stînjenit...

— Iacă, ne lăuda el cu jumătate de gură. Cine vă împiedică să vă simțiți ca în zi de sărbătoare? Există oare om care să nu-și aducă aminte de Întîiul Mai din anii copilăriei... de flori...

Am remarcat că toți nemernicii, chiar și cele mai crude fiare, șefi și agenți ai poliției, își dădeau seama de superioritatea noastră morală și, fără voia lor, o comparau cu decăderea lor proprie, cu josnicia faptelor lor.

Dar tocmai acest sentiment îi împingea și mai mult să ne chinuiască pînă la moarte, în speranța de a ne vedea zdrobiți moralicește, egali cu ei.

Printr-o stare asemănătoare trecea probabil acum și șobolanul acela de director.

Noi tăceam. Ne uitam la el cu asprime, liniștiți; mare parte dintre noi își întrerupseră ocupațiile.

Privirea lui deveni cu totul nesigură.

— Doar umblam și eu după liliac! strigă el ca și cum ar fi vrut să se justifice. Ce vreți! Întîi Mai! Primăvară. Tocmai atunci este necesar să nu se facă scandal.

Noi tăceam.

— Sau credeți voi că eu nu sînt om?... Sînt om! se lăudă el singur, punîndu-și palmele deschise pe pieptul scobit. Numai că eu nu vreau să suferiți nici voi și nici mie să nu-mi aduceți concedierea.

Și, cu totul pe neașteptate, și lucru neprevăzut în planul nostru, deoarece nu sosise încă ora noastră de plimbare — dar cu totul explicabil pentru starea în care se găsea el — directorul se întoarse către gardianul-șef, care stătea în spatele lui:

— Spiridoane! Dă-le drumul să se spele.

Ochii lui Spiridon se pierdură cu totul în orbitele adînci ale craniului.

Încremenisem de teamă ca nu cumva Spiridon să facă pe șeful său să-și schimbe părerea.

Dar șobolanul fusese împins la acest gest sub influența amintirilor din copilărie, dîndu-și seama cît de adînc se scufundase în mocirla societății.

— Lasă-i! Lasă-i! Există o anumită modificare în linia lor generală, remarcă el în mod sentenţios, adresîndu-se supraveghetorilor, pentru a le arăta că este bine informat în ceea ce priveşte problemele de partid ale comuniştilor.

Moartea îşi mişcă liniile subţiri ale buzelor albăstrui, le linse cu vîrful limbii; era clar că nu aproba de loc modul de a proceda al şefului său...

Cu toate acestea, era şef!

Făcu un pas înapoi şi-l lăsă să treacă.

Şobolanul se întoarse încă o dată în pragul uşii şi strigă spre paturi:

— O să mai căutaţi voi un astfel de director!

Supraveghetorii ne lăsară să ieşim, şi noi ne împrăştiarăm prin fundul „mormîntului". Unii dintre tovarăşi încercară să glumească, dar glumele lor nu făcură pe nimeni să rîdă. De data aceasta nici Damian nu se apucă de joacă. Cu toate insistenţele lor de a participa la acţiune, copiii rămăseseră în încăperea magaziei pentru a deretica, conform dispoziţiilor conducerii noastre.

Am schimbat nişte priviri cu Todor. Îndată ce ieşise afară, el grupă oamenii din „defensiva în cerc", toţi nişte tovarăşi zdraveni, care se îmbrăcaseră sub haină cu unul sau două cojoace şi anterie.

Aruncai o privire şi către supraveghetori: se ghemuiseră la umbră, sub ferestrele magaziei, pe partea unde era poarta „mormîntului". Numai Spiridon mai era încă agitat; se plimba fără să se uite la noi, fuma şi sălta din cînd în cînd din umeri, de parcă voia să-şi potrivească mai bine pe spate o povară nevăzută.

Noi trebuia să pătrundem în curtea mare care se găsea între clădirea direcţiei, a spitalului, diferitele ateliere şi faţada închisorii principale.

Mă ridicai.

În următoarele două, trei clipe săriră şi toţi ceilalţi tovarăşi care erau aşezaţi sau culcaţi pe jos. Alergînd,

ne repezirăm cu toţii la poarta care ducea spre curtea mare, împodobindu-ne pieptul cu panglici roşii, mari. Poarta era largă, făcută pentru trecerea căruţelor şi a camioanelor care mergeau spre ateliere.

Supraveghetorii săriră în sus, agitînd bastoanele.

— Stai! Stai pe loc! Înapoi! Încotro? Înapoi!

Dar sub presiunea mulţimii fură împinşi la o parte. Moartea alerga spre colţul zidului pentru a se adăposti sub turnul de observaţie; nu am putut vedea dacă el sau soldatul de sus fusese acela care a tras cu puşca ca să dezlănţuie alarma.

Poarta fu deschisă într-o clipită. Poliţiştii, care păzeau în spatele ei, se zăpăciră însă atît de tare în urma asaltului subit al mulţimii de deţinuţi, încît manifestaţia noastră putu să se desfăşoare în plin, formînd o coloană lată, deasă şi strînsă.

Damian trase afară din cracul pantalonului băţul pe care era înfăşurat steagul. Todor îl desfăcu şi, cu el în mînă, porni în fruntea manifestaţiei.

Cîteva voci intonară în acelaşi timp:

Sculaţi, voi oropsiţi ai vieţii,
Voi osîndiţi la foame, sus!

Cîntecul fu reluat de valul puternic al celorlalte glasuri.

Să fiarbă-n inimi răzvrătirea,
Să-nceapă-al lumii vechi apus!

Cîntecul se înălţă, se izbi de cele cîteva etaje cu gratii ale enormei închisori şi-şi luă zborul peste ziduri, către cartierele muncitoreşti.

Cei ce cîntau se priveau unul pe celălalt, palizi. În ochii lor strălucea o putere plină de bucurie, care le umplea inimile de încredere.

Hai la lupta cea mare,
Rob cu rob să ne unim,
Internaţionala,
Prin noi s-o făurim!

Nu aş putea să redau, într-o ordine cronologică, fiecare amănunt în parte al acelor clipe de neuitat.

Parcă văd şi acum pe comandantul de poliţie cum agita mîna cu revolverul în dosul ferestrelor deschise ale direcţiei şi cum zbiera ceva către poliţiştii săi, dar nu se auzea nimic din pricina cîntecului. Atunci ridică revolverul şi trase în direcţia cerului albastru.

Din diferite părţi se auziră şi alte pocnituri de armă, dar noi păşeam înainte, cîntam, şi salvele de armă se transformau într-un ritm deosebit, pocniturile acompaniind marşul nostru de luptă.

Sfîrşiţi odată cu trecutul negru!
Sculaţi popor de osîndiţi!
Azi nu sînteţi nimic în lume,
Luptaţi ca totul voi să fiţi!

Directorul pierise. (De îndată ce ne văzuse năvălind prin poartă, dispăru în locuinţa lui, îşi luă repede copiii, strigă nevesti-si să-l urmeze şi se întoarse numai după ce-i adăpostise într-o casă particulară din vecinătatea închisorii.)

Comandantul de poliţie, iar în urma lui căpitanul săriră pe treptele din faţa intrării direcţiei ca să-şi strîngă forţele înarmate care se zăpăciseră şi ca să le îndrepte împotriva noastră.

Printre gratiile spitalului, din ateliere, depozite şi din bucătărie, din fosta secţie „de femei", din curţi, de pretutindeni, bărbaţi şi femei, bolnavi şi sănătoşi dădeau din mîini şi fluturau basmale, şepci; toţi rîdeau şi strigau saluturi pline de bucurie.

Iar sus, la o mare înălţime deasupra capetelor noastre, la etajele aripii principale a închisorii, înfloreau unul după altul macii purpurii ai steagurilor pregătite pentru această sărbătoare. Afară de asta, din multe celule atîrnau în afară brîuri roşii, ţărăneşti, lungi de cîţiva metri.

Întreaga închisoare răsuna de strigăte şi de cîntece. Nu mai existau ziduri de piatră, gratii de fier şi turnuri. Să se ştie că astăzi este sărbătoarea cerului albastru, a cîntecului şi a steagurilor roşii!

Manifestaţia noastră formează un semicerc şi se adună compact sub ferestrele direcţiei.

Începe mitingul.

Todor sări pe trepte, ridică cu stînga drapelul în sus, îl flutură în semn de salut către celelalte drapele, ridică apoi mîna dreaptă strînsă pumn şi vocea lui puternică de muntean răsună printre ziduri:

— Tovarăşi şi tovarăşe! Vă felicit de 1 Mai! Ura, tovarăşi!

Strigarăm un „ura" puternic, ca dintr-un singur glas. Închisoarea ne răspunse, la început cîte un glas, două, dar pe urmă veni un „ura" strigat de multe voci, care se contopiră şi răsunară pînă hăt-departe peste acoperişurile oraşului. (Acest „ura" adunase pe tovarăşii din cartierele din împrejurimi, care fuseseră preveniţi. Cîteva tribune volante fură ridicate în jurul închisorii, şi o mare parte din focurile de armă veneau chiar de-acolo.)

În ziua aceea Todor s-a dovedit a fi un mare orator!

— Guvernul fascist ne-a închis în temniţe întunecoase! striga el sub drapelul care flutura. Dar să ştiţi, voi, fiarelor, că nu există nici în cer, nici pe pămînt o forţă care să fie în stare să ne rupă de partidul nostru, de clasa noastră muncitoare, de poporul nostru! În ziua de 1 Mai, împreună cu toţi cei ce muncesc, noi mani-

festăm unitatea noastră de luptă pentru doborîrea dictaturii fasciste, pentru eliberarea poporului bulgar!

Am reluat în cor:

— Jos monarho-fasciştii! Jos cu teroarea poliţienească! Trăiască partidul comunist! Trăiască 1 Mai!

Dar duşmanii îşi reveniră. Îşi adunară forţele şi se năpustiră asupra noastră din toate părţile.

Comandantul de poliţie apucă o puşcă, o ţinu de ţeavă şi lovi cu ea din toate puterile, alergînd în fruntea bandei lui. Tovarăşul care fu lovit începu să ţipe. Ceilalţi din apropierea lui se precipitară pentru a smulge arma pregătită să lovească a doua oară, dar asupra lor începură să cadă paturile de arme, revolverele şi bastoanele întregii gloate.

Turbaseră acuma şi supraveghetorii şi se ştie cît sînt de pricepuţi cînd este vorba să împrăştie grupuri de protest. Toţi sînt înarmaţi cu revolvere, dar atunci folosiră numai beţele lor scurte, cu marginile bătute în inele de fier.

Ne apărarăm cît ne fu cu putinţă, cu palmele, cu lovituri de picioare, dar capetele multora erau deja sparte, feţele lor însîngerate. Cu toate acestea nu lăsarăm ca grupul nostru să fie destrămat.

— În ziua aceasta — tuna glasul lui Todor — în Uniunea Sovietică două sute de milioane de luptători defilează în rînduri strînse!... Vine socialismul, tovarăşi!... Tovarăşi! Lupta ne cere jertfe mari şi noi sîntem gata să le facem! Trăiască Armata Roşie!

— Trăiască! strigară tovarăşii, cu gurile însîngerate. Jos ucigaşii poporului!

— Ura! ura! se auzi din atelierele şi de la ferestrele spitalului strigătul arestaţilor.

Toate celulele se prefăcuseră în peşteri răsunătoare din care se auzea un duduit continuu şi puternic.

Apăru şi directorul. Îl zărisem pentru o clipă prin fereastra deschisă, mai vorbea la telefon, cerînd să i se trimită şi alţi bătăuşi din oraş. Apoi îl auzii cum zbiera de la fereastră:

— Loviţi, măi! Loviţi-i, mama lor!... Aşa, aşa!... Mai pocneşte-l o dată. Dă-i, pocneşte-l!

Fiara de ofiţer îşi încolonase soldaţii. Cordonul lor dublu porni cu baionetele înainte. Tăişurile străluceau acum aproape de tot, iar căpitanul nu comandă să se oprească.

Dar şi tovarăşii, care se găseau în partea din care veneau ei, nu cedară. Mai mult chiar, unii dintre ei îşi dezgoliră pieptul şi se aşezară în faţa baionetelor.

Şi toţi strigau:

— Băieţi, opriţi! Sîntem fraţii voştri! Luptăm pentru voi. Întoarceţi-vă înăuntru.

Nu mai aveau încotro să înainteze; soldaţii se opriră pe loc şi fără comandă. Mulţi dintre ei se dădură înapoi; iar un băiat slăbuţ nu putu rezista, începu să plîngă în hohote, se ghemui jos, pe pămînt, şi-şi ascunse faţa în palme.

Ofiţerul zbiera şi agita revolverul de parcă ar fi pornit la atac împotriva înrobitorilor patriei lui.

— Înainte!... După mine!... După mine!...

Dar cordoanele lui se destrămaseră. Soldaţii se îngrămădiră în jurul băiatului ghemuit pe jos, ca o turmă în jurul unui trup sfîşiat de o fiară. Chiar ofiţerul însuşi era atît de zăpăcit, încît se azvîrli întîi asupra soldaţilor şi începu să dea în ei cu mîinile şi cu picioarele, apoi se aruncă în locul unde bătaia era în toi. Îl urmară numai cei doi subofiţeri.

Pe platforma din faţa intrării spre direcţie apărură pe neaşteptate supraveghetorii care se retrăseseră înainte. Spiridon se repezi şi reuşi să smulgă pînza drapelului. Todor fu surprins, se întoarse şi întinse mîna pentru a-l strînge de gît pe urîtul supraveghetor, dar

altul îl pocni în cap cu bățul lui ferecat, și oratorul nostru se prăbuși pe platformă.

Izbucnise un nou focar de luptă. Moartea smulse repede steagul din mîinile moi ale lui Todor. Eu reușii să pun mîna pe bățul steagului, dar se frînse. Moartea se întoarse, gata să se ascundă cu pînza steagului înăuntru, în clădire. Atunci Damian lunganul întinse mîna și reuși să-l prindă de pantalon și să-l tragă jos de pe trepte. Cîțiva pumni, cîteva ghionturi și drapelul fu din nou în mîinile noastre.

Eu sării sus pe trepte și strigai tare:

— Tovarăși, încetați! Gata... Retrăgeți-vă înăuntru!

Atunci se dezlănțui adevărata furie polițienească.

Noi nu aveam în nici un caz voie să ne împrăștiem. Acțiunea trebuia să se sfîrșească organizat, așa cum începuse... prin victoria noastră deplină politică și morală. Ne prinserăm strîns de braț cu tovarășii cei mai apropiați și formarăm astfel rîndul de frunte. La repezeală se prinseră și ceilalți, unul de altul, aceasta fiind singura metodă posibilă pentru a putea duce cu noi pe cei răniți și zdrobiți în bătaie. Unii încercaseră să-l ridice și pe Todor în picioare, dar el zăcea ca un cadavru. Începură să-l tragă. Dar fiind ultimii din coadă, supraveghetorii și polițiștii tăbărîră asupra lor, pocnind unde nimereau, și Todor rămase întins pe treptele de pe care răsunaseră, cu puțin înainte, cuvintele lui, care aminteau că lupta cere jertfe...

„Un cîntec... trebuie să cîntăm"... îmi spuneam, dar gura mea nu se deschidea.

Alții începură să cînte.

Intonară cîntecul nostru vechi a cărui putere profundă aș dori să fie transmisă de-a lungul generațiilor pînă în vremurile luminoase ale comunismului înfăptuit:

> Să răsune astăzi cîntecul prieteniei,
> Cîntecul muncii!

Simții cum trece un fior prin mîinile care erau prinse de-ale mele. Glasul îmi reveni, intonai și eu împreună cu ceilalți:

> Inimile noastre să se înveselească,
> Să trăiască munca!

și, într-adevăr, inimile noastre se ușurară! Și picioarele noastre deveniră mai sigure, mergeam în pas de marș.

Nu ne mai apăram. Pășeam și cîntam. Prinzînd curaj, inamicul se aruncă asupra noastră din toate părțile, cu paturile armelor, ciomege, bîte. Pînă și șobolanul de director ne ajunsese din urmă cu bastonul în mîini.

Dar poarta spre „mormînt" era zăvorîtă. În fața ei se îngrămădiseră o mulțime de polițiști: ofițerul, subofițerii și supraveghetorii; unitatea noastră trebuia spartă. Nu voiau să-și mărturisească înfrîngerea. Pășeam amețit, rănit, și-mi dădeam seama că, dacă ne desprindem, colectivul nostru se va risipi. O să fim împrăștiați, urmăriți, goniți prin curte cu rîsete sălbatice și omorîți în bătaie, fiecare în parte...

Atunci, acolo, în fața acelei porți se întîmplă un lucru pe care nu-l voi uita pînă la sfîrșitul zilelor mele... „Copiii" noștri, elevii remsiști ieșiseră să vadă prin crăpăturile scîndurilor ce se mai întîmplă. Pricepură îndată ce capcană ne fusese pregătită și luară o hotărîre. Erau șapte elevi din clasa a cincea și a șasea de liceu! Împinseră poarta dinăuntru și se aruncară în spatele militarilor și polițiștilor. Izbucniseră, bineînțeles, în hohote de plîns și țipau de crăpa cerul. Presupun că mai curînd aspectul lor de băieți îmbrăcați în uniforme școlărești — și nu atît atacul lor — zăpăci pentru scurt timp fiarele.

Ne repezirăm și noi, fără să mai stăm pe gînduri dacă nu cumva ne vom pierde puterea desprinzîndu-ne unul de altul, și străpunserăm cordonul, atrăgînd cu noi și „copiii"...

După două, trei minute și după cîteva lupte de ariergardă, ne strînseserăm iarăși cu toții în magazia noastră.

Ochii multora dintre noi încă nu erau în stare să vadă. Mîinile zdrobite, istovite nu aveau puterea să șteargă nici măcar sîngele care curgea pe fețele noastre.

— Bre, dar să știi că bat — strigă un flăcău care „sărbătorea" pentru prima dată 1 Mai la închisoare.

Vocea lui era plină de durere, dar nu puteai să-ți dai seama dacă vrea să glumească sau dacă era într-adevăr entuziasmat de măiestria bătăușilor.

— Uite, bai Peșo, uită-te! își arătă un alt flăcău batista, de parcă voia să se laude. Dacă o storc, se strînge un pumn întreg de sînge!

Bai Peșo, unul din veteranii noștri, dădu din cap cu un zîmbet amenințător, pipăindu-și propriile cucuie de pe frunte și creștet.

— De bătut bat ei, răspunse el filozofic. Muiere ce ești! Va să zică vrei să devii comunist așa, cu una, cu două?

— Stai, bai Peșo, își veni în fire flăcăul. Nu am vrut să spun asta...

— Știu, știu... aprobă bai Peșo, împăciuitor. Și eu am trecut odată prin asta și cunosc totul perfect... În ce privește sîngele, continuă el, a fost luat în considerare încă de către bunicii noștri, Marx și Engels: tocmai din pricina sîngelui care avea să fie vărsat în viitor au ales ei culoarea roșie pentru steagul nostru.

Cuvintele veteranului redară curaj celor cu mai puțină experiență. Ochii se limpeziră, zîmbetele apărură din nou...

Începu „refacerea" generală. „Doctorii", ei înșiși zdrobiți în bătaie, nu mai știau pe cine să ajute mai întîi.

Dar învingătorii se lecuiesc ușor.

Începură povestirile: fiecare spunea ce a văzut, prin ce a trecut, cum a lovit, cum a fost lovit. Și indiferent

de puterea și de numărul loviturilor, totul se povestea cu rîsul pe buze. Dar un rîs care crispa de durere fața povestitorului.

Numai soarta lui Todor ne îngrijora. Și nu în zadar, căci ni l-au azvîrlit, aproape mort, tocmai în seara următoare.

— Să învețe minte și ceilalți! spuse unul din supraveghetorii care-l aduseseră.

Călăii turnaseră apă rece peste el, pentru ca să-și recapete cunoștința, și apoi îl bătuseră din nou.

Cînd „doctorii" noștri îl dezbrăcară pentru a-l examina, am rămas cu toții înmărmuriți. Carnea îi era zdrobită și plină de vînătăi cu sînge albăstrui și coagulat. Dacă nu se absorbea sîngele, putea să survină o infecție adîncă, cu puroi.

De altfel, „doctorii" hotărîră să aplice medicina populară: să i se pună pe răni o piele crudă, proaspătă, de animal. Dar de unde să facem rost de așa ceva? Noi aveam numai un singur animal micuț...

— Iepurașul!? strigă deodată vînzătoarea din secția rusă a librăriei din Sofia.

Și ceilalți auditori ai generalului se mișcară pe fotoliile lor din fața căminului.

Numai administratorul, vînătorul, nu-și ridică fața din palme. Stătuse în poziția aceasta tot timpul cît durase povestirea, parcă voia să vadă mai clar în imaginație toate lucrurile despre care își amintea vechiul lui tovarăș.

— Da, răspunse generalul care povestea. Trebuia sacrificat iepurașul.

Damian, ocrotitorul principal al lui Urechi-lungi, acceptă hotărîrea fără să scoată o vorbuliță. Dar se întinse pe pat și nu vorbi cîteva zile cu nimeni. Și „copiii" se întristară.

Dar oare numai ei ?...

Închipuiţi-vă că printre toţi eroii noştri, dintre care unii se luptaseră cu poliţia în crunte bătălii, nu se găsi nici un voluntar care să taie şi să jupoaie animalul. Spuneau că le era drag, că erau obişnuiţi cu el, că nu se pricepeau la tăiat iepuri...

Se făcu chiar o propunere ca să decidă conducerea cine să execute această penibilă operaţiune.

Ce fel de secretar aş fi fost, dacă mă apucam să cer conducerii să se ocupe de astfel de probleme mărunte !... Trebuia să dau un exemplu personal. Luai de urechi pe micul sol al primăverii, îi dezlegai panglicuţa roşie şi îl dusei la bucătărie...

Todor se însănătoşi.

— Dacă nu mă credeţi, zîmbi povestitorul, aveţi putinţă să-l întrebaţi personal !

Şi generalul făcu un gest uşor cu mîna, arătînd spre vînător, gazda acestei serate.

— Da ! M-am însănătoşit ! îşi ridică el brusc faţa din palme.

Vînzătoarea sări de pe fotoliu. Se ridicară în picioare şi ceilalţi ascultători, impresionaţi.

— Dar cum ? Cum este posibil ? Tovarăşe administrator, este adevărat ? Doar numele dumneavoastră este Ivan !

— Ivan... Todor... Gavril... Nu vă pot enumera toate numele pe care le-am schimbat în viaţă... Numele meu era fals, dar povestirea este adevărată, de la primul pînă la ultimul cuvînt. Afară de locul unde a spus că povestea cu ursul din Rodopi ar fi născocită. Nici vorbă de aşa ceva. Eu am trimis într-adevăr ursul în prăpastie numai cu ajutorul unor alice pentru iepuri.

— Te cred ! Te cred ! rîse generalul. Dar şi tu trebuie să mă crezi că din noaptea aceea nu mai pot pune în gură carne de iepure... Hai noroc !

CONFLICTUL

Bătrîna trase din priză şnurul reşoului, luă un cuţit şi rase coca uscată care se lipise de marginea cratiţei cositorite. Apoi ridică capacul şi presără pătrunjel verde peste mîncarea care fierbea în clocote.

Bucătărioara se umplu de un miros plăcut de ceapă prăjită, foi de dafin şi boabe de piper ; vestita iahnie popească a babei Rada era gata.

Abia acum baba împinse cele două geamuri ale ferestrei din bucătărioară, care se deschidea în afară, şi florile grele ale daliilor, care crescuseră înalte pe lîngă ziduri, se legănară uşor.

— Să se împrăştie mirosul prin mahala, zîmbi ea şiret, mijind ochii încă tineri şi plini de o lumină interioară.

Rada observase de mult că, atunci cînd gătea iahnia şi deschidea fereastra, trecătorii încetineau fără să vrea paşii în dreptul gardului lor. Cîte unii se şi opreau din mers şi parcă adulmecau aerul cu nările dilatate. Acum nu trecea nimeni, în schimb daliile ridicară capetele rotunde, de parcă voiau şi ele să absoarbă prin pîlniile lor multicolore aroma îmbietoare.

Rada începu iar să trebăluiască, pregăti farfuriile, furculiţele şi cele două şerveţele albe ca nouraşii de deasupra Vitoşei. Tăie pîinea şi o puse în coş, aduse

și solnița, cu toate că știa că mîncarea era bine potrivită la gust. Mai aruncă o privire peste toate, să nu fi uitat ceva; totul era în ordine. Nu-i mai rămînea decît să aștepte întoarcerea nepoțelului de la școală.

— De nu s-ar apuca de joacă, undeva pe drum, că o să leșine de foame, spuse ea cu glas tare și cu o îngrijorare voioasă, uitîndu-se spre drumul dintre gutui, ale căror ramuri atîrnau la pămînt sub greutatea fructelor mari.

Nu se zărea încă ghiozdanul nepoțelului pe stradă, dar bătrîna nu-și putea lua ochii de la priveliștea cu orizonturi vaste și atrăgătoare care i se înfățișa prin fereastră.

Căsuța se găsea în afara orașului, pe dealul de după pădurea de brazi. De acolo, spre sud, cobora treptat, de-a lungul grădinilor de toamnă, cîmpia Sofiei. Dincolo de linia de cale ferată ce înconjura orașul, grădinile începeau să se rărească și erau împrăștiate ca niște insulițe printre ogoarele secerate; iar marginea cîmpiei începea să urce ca o cută lină, pentru a se contopi treptat cu poalele împădurite ale munților. Și peste întreaga întindere de pămînt toamna așternuse ca o vrăjitoare, cu o dărnicie năvalnică, toate culorile sale. Pretutindeni străluceau nuanțele calde, luminoase și multicolore de galben-deschis, verde, portocaliu, de albastru și violet, de roșu, verzui, arămiu, totul stingîndu-se în depărtare în liliachiu...

Iar pe deasupra, întins ca o aripă uriașă între Vitoșa și munții Lozeneț, cerul dulce și albastru, iar ici-colo cîte un nouraș, pufos și zbîrlit.

Iar soarele, parcă obosise și el, nu mai ardea, mîngîia doar.

Muntele de deasupra Sofiei își lepădase și el, resemnat, mîndria primăvăratică, sta la soare ca un bătrîn zgribulit, strîngînd căldură pentru iarna cea lungă.

Liniștea de toamnă o cuprinse pe bătrînă și îi răscoli durerea care-i mocnea mereu în inimă.

— Petre... fiule, Petre... șoptiră surd buzele bătrînei și o umezeală ușoară îi împăienjeni ochii.

Într-o astfel de toamnă aurie și liniștită, fiul ei plecase încolo, spre muntele acesta. Nu avusese destulă putere să-i spună unde se duce, dar ea înțelesese, simțise cu toată puterea dragostei ei de mamă că îl conducea poate pentru ultima oară pînă la portița strîmbă și putrezită de ploi.

De atunci trecuseră ani. Rușii goniseră pe hitleriști. Pieriseră și fiarele acelea bulgare care îi mîncaseră băiatului ei viața. În fiecare an, de ziua sărbătoririi partizanilor, se ducea pînă-n munții îndepărtați ai Rodopilor ca să depună și din partea ei flori pe mormîntul comun, tovărășesc. Și, cu toate acestea, cînd venea o toamnă ca asta și cînd ridica ochii spre muntele albăstrui, i se părea că Petre al ei poate să apară în fiecare clipă. Uite-așa, va coti după zidul roșu al fabricii, o va zări de departe, îi va face semn cu mîna, zîmbind pînă la urechi, și va striga...

— Bunico... Nu mă vezi, bunico?

— Doamne, Dumnezeule! tresări bătrîna. Era atît de emoționată, încît inima începu să-i bată cu putere.

Cu gîndul departe în trecut, ea nu observase cînd nepoțelul ei traversase străduța pustie, nu auzise cînd deschisese portița. Îl zări abia atunci cînd o strigă, de pe potecuța dintre flori — mititel și frumușel ca o floricică — cu căpșorul lui blond și cîrlionțat, cu cravata roșie de pionier la gît și cu ochișorii limpezi și cam uimiți.

— Te uiți, chipurile, la mine, dar... nu vezi nimic! strînse băiatul buzele, plin de un reproș copilăresc, scuturînd energic ghiozdanul în direcția ferestrei.

Creioanele, penițele, nasturii și toate celelalte mărunțișuri din penarul de lemn începură să zdrăngăne.

Baba bătu din mîini prefăcîndu-se speriată şi se retrase de la fereastră.

— Aoleu, nu face aşa !

Nepoţelul, încruntat, nu rezistă; botul de cumătră vulpe, pe care bunica se pricepea să-l imite cu atîta măiestrie şi pe care i-l cunoştea încă de pe vremea cînd era în leagăn, îl făcu şi acum să rîdă.

Şi Rada izbucni în rîs, deschise sprinten uşa şi îşi întîmpină nepotul.

— Repede !... Dezbracă-te !... porunci ea. Spală-te pe mîini... Dac-ai şti ce mai iahnie ţi-am pregătit !... De-aia popească... Îi simţi mirosul ?

Dar băiatul înfometat nu se grăbi, continua să stea cu ghiozdanul în mînă şi să privească statura mică şi uscăţivă a bunică-si, de parcă o vedea pentru prima dată.

— Ce-i, măi ? se opri brusc bunica în faţa lui. Ce te uiţi aşa la mine ?

— Bunico, de ce eşti tu analfabetă ? întrebă micuţul pe neaşteptate.

— Ei ! zîmbi bătrîna. Asta să-ţi fie singura grijă !

— Nu, nu ! băiatul ridică capul. Spune-mi... De ce nu ştii să citeşti ?

— Păi... pentru că n-am învăţat, fiule... Doar ţi-am mai povestit ! Slugă !... Spălătoreasă !... Cînd şi cine era să mă înveţe ?

Băiatul clătină energic din cap, parcă subliniind şi cu moţul încîrlionţat de pe frunte deplina sa dezaprobare. Şi dintr-o dată rosti o vorbă foarte grea :

— Este ruşinos ca în Bulgaria Frontului Patriei să fie cetăţeni analfabeţi ! repetă el cu exactitate cuvintele pe care le auzise cu o jumătate de oră mai înainte din gura învăţătoarei lui.

— Cum, cum ? Bătrîna rămase uimită nu atît de cuvintele împrumutate ale nepotului, cît de privirea mustrătoare şi prea severă pentru chipul său drăgălaş. Haide, spală-te, ţi-am spus doar, şi şezi de mănîncă !

Şi baba Rada luă de pe masă farfurioara nepoţelului şi întinse mîna către lingura mare de servit, atîrnată în perete.

Dar alte cuvinte, şi mai neaşteptate, o ţintuiră locului :

— Stai puţin !... Ai o scrisoare de la consiliul şcolar.

Boico îşi deschise ghiozdanul, scoase dintre cărţi un plic închis şi îl întinse bunicii cu o mişcare plină de hotărîre.

— Poftim !

Seriozitatea nepotului puse stăpînire şi pe bunică. Luă plicul, scoase foaia scrisă la maşină şi o deschise, de parcă ar fi fost în stare să citească...

Scrisorile pe care le primise în viaţa ei îi aduseseră foarte rar ceva bun. Majoritatea lor venea din partea comisarilor de poliţie, a portăreilor, sau erau chemări la interogatoriu pe la secţiile de poliţie sau chiar la direcţia poliţiei.

Şi acum scrisoarea aceasta...

Mîna începu să-i tremure uşor, parcă foaia de hîrtie i-ar fi ars degetele mîncate de săpunul tare şi de apa fiartă din albii. Îşi ridică pleoapele grele, îl privi pe băiat şi şopti cu totul neputincios :

— Ce fel de scrisoare este aceasta, fiule ?

— O scrisoare, tăie scurt copilul. Nu vezi ?

— Văd... atîta văd şi eu... Ştii doar că sînt oarbă cînd este vorba de citit...

— Eşti oarbă !... Băiatul clătină ameninţător din cap. Dă-o încoace ! întinse el mîna şi luă scrisoarea. Am să ţi-o citesc eu.

— Citeşte-o, fiule, citeşte-o !

Elevul din clasa a patra primară puse de-abia acum ghiozdanul jos, se aşeză pe un scaun în faţa mesei întinse, întoarse foaia către lumină şi începu să citească...

Bătrîna rămăsese în picioare, tulburată şi încurcată, ca şi cum nu s-ar fi găsit în propria ei căsuţă, ci într-o

judecătorie, nesuferită, în fața mesei verzi și a privirilor încruntate ale judecătorilor.

— „*Stimată tovarășă Ilieva* — înșira Boico, cu mare ușurință, chiar și cuvintele cele mai grele, al căror sens nu-l înțelegea în întregime — *consiliul școlar de pe lîngă școala primară populară «9 Septembrie» a hotărît să sprijine lupta pentru desființarea analfabetismului în cadrul raionului școlar. Nu putem admite să existe vreun analfabet, deoarece analfabetismul reprezintă o rămășiță rușinoasă din trecutul ticălos al capitalismului și fascismului.*

În acest scop, s-au înființat la școala noastră cursuri serale. În unele cazuri speciale, învățătorii noștri se vor ocupa de analfabeți și prin vizitarea acestora la domiciliu.

Stimată tovarășă, dat fiind că dumneavoastră, ca urmare a condițiilor vitrege de trai, ați rămas analfabetă, consiliul școlar vă invită să vă înscrieți încă azi la cursurile de lichidare a analfabetismului. Sperăm că veți frecventa cu regularitate aceste cursuri.

Cu salutări tovărășești,

Director: I v a n V l a d i m i r o v"

Băiatul își ridică fața transpirată de încordare, o fixă pe bunică cu ochi înflăcărați și întrebă tăios :

— Ai auzit ?

Dar bătrîna nu răspunse.

Această foiță albă de hîrtie scormonise, ca o lopățică, adînc, adînc de tot încercările prin care trecuse în viață, acoperite de cenușa anilor, și le dezgropase într-o clipită, scoțînd la iveală cele mai vechi amintiri, stinse de mult, gîndurile cele mai ascunse și sentimentele nemărturisite.

Se văzu ca fetiță, în zdrențe, cu piciorușele murdare și cu părul încîlcit, care nu fusese niciodată pieptănat de mîna mamei.

... Pornise cu tatăl ei să ducă porcii satului la pășunat, dar se oprea în loc, se întorcea și privea tristă cum micii ei prieteni se întreceau alergînd pe ulicioara care ducea spre școala cea nouă. Traistele roșii se bălăbăneau pe spinările lor, tăblițele zdrăngăneau, iar țipetele lor sculau în picioare tot satul.

— Radooo !... zbiera taică-său scuturînd ciomagul. Nu căsca gura, că s-au împrăștiat porcii !

Ea pornea în goană și lovea, lovea porcii, parcă ei ar fi fost de vină...

Apoi i se învîrtiră ca o sfîrlează pestriță în fața ochilor rafturile bibliotecilor din toate casele pe unde slugărise. De cîte ori n-a deschis sfioasă volumele groase, ca să se uite la poze, pînă ce doamnele dădeau de ea și o certau să nu caște gura...

Văzu apărînd ca din ceață, ehei, încă din timpul războiului balcanic, din anul nouă sute doisprezece, scrisorile cu litere mari, scrise cu creionul chimic, de pe front, ale bărbatului său.

... Venise odată o ilustrată în culori, portretul lui Sucri-pașa, apărătorul Adrianopolelui.

Cu fes...

Dar și fesul, și ciucurele, și chipul pașalei cu barbă și cu mustăți, totul era desenat numai din trupuri goale-goluțe de femei, împletite unul în celălalt.

— Un harem întreg... Cum de nu-i era rușine !

Poștașul aruncase atunci niște vorbe care o făcuseră să intre în pămînt de rușine !

Ce scrisese Ilie în acea carte poștală nu aflase ea nici pînă azi. Cartea rămăsese necitită pentru că-i fusese rușine să arate femeile goale școlarilor care îi citeau de obicei scrisorile. Chiar și vecinii, ce aveau să gîndească despre soldatul ei de pe front în mijlocul acelor cadîne ?

Lucrurile se înrăutățiră cînd fiul ei începu să se ascundă de poliție. Se întîmpla să-i trimită cîteodată cîte un bilețel secret, cui putea ea să-l încredințeze pentru a-l citi, și încă să fie sigură că acest om nu va pălăvrăgi cîte ceva ?

...Cu toate acestea, ea ținuse mîna cu creionul fiului ei, apoi cea a nepoțelului, atunci cînd ei începură să mîzgălească pe caiete liniuțe și rotocoale. Fără să-și dea seama, învățase cîteva litere, dar rămase analfabetă. O reținuse întotdeauna sentimentul de rușine că ar putea fi asemuită cu copiii...

Petre o îndemnase să învețe să citească, dar ea se justifica spunînd că timpul ei trecuse.

Într-o seară, fiul ei o silise aproape cu forța să se așeze lîngă el la masă, dar, cum apucă creionul, îi înțepeni mîna.

— Oh, fiule, doar știi ce reumatism am la degete din cauza spălatului !

Tot așa, pretextînd reumatismul, scăpase și de insistențele nurorii ei.

Și uite că vine acum și nepoțelul... Dar nu numai el, ci și întregul consiliu școlar... Se nimerise totuși bine că nora ei lua prînzul la cantina fabricii, altfel s-ar fi legat și dînsa de ea. Cu băiețașul se va descurca mai ușor...

Dar Rada nu știa ce rușine pățise nepotul ei la școală din pricina ei și ce intenții amenințătoare avea.

La ultima oră învățătoarea scosese un băiat din bancă și îi pusese pe neașteptate întrebarea :

— Este adevărat, Boico, că bunica ta Rada Ilieva nu știe nici să citească și nici să scrie ?

Toți copiii din clasă izbucniră în rîs și își întoarseră capetele către Boico. El se făcu roșu ca și cravata lui de pionier, își înfipse degetele în scîndura băncii și nu putu să răspundă nimic.

Învățătoarea se supără, nu pe el, ci pe copii. Îi certă, spunînd că nu era nimic de rîs ! Cu toate că era analfabetă, baba Rada era o bulgăroaică mai destoinică decît toți miniștrii fasciști, căci a ascuns la ea conspiratori în tot cursul războiului împotriva hitleriștilor. Nu în zadar fusese poftită în vizită la tovarășul Gheorghi Dimitrov. Acesta a salutat-o ca pe tovarășa unui vechi tovarăș al său de luptă, luptător împotriva războiului. Fiindcă și bunicul lui Boico fusese un răzvrătit. Părăsise împreună cu alți soldați nemulțumiți frontul de lîngă Dobropole și pornise spre Sofia să ceară socoteală țarului Ferdinand și capitaliștilor. Armatele germane care îl păzeau pe rege veniseră în întîmpinarea răzvrătiților lîngă satul Vladaia. Artileria începuse să tragă puternic. Pieriră mulți bulgari. O grenadă germană îl sfîșie și pe bunicul lui Boico. Baba Rada își pierdu bărbatul, dar nu deznădăjdui. Își crescu unicul copil și-l făcu comunist, ca să-l înlocuiască pe tatăl lui în luptă.

O astfel de femeie era Rada. Din cauza spălatului și a suferințelor nu-i rămăsese timp să învețe. Dar acum ea primește o pensie de la stat și toți o vor ajuta. Și învățătorii, și Boico...

— Nu-i așa, Boico ? îl întrebă învățătoarea. De ce mai ești fruntaș și conducător al detașamentului de pionieri dacă nu ești în stare să înveți pe o bunică literele ?

Copiii rîseră din nou, dar de data aceasta rîsul lor suna altfel.

Zîmbise și Boico, cu toate că supărarea nu-i trecuse : din toată clasa, numai el are o bunică analfabetă !

„Am să-i arăt eu !... amenință el în gînd. Am s-o învăț eu minte !"

Și iacătă-l cum — ațîțat ca un cocoșel împotriva ei — o trage de mîneca bluzei și o întreabă :

— Spune ! Ai să te înscrii la cursul de alfabetizare ?

— Ia lăsați-mă în pace ! își trase Rada brațul în sus. Ce v-ați legat de mine !?... Să-mi scrieți mie o scrisoare ! începu ea să se revolte împotriva tuturor, parcă și ne-

potul ei luase parte la descoperirea situaţiei ei ruşinoase. Ce v-a apucat să mă chemaţi voi la cursuri, parcă n-aş avea eu altă treabă... Vremea mea a trecut! dădea bătrîna din mînă. Mai bine vezi să nu aduci tu vreun doi acasă.

Boico se zăpăci puţin, dar nu cedă.

— Va să zică nu vrei?... Nu vrei? Nu vrei?... repeta el, făcînd în zadar eforturi să găsească cuvintele cele mai grele, care să fie în stare să înfrîngă această încăpăţînare a bunicii, care să o facă să înţeleagă că, în cazul cînd ea nu se va înscrie la cursuri, el nu va mai putea merge la şcoală, nu va putea să se mai uite la învăţătoare şi nu va mai fi în stare să-şi adune micul lui detaşament.

— Ia stai la masă, că s-a răcit mîncarea, evita Rada atît răspunsul, cît şi privirea ochişorilor înflăcăraţi.

Ştia cît este de flămînd la ora aceasta; descoperi într-adins capacul cratiţei şi zvîntă cu el prin bucătărie norişorul de aburi din care te izbea un miros aţîţător.

— Ia!... Uite cum miroase... adulmeca ea mirosul, amestecînd cu lingura bucăţelele de carne. Mirosea pentru că ştia ce înseamnă o iahnie popească.

Dar în loc ca el să-şi dea seama de minunata ei artă culinară, avu încă o dată ocazia să se convingă că acest băieţaş, plin de viaţă şi cu părul încîrlionţat, era nu numai nepotul ei, ci şi al încăpăţînatului acela de Ilia.

Ia te uită la el! Ca şi bunicu-său, cu gîtul ţeapăn, aruncă o privire de sub sprîncenele încruntate şi strigă, lovind podeaua cu piciorul:

— N-am să mănînc! Nu am nevoie de iahnia ta! N-ai decît s-o mănînci singură!

Bătrîna îşi pierdu acum într-adevăr capul.

— Boico, încotro?... Auzi, Boico?...

Dar nepotul trînti uşa odăii vecine după el.

În odaia aceasta erau atîrnate pe peretele din faţă, chiar deasupra patului lui Boico, încadrate în două

rame de bronz identice, portretele mărite ale bunicului şi tatălui lui Boico — răsculatul din Vladaia şi partizanul din Rodopi.

Pentru copil acestea nu reprezentau portrete obişnuite, fotografii, ci adevăraţi locatari ai căsuţei. Dimineaţa cînd deschidea ochii, pe ei îi vedea întîi şi de la ei îşi lua rămas bun seara, înainte de a adormi.

— Noapte bună, bunicule Ilia!... îi saluta el pe rînd dînd din cap. Noapte bună, tăticule drag!

În fiecare zi se ivea în casă ocazia să se povestească ceva despre ei. Şi dat fiind că poveştile adevărate ale mamei şi ale bunicii se amestecau cu aventurile născocite din basme, copilul nu putea întotdeauna să facă diferenţa între ceea ce era o fiară fascistă şi un zmeu înaripat, cine era un erou adevărat ca tatăl său şi cine un erou din poveşti ca ciobanul Panco.

Povestirile care se înşirau rînd pe rînd şi despre unul şi despre celălalt, precum şi vecinătatea portretelor de pe perete îl făcură pe nesimţite să-i vadă uniţi şi în viaţă. Pentru el, amîndoi trăiseră în acea epocă, se luptaseră împreună împotriva monştrilor, ajutîndu-se în aceeaşi măsură unul pe celălalt la nevoie.

După ce se strecură în odaie, băiatul îşi aţinti privirea pe chipul tînăr şi uşor zîmbitor al tatălui său:

— Tăticule! exclamă copilul fără să vrea, parcă portretul ar fi putut să-i înţeleagă durerea. Vezi cum este bunica?

Lacrimile îi ţîşniră şi începură să-i curgă pe lîngă buzele tremurînde, udînd cravata de pionier care i se dezlegase puţin.

Dincolo, în bucătărioară, bătrîna tulburată continua să privească neputincioasă în jurul său, căutînd să găsească undeva o ieşire din starea asta care o sugruma, parcă... Se repezi la fereastră şi închise geamul, cel puţin daliile să nu se caşte la ea.

— Scrisoarea asta blestemată ! şuiera ea printre dinţi, înhăţînd foiţa albă ; dar nu o rupse, nici nu o mototoli, ci o pocni numai cu palma pe masa unde zăceau nefolosite cele două şerveţele.

În clipa aceasta se auzi dinăuntru plînsul desperat al nepoţelului.

Fără să mai stea pe gînduri, bătrîna se repezi în odaia de alături, se aplecă şi cuprinse cu braţele umerii aplecaţi pe pat ai copilului.

— Boico !... Boico !... Băiatul meu ! Copilaşul meu... Ce faci, băiatul bunicii, de ce plîngi ? Boico, Boico... Taci !... Ce va spune lumea ?... Vino, vino să mănînci.

Dar Boico tăcu subit şi fără rugămintile ei. Cînd simţi mîinile bunicii, el se sculă şi se trase la o parte, smucindu-se din braţele ei. Mai sughiţa adînc. Ochii îi erau plini de lacrimi, dar nici acestea nu erau în stare să stingă flăcările duşmănoase care îi ardeau în pupile. Întîi îşi strînse buzele, apoi strigă, cu toată indignarea de care era în stare sufletul său curat de copil :

— Tu, bunico, nu eşti... comunistă ! Tu nu-l iubeşti pe tata nici de doi bani. El n-a murit ca să-l faci tu de rîs acuma !

Rada întinse mîinile către nepot, parcă voia să se apere împotriva cuvintelor sale grele.

— Taci... de-abia izbuti ea să spună.

— N-am să tac ! Am să povestesc tuturor că numai tu, în toată Bulgaria, vrei să rămîi analfabetă... Am să-l caut şi pe tovarăşul secretar, să-i spun şi lui. Ai să te scoli în picioare în faţa tuturor la club. Să te arate cu degetul — uite-o ! Uitaţi-vă la ea, o comunistă analfabetă !

Bătrîna tovarăşă a partizanilor simţi că i se pune un nod în gît şi întregul ei trup istovit de atîta spălat pe la străini se înţepeni. Dar şi băiatul în imaginaţia lui văzu atît de viu scena în care bunica sta în faţa adunării

şi cum toţi oamenii din cartier o arătau cu degetul, încît îşi pierdu graiul.

— Eu... nu vreau... o bunică analfabetă... începu iar să plîngă. Copiii rîd de mine...

— Of, Doamne...

— Să nu-l chemi pe Dumnezeu, ci să spui... uite-aici ! arătă Boico cu mîna, în faţa bunicului şi a tatei să spui : ai să mergi la şcoală sau nu ?

— Am să merg, fiule !... Am să... tremura bătrîna. Promit... Îmi dau cuvîntul... Eu oricum eram hotărîtă, dar dacă ai început să strigi aşa...

Acum plîngea şi bunica.

Nepotul alergă şi i se aruncă de gît.

— Bunico ! Bunicuţo ! începu el să o sărute pe buzele veştede.

— Stai... stai... ai să mă răstorni... Au început să-mi tremure genunchii.

Şi ea se aşeză pe pat luînd băiatul în braţe. Supărarea se topi prefăcîndu-se într-un sentiment nou şi încă tulbure din cauza complexităţii lui, dar puternic şi profund : un amestec de bucurie, mîndrie şi speranţă înfăptuită pentru făptura aceasta mică, care creştea, mlădiţă dintr-o rădăcină veche. Ceilalţi doi au fost doborîţi, dar al treilea va trăi, va creşte şi va transmite puterea lor. Bătrîna continua să-l sărute, murmurînd printre sărutări :

— Cum de-ai putut să-ţi închipui... Încă bunicul tău mă îndemna : „Haide, Rada, am să te învăţ eu..." Apoi tatăl tău... Şi abia acum... Nu ştiu însă dacă voi fi în stare...

— Ai să fii, bunico ! o asigura nepoţelul. Am să te ajut. Literele sînt foarte uşoare. Începe cu litera „a".

— Pe „a" îl ştiu.

— Şi „b" este uşor ! Uite, se scrie aşa, întîi un rotogol şi apoi un beţişor...

— Bine, fiule, bine... Dacă tu o să mă înveţi...
— Am să-ţi cumpăr un abecedar !
— Bine, fiule...
Astfel bunica şi nepoţelul, şezînd unul lîngă altul, stătură de vorbă despre îndeletnicirea lor viitoare, aruncînd din cînd în cînd o privire către fotografiile celor doi bărbaţi căzuţi pentru măreaţa cauză. Şi probabil tocmai din pricină că ochii amîndorura erau învăluiţi de lacrimi, atît bunicii, cît şi nepoţelului li se păru că cele două portrete, încadrate în rame aurii, le surîdeau.

PETRA MANOLOVA

Dacă aţi văzut vreodată de pe scenă o adunare mare, alcătuită numai din femei, aţi observat desigur cum sala pare ceva mai luminoasă...
Aceasta poate să fie din pricina chipurilor senine ale femeilor, sau a ochilor lor — larg deschişi şi atenţi — dar poate să fie şi din pricina ochilor noştri proprii, bucuroşi fără voia lor.
În tot cazul, aşa strălucea în ziua aceea cenuşie de decembrie sala în care fusese convocată conferinţa preşedintelor şi secretarelor tuturor asociaţiilor de femei din raion. Cele două dări de seamă se terminaseră, trecuse şi pauza, începea schimbul de experienţă.
Preşedinta raionului se ridică în picioare, dinapoia mesei prezidiului, şi bătu de cîteva ori cu palma pe butonul soneriei, un clopoţel mic şi nichelat.
— Tovarăşe delegate, linişte !
Încărunţită prin închisori şi lagăre, ar fi trebuit să fie mai gravă şi mai severă, aşa cum se cuvine unui preşedinte de raion. Dar ea nici măcar nu-şi dădea silinţa să-şi ascundă frenetica bucurie care o cuprinse, datorită bunei desfăşurări a conferinţei. Îşi coafase părul cărunt, îşi împrospătase cu puţin roşu buzele şi uitase de anii şi de suferinţele ei. Striga „tovarăşe !“ cu un glas vioi de

fetiţă, de parcă nu nepoata ei, ci ea însăşi mai era în clasa a şasea de liceu.

— Linişte, tovarăşe!... Dau cuvîntul tovarăşei Petra Manolova, preşedinta asociaţiei de femei din satul Izvorţi... Tovarăşe! Precum aţi auzit din darea de seamă, asociaţia din satul Izvorţi a fost declarată *fruntaşă pe raion*. Această victorie se datorează, în mare măsură, destoinicei ei conducătoare, tovarăşa Petra!

Preşedinta zîmbi şi începu să bată din palme. Zîmbetul ei înflori şi pe feţele tuturor celorlalte delegate. Ca un stol de porumbei, mîinile lor obosite şi trudite izbucniră în aplauze de salut adresate tovarăşei evidenţiate.

Dintre rînduri se ridică Petra Manolova şi începu să-şi facă drum spre cărarea din mijlocul sălii.

— Staţi! spuse ea. Lăsaţi-mă!... Faceţi-mi loc!...

Femeile îi făcură loc, strîngîndu-şi repede picioarele sub scaune, pentru că, aşa cum pornise, repezită, puţin ameţită de chemarea neaşteptată şi de aplauze, ar fi putut să rupă ciorapii cuiva.

Tînără, de vreo treizeci şi cinci, treizeci şi şase de ani, sprintenă, cu mijlocul care părea mlădios sub haina cafenie din blană de miel, Petra îşi pusese basmaua verde de mătase mai spre creştet, astfel încît fruntea ei limpede era complet descoperită. În dreapta ieşea de sub basma o şuviţă de păr blond-închis, cîrlionţat, iar deasupra înfipsese o floare cu miezul galben şi petale roşii.

Atît şuviţa, cît şi floarea şi basmaua, puse puţin într-o parte, subliniau şi mai mult înfăţişarea chipului ei plin de încredere în sine şi de hotărîre — chip cu umerii obrajilor uşor ieşiţi, care nu-şi pierduse încă rumeneala soarelui de vară — cu sprîncenele dîrze şi cu buzele frumos arcuite, deşi puţin crăpate de vînt.

Petra ajunse la scenă, se urcă pe scăriţa laterală şi se sprijini destul de firesc cu coatele de pupitru.

Încă înainte de-a începe să vorbească, delegatele simţiră că această femeie nu este o veche gospodină, aşa

cum erau gospodinele înainte de 9 Septembrie, o femeie obişnuită de tînără să se ocupe numai de bucătărie, de copii şi care rămăsese o roabă călcată în picioare. În dosul pupitrului stătea una din acele muncitoare noi, renăscute o dată cu transformarea vieţii, din care se găseau destule şi în această sală, iar în întreaga ţară se numărau cu miile. Din ochi, din faţa concentrată, din sprîncenele arcuite într-o cută autoritară se desprindea înălţarea sufletească a celor de curînd eliberaţi, care sînt conştienţi de demnitatea lor de oameni şi care fac şi pe alţii s-o respecte.

Trecuse un minut întreg de cînd Petra Manolova stătea în faţa tovarăşelor ei. Era pe cale să treacă şi al doilea şi ea tot nu-şi începuse cuvîntarea.

Dar şi adunarea aştepta cu răbdare.

Era limpede că nu întîrzia atît din sfiiciune, sau din pricină că n-ar fi ştiut ce şi cum să spună, ci din cauza reţinerii pe care o are omul atunci cînd în cap i se îngrămădesc şi i se îmbulzesc gîndurile. Ele se împletesc, se încrucişează şi fiecare stăruie să fie exprimat mai întîi. În cele din urmă, unul din ele, nu întotdeauna cel mai potrivit sau cel care urma să fie primul, ci cel mai dureros sau mai plin de bucurie, se furişează în învălmăşeală şi zboară afară.

— Femei! izbucni Petra cu toată puterea, apăsînd cu putere pe prima silabă. Femei, ascultaţi-mă! îşi agită ea către sală pumnii încleştaţi. Nu vă lăsaţi! Nu daţi voie bărbaţilor voştri să vă bată!

Uimire!

Cuvintele acestea, pronunţate de o altă femeie şi într-alt chip, această introducere cu totul neobişnuită pentru o cuvîntare ţinută la o conferinţă de lucru, ar fi stîrnit rîsul. Dar Petra le spusese cu o astfel de patimă, cu o ură atît de sinceră şi cu o răzvrătire nereţinută, încît întreaga adunare amuţi.

Numai dintr-o uşoară strîngere a sprîncenelor şi din privirea fugară aruncată spre pupitru se putea citi neliniştea care o cuprinsese pe preşedintă.

Între timp, Petra adăugase, spre uimirea şi mai mare a sălii :

— M-am hotărît să vă povestesc cum s-a domolit bărbatul meu. Doar pentru asta ne-am adunat, să facem schimb de experienţă şi să învăţăm una de la alta !

La aceste cuvinte, toată adunarea izbucni în rîsete vesele şi tovărăşeşti şi în aplauze atît de puternice, încît aerul făcu să se cutremure geamurile sălii înalte pînă în tavan. Izbucniră în rîs şi membrele de onoare ale prezidiului. Rîdea şi preşedinta, cu toate că cerea altora să nu rîdă, în care scop bătea cu palma pe butonul clopoţelului nichelat.

Dar şi sunetul lui îşi pierduse toată severitatea sa prezidenţială. Limba de metal ciripea veselă de parcă ar fi acompaniat pe toate aceste femei. Erau ţărănci şi muncitoare, sătence din defileul Iscărului, funcţionare şi vînzătoare din magazine, gospodine, fruntaşe în producţie şi activiste pe tărîm obştesc, care îşi dăduseră frîu liber glasurilor, fără grijă, nu numai din pricina glumei făcute de tovarăşa lor, ci pentru că le era inima uşoară, văzîndu-se numai între ele, unite, prietene şi libere...

Fotograful, care fusese chemat să facă pentru *Vocea femeii* o singură fotografie a celei ce va prezenta raportul conducerii centrale (şi cel mult încă una a prezidiului), răsări deodată de undeva şi, fără să fi fost îndemnat de nimeni, se repezi spre scenă, se aşeză pe vine în partea ferestrei prin care venea lumina şi-şi lipi ochiul de aparat.

Petra încercă să-l oprească cu mîna. Apoi îi spuse supărată ceva care nu putu fi auzit nici de el, nici de altcineva, din cauza hohotelor de rîs. Vrînd-nevrînd, se văzu silită să-şi potrivească şuviţa şi floarea înfiptă în ea.

Răsună un nou ropot de rîsete şi aplauze.

Fotograful se retrase, învîrtindu-şi zîmbind aparatul.

În cele din urmă, preşedinta dădu la o parte clopoţelul nefolositor. Se ridică, adună pe cît putu notele mai severe din vocea ei, împrăştiate de hohotele de rîs, şi strigă :

— Tovarăşe !... Linişte !... Vă rog, tovarăşe !... Gata cu rîsetele ! Apoi adăugă, întorcîndu-se către pupitru : Petra, la chestiune ! Începe !

— Da, da, încep ! spuse Petra ridicînd mîna spre sală. Linişte, tovarăşe !... Linişte !... şi începu să bată cu degetul îndoit în pupitru. Ascultaţi, să vă povestesc cum am construit noi femeile din Izvorţi o cişmea şi o spălătorie.

Sala se potoli cuprinsă de încordarea adunărilor mari, cu multă lume, pe care oratorul izbuteşte să le stăpînească încă de la primele sale mişcări de mîini şi pe care le conduce apoi cum vrea.

Astfel, Petra Manolova puse stăpînire pe conferinţa raională, ai cărei participanţi se potoliseră.

— Întîi de toate trebuie să vă spun, începu ea cu glas limpede şi liniştit, că în mijlocul satului nostru este un izvor puternic, pe care îl numim „Izvorul cald", deoarece de cînd e lumea ţîşneşte din el numai apă caldă. Se încălzeşte el undeva, la vreun foc dinăuntrul pămîntului. Apa este tămăduitoare şi minunată pentru spălat. E moale, nu taie săpunul. Tot satul nostru îşi spală rufele acolo, cu toate că nu există nici o instalaţie, în afară de bolovanii rostogoliţi printre băltoace. Astfel, vara ne coacem în arşiţă, iar iarna îngheţăm sub cerul liber şi ne îmbolnăvim din pricina amestecului de cald şi rece. Speli pe pietre, aburii calzi te izbesc în piept, iar frigul se năpusteşte asupră-ţi din toate părţile, îţi înţepeneşte şi mijlocul, şi umerii, şi picioarele... oftică curată !

O dată adusesem scoarţele la izvorul cald. Am intrat în băltoacă, le-am muiat şi am ridicat maiul... dar, în loc să lovesc peste scoarţe, m-am lovit drept în frunte.

— Cişmea! am strigat eu fără să vreau, vom face o cişmea şi o spălătorie! Să ne scăpăm singure de suferinţe! Să fim oare noi cei din urmă?

Şi cînd mi-am spus aceste cuvinte parcă a răsărit cişmeaua în faţa ochilor mei, dintre băltoace... una aşa, frumoasă, ferită şi acoperită, toată din piatră albă, cu trei deschizături în peretele exterior şi cu multe şi felurite albii pe dinăuntru, pentru scoarţe şi pentru rufe albe.

M-am înapoiat acasă şi am trimis copiii să cheme la o şedinţă extraordinară pe membrele conducerii. Au venit toate repede, lăsînd orice treabă aveau acasă.

— Ce este, Petro? întrebară ele. Ce-i cu alarma asta?

Le-am explicat la ce mă gîndisem. Nu găsesc cuvinte, tovarăşe delegate, să vă povestesc cum s-au înflăcărat membrele conducerii de ideea mea, ba chiar şi toate celelalte femei din sat. Pentru că noi în Izvorţi aşa trăim, în colectiv. Pentru orice lucru ne sfătuim. Un singur deget, fie el şi degetul cel mare, la ce ar fi bun? Dar cele cinci degete, dacă se unesc în colectiv, fac un pumn.

Şi Petra arătă unde stau rădăcinile puterii celor din Izvorţi strîngîndu-şi degetele dreptei ei deschise.

Am convocat pentru această problemă o adunare generală a femeilor din sat. Pe scena sălii din şcoală am prins pe o tablă neagră planul în culori al viitoarei noastre construcţii. L-a desenat feciorul Ţonei, vicepreşedinta noastră, pe o foaie uite-atît de mare. El e student la politehnică şi se sfătuise chiar şi cu profesorii săi...

Ce să vă spun!? Nu era un proiect, ci o podoabă! Ceva deosebit! Îşi pusese băiatul tot sufletul în el. Aşa cum o văzusem eu în închipuire, însă mult mai frumoasă. Apa din robinete — albastră! — curgea şi curgea. Iar deasupra robinetelor, o inscripţie cioplită în piatră: „Această cişmea a fost ridicată de Asociaţia femeilor din satul Izvorţi în anul 1949".

Femeile au amuţit cînd au văzut desenul. Nu s-a ridicat nici o voce împotriva proiectului! Numai unele mai sperioase au spus că va fi greu să facem noi singure aşa ceva. Acestora le veni de hac baba Kuna Petcova. Cînd se repezi o dată pe scenă, scîndurile trosniră.

— Nu recunosc nici un fel de greutăţi. Auziţi? strigă ea. De n-ar căra fiecare decît o singură piatră, şi tot o vom face. Am spălat o viaţă întreagă şi am dîrdîit sub cerul descoperit. Vreau măcar o singură iarnă să nu mi se frîngă oasele şi să nu văd cum vacile din sat se pişă pe rufele mele!

Preşedinta cu părul cărunt tresări la auzul cuvîntului scăpat, venit pe neaşteptate.

— Petro! strigă ea printre hohotele de rîs ale celorlalte delegate, nu o lua razna, te rog!

— Nu-i nimic, nu face nimic! se auziră strigăte vesele printre şiruri, sîntem de-ai noştri... e interesant... lăsaţi-o să povestească.

Preşedinta lovi în clopoţel.

— Linişte, tovarăşe!

— Eu am repetat ce a spus baba Kuna, se apără Petra, şi se vedea limpede din strălucirea şireată a ochilor şi din zîmbetul buzelor ei că se preface dinadins a nu înţelege ce e voie şi ce nu e voie de vorbit de la tribuna unei conferinţe.

— Las' că te cunosc eu, întoarse capul preşedinta, dar nu-şi putu păstra expresia severă a feţei, ci adăugă zîmbind: nu-i nimic, continuă!

Petra continuă:

Lucrul, tovarăşe, nu se făcu atît de uşor, după cum i se păruse babei Kuna şi chiar mie însămi... Prima greutate se ivi imediat... banii! Atunci cînd hotărîsem să clădim, aveam în casa asociaţiei numai treizeci şi patru de mii de leva, şi era nevoie de nenumărate mii. „De unde?" mă întrebau ele. De la popor! răspundeam eu, dar mi se strîngea inima.

Am organizat o serată, am mobilizat învățătoarele, pionierii, fetele din Uniunea tineretului. Am făcut o tombolă. Am trimis comisii să strîngă ajutoare. Pe de o parte le trimiteam, iar pe de altă parte tot noi le întîmpinam și le dăruiam. Se știe cine conduce casa țăranului... Parcă bărbații au habar cîtă făină este în ladă și dacă puii din ogradă sînt tocmai douăzeci și șase sau douăzeci și opt! Am strîns mult. Strîngeam și vindeam cooperativei. Pe lîngă noi, și-au îndeplinit și ei planul de achiziții. Am făcut presiuni și asupra sfatului popular sătesc.

— De cincizeci de ani primăria minte femeile, spunînd că va face la „Izvorul cald" o instalație de spălătorie! spuneam noi președintelui.

Iar el se apăra și, fără să vrea, cădea în capcană:

— Ei... cei din primăriile fasciste v-au mințit! Regimul nostru n-are de ce să mintă poporul.

— Dacă nu minte, dați și voi! Au dat oamenii. A dat și partidul, și Asociația bulgaro-sovietică, și tineretul, și luptătorii împotriva fascismului...

Ar fi lung să vă povestesc în amănunt cum s-a petrecut fiecare lucru, cu toate că ar fi folositor ca schimb de experiență. Ce de ședințe au mai fost, ce de supărări și de răfuieli, de alergături pe la comisariate și direcții! Tocmai cînd îți făceai rost de ciment, nu erau cuie! Găseai cuie, nu erai planificat cu țigle, iar despre scînduri, nici să nu mai vorbim. Dar noi am strîns scîndurile de la căruțe și între ele am turnat cimentul pentru fundații. Pietre aveam din carierele noastre sătești. Numai că scoaterea lor cu explozibilul era o muncă periculoasă! Mă veți crede oare că singure am pus mîna pe ciocane și tîrnăcoape? În mod deosebit s-au evidențiat fetele care făcuseră parte din brigăzile de tineret, căci acolo deveniseră meștere în turnatul betonului. Ar fi meritat să fie decorate. Și știți că acolo unde sînt fete vin și flăcăi. S-a încins o întrecere! Cîntece! Veselie! Iar cînd veni și Stoicio cu armonica...

...În clipa în care pomeni numele cîntărețului din armonică din sat, Petra tăcu deodată și-și întoarse capul către fereastră, de parcă ar fi căutat să ascundă de adunare amărăciunea care i se revărsase deodată în inimă și care-i stinse într-o clipită însuflețirea veselă, îi umbrise fruntea și-i întunecase strălucirea ochilor. Schimbarea fu atît de uimitoare, încît chiar și floricica roșie și veselă păru cu totul nepotrivită alături de această față îmbătrînită și plină de suferințe.

Dar descurajarea oratoarei trecu repede, precum venise. Din bezna amintirilor dureroase care o copleșiseră licări un fel de flăcăruie iute și ascuțită, îi lumină ochii, îi îmbujoră fața și-i stinse șovăiala din voce.

— Păziți-vă de reacțiune, tovarășe! strigă pe neașteptate Petra, parcă fără nici un fel de legătură cu povestirea ei de pînă acum. Să vedeți cu cîtă șiretenie este ea în stare să se strecoare!

...Și vocea ei prinse din nou putere, plină, sigură, combativă:

Toate membrele noastre lucrau la cișmea, fiecare cum putea și cum se pricepea. Se înțelege că cea mai împovărată eram eu. Nu puteam să-mi trag nici sufletul. Ce să fac mai întîi, dacă am de crescut patru în casă, cel mai mare de paisprezece ani. Dacă cel puțin era fată, tot puteam să am un ajutor de la ea. Dar fata este cea mai mică, ultima născută.

— Manol, îi zic eu bărbatului meu, ajută-mă, omule, să punem la punct treaba asta, că mergem, cum s-ar zice, nici înainte, nici înapoi! Azi trebuie să ne ducem iar pînă la Sofia, fiindcă nu ne ajung opt saci de ciment!

Dar el, de colo:

— Nu te-am pus eu, zice, să te bagi în beleaua asta. Să faceți o cișmea muierească! Să deveniți zidari!

Bombănea el, dar totuși mă ajuta. Dacă ieșeam devreme, el scula copiii, îi îmbrăca, le făcea papară. Dacă

întîrziam, îi aduna şi le prăjea ouă... Ce să vă spun, am trăit cu el şaptesprezece ani ca doi boi într-un jug. Păşeam în acelaşi pas. Atunci cînd l-au snopit în bătaie prin anul patruzeci şi trei, ca să spună dacă am dus într-adevăr pîine partizanilor, el n-a zis nici un cuvînt. Da, atunci a ţinut piept. Iar acum, uite, a întins mîna reacţiunii.

Căci nici în satul nostru nu s-a terminat cu reacţiunea. Avem şi noi chiaburii noştri. Unuia i-au transformat crîşma în magazin de stat ; altuia i-au naţionalizat cărămidăria ; celui de-al treilea statul i-a luat pămîntul şi l-a împărţit celor săraci ; mai avem vreo doi, trei foşti jandarmi, nişte fascişti scăpaţi de lagăr, tot felul de nemernici ! Cum să îndrăznească să se ridice făţiş împotriva construirii cişmelei, frate ! I-am strivi ca pe nişte păduchi. Dar să vedeţi pe ce căi ocolite au pornit ei lupta de clasă... Numai că noi am priceput asta abia mai tîrziu.

Aceşti nemernici zăceau zile întregi în restaurantul de stat şi-şi pîndeau prada ca păianjenii. Dacă intra vreunul din bărbaţii noştri, îl luau în primire încă de la uşă.

— Svilene ! spunea cîte unul din ticăloşi. I-ai dat pruncului să sugă, că Vasilca ta şi-a suflecat încă din zori poalele pînă la brîu.

— Are ce arăta, de-aia le ridică aşa sus, sărea altul.

Iar Lozan Cărămidarul da sticla la o parte, se ridica, se ducea la Svilen şi-i pipăia pieptul. Apoi îl sfătuia :

— Nu aşa, măi băiete. Dacă ţi-ai pus în gînd să te faci muiere, trebuie să-ţi bagi o pernă sub cămaşă şi atunci o să arăţi ca o femeie adevărată.

Rîdeau. Se stricau cu toţii de rîs.

— Mai lăsaţi omul în pace, bre ! chicotea în guşile lui Sando al lui Pondef, ăla căruia primăria îi luase crîşma. Lăsaţi-l, că voi nu ştiţi. El a chemat la întrecere toate femeile din Bulgaria. Se luptă pentru o medalie. Vrea să devină fruntaş pe ţară.

Ceilalţi întrebau la ce se întrece Svilen.

— Este în întrecere la spălatul scutecelor ! răspundea cît se poate de serios Sando crîşmarul. Uite, mirosiţi-l ! A început să miroasă din cap pînă în picioare a pelinci de copil.

Beţivanii se îngrămădeau, îl înconjurau pe Svilen, îl miroseau şi-şi astupau nările...

Ce au răspuns bărbaţii noştri astfel batjocoriţi nu ştiu, dar ştiu că nevestele lor, cele mai bune activiste ale noastre, au început să se arate din ce în ce mai rar pe la construcţie. Una se prefăcea că este bolnavă, alta se furişa pentru o oră, două, şi apoi fugea.

— Stai, Stoianca ! o opream eu. Stai, să isprăvim cişmeaua, că termenul se apropie. Sîntem în întrecere cu întreg raionul. Să ne facem de rîs, acum, la spartul tîrgului ?

— Lasă-mă, surioară — femeia îşi scutura speriată mîinile — lasă-mă, că Ivan ne-a snopit aseară în bătaie şi pe mine şi pe fiică-mea. „Căţele, striga el, căţele ce sînteţi ! N-am să mă fac de rîsul întregului sat din pricina voastră !"

Dar eu am putut să înţeleg femeile abia atunci cînd mi-a căzut şi mie pacostea pe cap...

Într-o seară mă întorceam acasă pe întuneric, zdrobită de muncă, dar totuşi bucuroasă că instalaţia de captare fusese turnată şi că pereţii spălătoriei începeau să se înalţe. Dar ce să vezi, nici nu apucasem bine să intru în casă şi Manol mă înhăţă şi începu să mă bată. Pocnea unde nimerea, în cap, în piept, cu picioarele. Sfîşia, muşca şi urla ca o fiară :

— Cimpoieraşul ! Cimpoieraşul !... Na-ţi cimpoieraş !

Era beat.

...Petra tăcu iar, îşi trecu palma peste frunte, o coborî pe faţă în jos, parcă şi-ar fi pipăit urmele loviturilor primite, apoi zîmbi uşor către adunarea care urmărea într-o tăcere deplină raportul ei atît de neobişnuit.

Aceste lucruri nu se povestesc, continuă ea încet, cu o voce obosită, dar sîntem doar între noi, am să vă povestesc... Am mai pomenit despre Stoicio, cel cu armonica. Cînd era tînăr cînta din cimpoi. Mai tîrziu a aruncat cimpoiul pentru că nu mai era la modă și și-a cumpărat un acordeon, dar porecla i-a rămas „Cimpoierașul". Și ce cîntăreț e ! Trebuie să-l auzi ca să-ți dai seama ! Degetele lui parcă sînt unse cu miere, iar vocea lui... de ce să vă mai ascund ? Ca flăcău, Stoicio mă voia tare mult, dar ai mei nu m-au dat după el. Cică un lăutar nu hrănește o casă. M-au măritat cu Manol pentru că avea o meserie bună, era dogar. Stoicio a fugit la Sofia, unde și-a schimbat cimpoiul cu o armonică. S-a întors după mulți ani, dar încă în prima noapte s-a urcat pe colina din dosul casei noastre și a cîntat, a cîntat... O poveste veche, uitată...

Dar după felul cum Petra pronunță ultimele cuvinte era limpede că, oricît de veche ar fi fost povestea aceasta, ea nu era nicidecum uitată.

Nu eu ! scutură ea deodată cu putere floarea înfiptă lîngă ureche. Nu eu, ci Stanenova, directoarea școlii, a fost prima care a pomenit de Stoicio. O să organizăm, zicea ea, un șantier de construcție cu muzică... și chiar așa a fost, tovarășe delegate ! sublinia Petra, parcă voia să justifice de ce îl chemaseră pe omul cu armonica. Nu poate tăgădui nimeni că se lucrează mult mai ușor atunci cînd asculți un cîntec vesel. Iar cînd cînta Stoicio și pietrele păreau mai ușoare. Apoi, este și o bună propagandă ! Cînd începea el să cînte, uitam și noi cu toatele, se adunau tinerii și fiecare căuta să ajute la ceva. Muncă de folos obștesc. Oare pot feciorii să stea cu mîinile încrucișate atunci cînd văd că mamele lor cară cu targa materiale pentru pietrari ? Iar cînd ispråveam lucrul, încingeam o horă, să se vadă că munca nu mai e pentru noi robie.

Dar tocmai acest lucru nu era pe placul ticăloșilor de la noi. Tocmai din această cauză se străduiau ei să spargă unitatea noastră.

Nu trebuie să ne ascundem, izbutiseră să îndepărteze pe unele dintre femei. Și asta o făcuseră așa cum v-am spus, prin bărbați. Bineînțeles, cele mai multe lovituri erau îndreptate împotriva mea și a lui Manol.

În seara aceea intrase și el la restaurant. Lozan strigase :

— Alergați, măi ! Chemați-l pe cocoșatul să-i radă lui Manol mustățile ! Apoi să i le lipească Petrei, pentru că ea trebuie să aibă mustățile cele mai înfipte, ea poartă cel mai sus drapelul.

— Nu e nevoie, îl întrerupse Sando Pondef. Stoicio Cimpoierașul îi va lipi pe buze mustățile lui, și asta fără să și le radă.

S-a repezit Manol la Sando de s-au spart toate paharele.

I-au despărțit. L-au împins pe Manol afară și au început să cînte în urma lui un cîntec. Există un cîntec vechi și ei l-au potrivit pentru mine și Stoicio :

S-a făcut o cișmea nouă, lele, s-a făcut cișmea pentru noi.
Dar oare cine era meșterul, lele, oare cine era meșterul ?
Petra era meșterul, lele, Petra și Stoicio, amîndoi.

...Petra bău o înghițitură din paharul așezat pe pupitru și întrebă pe neașteptate :

— Știți voi ce sînt pumnii dogarilor ? își ațintea privirea aprigă pe rîndurile ascultătorilor de parcă vreuna dintre ele ar fi fost datoare să-i dea un răspuns. Sînt mai grele decît ciocanele ! Unde lovesc, acolo putrezește carnea. Eu urlam, copiii zbierau, iar tatăl lor grohăia, beat ca un porc. Manol s-a repezit să apuce fie vătraiul, fie o bîtă, iar eu am fugit prin ogradă și am alergat la primărie. Norocul meu ! Președintele sfatului popular era

plecat în oraş şi-i ţinea locul secretarul de partid, care era şi consilier.

— Ce sînteţi voi aici, măi, m-am năpustit eu ca o vijelie în birou. Cui îi foloseşte puterea noastră populară dacă ea permite să fim bătute ca nişte cîini ? Îţi aminteşti ce recomandări a dat tovarăşul Dimitrov privitor la femei ? Şi dacă el nu-i aici, aţi uitat ?

— Aşteaptă, Petra...

— N-am să aştept ! Mă voi plînge pînă la Comitetul Central. Am apucat să trăim ca să fim lovite şi omorîte în bătaie pentru comunism !

— Dinco ! se adresă secretarul lui Dinco pîndarul, care intrase de parcă ar fi ştiut că va fi nevoie de el. Fugi, adu-l pe Manol ! Viu sau mort, să-l aduci aici ! Apoi îmi puse mîna dreaptă pe umăr şi spuse încet : Petra, eşti o femeie înţeleaptă. Ai răbdare ! Nu ocărî în pripeală puterea populară, atunci cînd noi personal sîntem vinovaţi de ceva. Linişteşte-te şi explică omeneşte ce şi cum s-a întîmplat.

Secretarul nostru vorbea încet, dar vorbele lui erau mai grele decît piatra. Zăcuse în închisoare trei ani şi mîna lui stîngă rămăsese beteagă de atîtea bătăi.

M-am liniştit pe cît am putut şi i-am povestit ce atac mişel şi viclean a fost dat de clica de chiaburi, ca să ne strivească chiar prin mîinile propriilor noştri bărbaţi inconştienţi.

— Vor să ne strice construcţia ! izbucnii eu din nou. Nu le pricepi jocul ? Caută cu orice preţ să împiedice terminarea cişmelei.

Mă uitai la el. Secretarul nostru zîmbea.

— Ce te face să fii aşa vesel, tovarăşe ?

— Nimic, nimic ! se încruntă el din nou, au găsit o formă interesantă a luptei de clasă ! Daa... şi de data asta nu am fost destul de vigilenţi. Nu am acordat destul ajutor. Am lăsat femeile singure... Dar îndreptăm noi lucrurile, fii liniştită !

Pîndarul îl aduse pe Manol.

Îl privii, acasă fusese beat, aici se trezise. Săracu, era palid, tremura tot. Cînd s-a mai pomenit bărbat să fie adus sub arest pentru că şi-a bătut acasă nevasta ? Doar ştiţi cu toatele : întotdeauna ne snopeau în bătaie bărbaţii noştri sălbatici, pe noi care eram fără nici o apărare.

— Aşa e ! se auzi deodată vocea plină de durere a unei femei din fundul sălii.

Preşedinta tresări, bătu clopoţelul, dar şi sunetul lui se stinse grăbit pentru ca să se audă mai bine următoarele cuvinte ale oratoarei :

Da, aşa este ! repetă Petra, numai că vremea aceea a trecut. Acum avem o Bulgarie nouă, patria lui Dimitrov, şi totul depinde numai de noi personal ! Să vedeţi voi ce lucru de mirare s-a întîmplat ! Strigătele mele prin ogradă şi pe uliţă, urletele copiilor care fugiseră în urma mea, pînă ce i-au luat vecinele la ele, şi vorbele lui Dinco pîndarul, care pornise să-l caute pe Manol, i-au făcut şi pe surzii din sat să audă şi să priceapă ce şi cum se întîmplase.

Pînă ce l-au găsit pe Manol, pînă ce l-au adus, s-a îngrămădit în faţa sfatului o mulţime de lume, în cea mai mare parte femei. Iar tinerii, aşa cum erau adunaţi la club, veniseră cu toţii în fugă. Femeile erau înfuriate ca nişte viespi. Ştiţi cum sîntem noi cînd ne strîngem grămadă şi cînd ne simţim cu puterile unite ! Din pricina bătăilor primite, fiecare voia ca Manol să fie tras la răspundere. Fetele şi flăcăii formaseră un cor. Scandau ca la miting :

— A-pă-ra-ţi fe-me-i-le !... Tri-mi-te-ţi-l în la-găr !... A-pă-ra-ţi fe-me-i-le !... Tri-mi-te-ţi-l în la-găr !

— Auzi, Manol ? îl întrebă secretarul pe Manol şi-şi ascunse mîna dreaptă la spate, ca nu cumva să-i scape.

Cum de ai putut să te laşi prins de provocarea chiaburilor ?

Manol tăcea şi număra scîndurile podelei.

— Oricît de beat ai fi, îl mustră secretarul, să ţii bine minte : dacă mai ridici o dată mîna asupra Petrei, te vei duce într-adevăr lîngă canaliile fasciste. Iar pentru ticăloşia ta de acum, ai să răspunzi mîine la şedinţa de partid. Noaptea asta ai să dormi la beci, să te trezeşti. Du-l de aici, Dinco !

Şi Dinco îl luă pe bărbatul meu de umeri, îl răsuci şi-l împinse spre uşă.

...Fie din cauza emoţiei de acum, sau, în general, din pricina amintirii stîrnite de toate obidele trăite în trecut, ochii Petrei se umplură de lacrimi, dar ea îşi adună puterile şi continuă mai înăbuşit, însă tot atît de sigură :

La ce s-o fi gîndit şi răzgîndit Manol în bezna beciului, asta o ştie el. Dar cum i-au dat drumul, a venit drept la construcţie. Cînd l-am văzut, am încremenit. Ce-o să facă oare ? Şi celelalte femei opriră lucrul. Iar el s-a scărpinat şi a întrebat, aşa, în vînt, fără să îndrăznească să se uite la vreuna din noi :

— Femei, aţi vrea să mă primiţi ca ajutor ? Eu... sînt, într-adevăr, dogar, dar... am făcut şi pietrărie... Tot e ceva...

Femeile se priviră şi mă întrebară din ochi. Ce aveam să spun oare...

Ce să spun ?

Am spus ceea ce trebuia :

— Noi aicea, am început eu puţin încurcată, nu respingem ajutorul nimănui. Dacă ţi-ai pus în gînd să ne ajuţi, pofteşte...

— Nu ! tresări Ţona şi cazmaua zdrăngăni lovită cu putere de pietre. Nu sînt de acord. Noi nu putem primi aici bătăuşi. Această lucrare este spre cinstea poporului şi numai mîini curate o pot zidi. Cară-te de aici, că nu pot să te văd ! ridică ea cazmaua. Îţi baţi nevasta, îţi sperii copiii, şi te mai pretinzi comunist !

Situaţia se încurcă...

Mă uitai la Manol. Nu era nici viu, nici mort. Căsca gura, dar nu avea putere să scoată o vorbă. Să rămînă, nu putea ; să plece, îi era ruşine şi ocară. Picioarele îi înţepeniră. Credeţi că nu mi-a fost milă ? Mi-a fost. Cu toate cele întîmplate, trăisem alături de el timp de şaptesprezece ani şi prin cîte suferinţe nu trecusem... şi apoi nici nu era om rău. Numai că din pricina lui Stoicio... Dar, pe de altă parte, şi Ţona avea dreptate. Ea spusese atît de frumos cuvintele acelea despre mîinile curate...

Baba Kuna Petcova salvă situaţia.

— Ascultaţi, trecu ea prin pîlcurile de femei, nu se poate ca aşa, deodată, fiara să devină om. Se spune că acolo unde este o greşeală, este şi iertare. Dacă, de pildă, Manol îşi dă aici în faţa tuturor cuvîntul, dacă promite că niciodată...

— Pro-mit ! aruncă deodată Manol. Jur ! Încă în noaptea aceasta mi-am pus în gînd. Dacă mai ridic vreodată mîna asupra Petrei, atunci toţi...

— Nici asupra copiilor ! Nici asupra copiilor ! scutura Ţona cazmaua.

— Da ! Nici asupra copiilor, tăie scurt Manol, dacă mai ridic mîna asupra nevestei sau a copiilor, vă dau dreptul, oriunde mă veţi întîlni, să mă scuipaţi în faţă.

...Petra vorbea acum întretăiat, muşcîndu-şi buzele uscate sau muindu-le uşor cu limba.

Sala amuţise, cuprinsă de o mare încordare.

L-am primit la lucru... dar el nu rămase singur. Să tot fi trecut o oră şi auzirăm un cîntec :

> Să răsune cîntecul prieteniei, azi cîntecul muncii !
> Inimile noastre să se înveselească, să trăiască munca !...

Dinspre sfatul sătesc venea încolonat un grup întreg de bărbaţi. Purtau ciocane, cazmale, tîrnăcoape, lopeţi...

În fruntea lor mergea secretarul. I-am întîmpinat şi noi cu acelaşi cîntec.

Desfăşuraţi cu mîndrie drapelul,
A sosit ceasul să cîntăm un cîntec prietenesc,
Cîntecul muncii.

— Tovarăşi şi tovarăşe, secretarul se urcă pe o piatră şi ridică mîna sa sănătoasă. Nu se poate ! Nu este just ca o asemenea construcţie să fie numai treaba femeilor, numai a unei părţi din popor. O astfel de construcţie trebuie să fie rodul tuturor inimilor şi mîinilor muncitoare, cinstite, din satul Izvorţi. De aceea aseară, după ce ne-am răfuit cu Manol, biroul nostru de partid a lansat o lozincă : „Toată lumea la construcţie !" Unii chiaburi care au mai rămas se vor convinge încă astăzi că unitatea noastră şi strîngerea rîndurilor noastre în jurul cauzei partidului e mai tare decît granitul de pe Vitoşa ! La muncă, tovarăşi, pentru terminarea înainte de termen a cişmelei !

— Ehei, tovarăşe delegate! răsufla adînc, însă bucuros, Petra Manolova. Altceva este ajutorul bărbaţilor. Cînd s-au apucat bărbaţii de lucru în schimburi, la întrecere, în trei zile am pus acoperişul. Duminica trecută, după cum aţi citit în ziare, s-a făcut inaugurarea. Tovarăşa preşedintă raională a fost acolo şi poate să vă povestească ce festivitate şi ce veselie am făcut în sat. Ce horă am jucat, cu drapelul înainte !... A jucat şi Manol. Stoicio cînta, iar bărbatul meu sălta ca pe vremuri... Îmi strîngea mîna ca nu cumva să mă scape, căci unde ar mai găsi aşa o comoară ca mine ! ?... Era mulţumit că scăpase la partid numai cu un vot de blam cu avertisment. Dar conducerea noastră de femei, deşi m-am împotrivit, l-a ales, în unanimitate, fruntaş. E adevărat că el, săracul, la cişmea se culca, la cişmea se scula. S-a întors acasă abia după ce am înfipt deasupra ei drapelul roşu. Şi să

ştiţi că de atunci casa mea este plină de înţelegere şi de dragoste.

...Ultimele cuvinte se pierdură în aplauzele furtunoase şi strigătele de bucurie care umpleau sala.

Toate delegatele se ridicară în picioare şi salutară pe Petra Manolova, victorioasa constructoare.

RĂZBUNAREA UNUI COMUNIST

Lui bai Petco

Cu vreo douăzeci de zile înainte de Anul Nou, am promis, în modul cel mai solemn, unei foarte îndatoritoare redacţii să scriu o povestire specială pentru numărul festiv de Anul Nou al ziarului.

Am răsfoit de nenumărate ori carnetele de însemnări, am răscolit toate mapele cu scrisul îngălbenit de vreme, culese în decurs de treizeci de ani, m-am culcat pe spate, mi-am sprijinit capul ba în palma dreaptă, ba în palma stîngă, am deschis — la figurat vorbind — toate sertăraşele cu amintiri din creierul meu : nimic şi iar nimic ! Nicăieri nu s-a găsit ceva care să-mi poată sluji, măcar de departe, drept inspiraţie pentru o povestire specială.

Iar fusul vremii depăna în jurul pămîntului ultimele zile şi nopţi ale anului vechi... Din partea îndatoritoarei redacţii au început să telefoneze în fiecare zi, pe un ton din ce în ce mai puţin îndatoritor. Descurajarea mea creştea. Dar nu din cauza redacţiei : aveau să găsească ei cu uşurinţă alt material. Mă chinuia faptul că rezervele mele proprii în legătură cu Anul Nou erau atît de sărace. Astfel a venit şi ultimul termen posibil. Dacă în această seară, în această noapte, nu voi scrie povestirea, mîine va fi prea tîrziu. Privesc tot mai des spre telefon şi, în cele din urmă, mă hotărăsc : mă scol şi ridic receptorul pentru a mărturisi lipsa de inspiraţie creatoare. Dar iată că în ultima clipă...

Da, tocmai în această „ultimă“ clipă care se întîlneşte în toate povestirile fericite de Anul Nou, uşa căsuţei mele de ţară se deschide şi în prag apare el, Binefăcătorul, cel care întotdeauna soseşte la timp, întinde o mînă darnică şi ajută pe cei sărmani, pentru ca şi ei să poată întîmpina cu veselie Anul Nou.

După înfăţişarea sa exterioară, oaspetele meu seamănă întocmai cu binefăcătorul de Anul Nou descris de atîtea ori : înalt de stat, cu faţă largă şi blîndă, căciulă de Moş Gerilă, o şubă de postav cu guler de astrahan şi umerii presăraţi cu fulgi de zăpadă scînteind ca diamantele ; sprîncenele stufoase, acoperite de promoroacă, şi un zîmbet atît de cald, încît într-o clipă a muiat inima mea îngheţată de om necăjit.

— Bai Petco !

Probabil că am strigat tare uimit, căci musafirul meu se tulbură :

— Ce este ? Lucrezi ?... Nu trebuia să vin ?

— Dimpotrivă ! am strigat eu şi mai tare. Însăşi soarta te-a trimis.

— Ei, mult vă mai plac vouă cuvintele acestea răsuflate ! se încruntă oaspetele meu. Adaugă-l acum şi pe Dumnezeu atotputernicul şi totul va fi cum scrie la carte.

— Sînt într-o asemenea situaţie, am ridicat eu mîinile arătînd spre cap, încît aş fi în stare să-l chem şi pe Dumnezeu în ajutor !

Bai Petco se nelinişti :

— Ce este ? Ce s-a întîmplat ?

— Las' că-ţi spun eu... Vino, scoate-ţi mai întîi haina, fă-te comod... Uite, şezi aici, pe ceva mai moale. Vom face un ceiuleţ... din acela chinezesc...

— Chiar pentru el am venit.

— Da, da, mai am şi puţin coniac...

L-am ajutat să-şi scoată scurta, l-am aşezat pe scaunul cu spetează şi i-am făcut un ceai chinezesc în care am pus din cel mai curat coniac de vin. Întîi l-am făcut să se simtă la largul lui, şi abia după aceea i-am expus în cele mai mici amănunte situaţia grea în care mă aflam.

— Caută să-ţi aminteşti, te rog, am încheiat eu. De şaizeci şi ceva de ani încoace ai întîmpinat de atîtea ori Anul Nou, încît nu se poate să nu găseşti o povestire potrivită.

— Da-a... răspunse bai Petco tărăgănat, trecîndu-şi de cîteva ori mîna prin părul alb, ciufulit de căciulă. Este un lucru foarte complicat ceea ce-mi ceri. Aşadar, povestirea trebuie să se fi petrecut exact în ajunul Anului Nou, trebuie să fie şi veselă, plină de viaţă... Altceva nu mai vrei ?

— Nu se poate altfel, bai Petco.

— Hm... dădu el din cap şi privirea i se pierdu deodată în depărtare, se desprinse de mine, de tot ce-l înconjura, se întoarse înăuntru şi începu să hoinărească undeva, pe drumurile întortocheate, încîlcite ale celor trăite în decurs de şase decenii.

Am mai turnat ceai în ceşti.

Am luat creionul să-l ascut.

Aşteptam. Aşteptam cu încredere, pentru că viaţa lui bai Petco era o mină nesecată şi nu o singură povestire luasem eu pînă acum de la el.

...Petco Savov, sau numai bai Petco, cum îl numeam noi familiar în întregul ţinut al Beala Slatinei şi Vraţei, fusese în tinereţe învăţător, iar în timpul războiului ofiţer răzvrătit, condamnat la moarte. Urmase el şi dreptul şi filozofia, dar de profesie a rămas numai revoluţionar, activist de partid cînd legal, cînd semilegal cînd ilegal. În care alte ţări străine în afară de Spania a fost, şi ce a lucrat, se ştia numai acolo unde trebuiau să fie cunoscute astfel de lucruri, dar anii

petrecuţi în închisorile noastre şi cele străine însumau peste nouă. În afară de aceştia, a stat trei ani prin diferite lagăre, iar cît timp a petrecut prin aresturi obişnuite nu ştia nici el.

Un om întreg, dintr-o bucată !

Cu toate că îi observăm rar, există, trăiesc printre noi astfel de oameni : crescuţi azi de către partid, sînt oarecum născuţi înainte de timp, veniţi parcă de-a dreptul din lumea viitorului, lumea strălucitoare a comunismului înfăptuit, pentru a ne arăta în mod concret cum vor fi oamenii de mîine şi ce înseamnă o comportare comunistă în viaţă, ce este nobleţea, prietenia, vitejia omenească şi eroismul.

Un astfel de om era şi bai Petco.

Pentru această naştere înainte de timp în lumea sălbatică a exploatatorilor, el a îndurat toate încercările şi suferinţele posibile.

Viaţa petrecută în închisori şi lagăre ar putea fi socotită mai bună în comparaţie cu restul. În celulele de tortură ale poliţiei l-au chinuit de multe ori în toate chipurile — cîteodată cu patimă, cu măiestrie — pentru a vedea cît poate răbda trupul omenesc.

Totul în el — ochi, buze, nas, coaste, rinichi, ficat, inimă — totul a fost călcat în picioare, zdrobit, umflat, mutat din loc, plesnit cu săculeţul de nisip şi cu cizme potcovite, cu bîte, palme, bastoane de cauciuc, pietre, călimări de fier... Cu ţevi de puşcă i-au crestat spatele gol, cu briceagul i-au tăiat în felioare subţiri vîrfurile degetelor. Şi limba i-au înţepat-o, şi ţeasta i-au prins-o în cercuri, şi vinele i le-au tăiat cu tăişul ruginit al briciului. Şi totul însoţit de pretenţia ca el însuşi să se observe atent, pentru a comunica domnului inspector de poliţie în care clipă anume va surveni moartea...

Nici un fel de tratament nu a putut reface după 9 Septembrie trupul distrus, totuşi se menţinea, spre mirarea medicilor. Dar lumina vie şi liniştită a ochilor

n-a putut fi stinsă prin torturi. I-a rămas şi zîmbetul. Nici nu era de fapt un zîmbet, ci un fel de oglindire neîncetată a unei minţi care înţelege toate gîndurile tale, se bucură cînd sînt curate sau te compătimeşte cu înţelepciune, fără însă a te ierta, dacă îşi dă seama că sînt josnice şi murdare.

Vechii lui tovarăşi de luptă l-au îndepărtat cu forţa de la activitatea grea şi l-au trimis ca un fel de director la cuptoarele mici de var ce se găsesc sub stîncile din satul lui natal. Aici el trebuia doar să se odihnească, cuptoarele aveau să lucreze şi mai departe fără vreo grijă deosebită din parte-i...

Dar se odihnea aşa cum sînt în stare să se odihnească comuniştii, ardea zilnic mult mai multe forţe decît acele pe care reuşea să le strîngă în cursul acestei „odihne". Din momentul în care a început să ia parte la lucrările de partid, a început şi satul să se ridice. Un mare belşug s-a făcut simţit, atît în hambarele, grajdurile şi casele oamenilor, cît şi în sufletele lor.

...Am terminat de ascuţit creionul şi mi-am îndreptat privirea către musafirul meu.

— Ei, bai Petco ?

— Să ştii că mi-am amintit de o întîmplare, se însenină el. Numai că nu este de loc veselă, cu toate că este îmbucurătoare.

— Începe, te rog.

— E o poveste veche, de-acum treizeci de ani.

— Dacă este o întîmplare de Anul Nou, ea poate să înceapă de la facerea lumii !

— Despre Dona... Dona Svinarsca, o cunoşti tu.

— O cunosc.

— Îi sînt îndatorat Donei. Îi datorez chiar viaţa. Mi-a dat o pildă. Dar judecă singur...

Şi bai Petco începu povestirea sa de Anul Nou.

— După zdrobirea răscoalei din anul douăzeci şi trei, n-am reuşit să fug peste graniţă. Eram rănit, iar,

pe de altă parte, nu mi-am dat seama de primejdie. Am rămas în sat, m-am ascuns în saivanul nostru, acolo unde aveau să mă caute în primul rînd. Am încercat să mă strecor de acolo abia atunci cînd detaşamentele fasciste de represiune au înconjurat satul pentru o percheziţie sistematică. Ordinul era să formeze un lanţ închis, ca la horă, ca să nu le scap.

M-am tîrît, ferindu-mă de locurile luminate de lună. Dar încotro s-o iau ? La poarta cui să bat, cînd în sat nu era o casă de-ale noastre fără un răsculat ucis în timpul luptelor sau fugit peste graniţă ; nu era casă fără un arestat, fără un spînzurat pe stîlp de telegraf sau un dispărut fără urmă. Răscoala din septembrie fusese prima noastră mare bătălie, de aceea şi zdrobirea ei a fost greu de îndurat. Au fost distruse în aceste zile cetele noastre, sufletele noastre au fost greu lovite. Şi al meu printre ele.

Iar luna albă strălucea atît de viu !

Atunci mi-am amintit de Dona. Mai mult de ochii ei. Oriunde mă întîlnea această fată liniştită se oprea şi mă privea cu nişte ochi atît de mari, de sfioşi şi uimiţi. Iar atunci cînd o priveam drept în faţă, îşi pleca de îndată pleoapele şi lăsa capul în jos. Să fi fost asta dragoste ?... Nu ştiu... Să nu fi avut oare timp ? Dar ştiu că nu am putut trăi fiorul dragostei...

Dona se măritase, dar şi ea la rîndul ei... Da, unul mai bun decît pe Veli, porcarul, nu a găsit, căci era mai săracă decît toţi săracii.

Îşi trăia viaţa cu Veli. I-a născut doi copii frumoşi.

M-am tîrît prin întuneric pînă la căsuţa lor şi am bătut încet la ferestruică. Mi-a deschis Dona.

Am întrebat de bărbatul ei, era la stînă. Copiii dormeau.

— Sînt urmărit, Dona. Au încercuit satul. Cum se va crăpa de ziuă vor năvăli. Trebuie să mă ascunzi undeva.

— Dar unde să te ascund, Petco ? s-a apucat ea cu amîndouă mîinile de obraji. Unde ? Spune tu.

Într-adevăr, unde ?

Cocioabă de porcar, o singură odăiţă. Nici beci, nici grajd, nici saivan, nici paie, nici bălegar strîns...

— Îngroapă-mă, Dona, spusei eu surd.

Îmi scăpaseră cuvintele numai aşa, din pricina situaţiei fără ieşire în care mă aflam, dar în aceeaşi clipă am înţeles că lucrul este cu putinţă : să mă ascund în pămînt.

Aşa am şi făcut.

M-a îngropat Dona în locul cufundat în umbră de pe lîngă gardul de mărăcini, şi după aceea a continuat să sape ograda, ca şi cum ar face o grădină.

Cine oare a putut vedea că am bătut la Dona şi am vorbit cu ea la fereastră ? Erau mulţi trădători în timpul luptei noastre. Se găseau mulţi duşmani în jurul nostru. Se întîmpla cîteodată să alerge la primărie şi cîte unul de la care nici nu te-ai fi aşteptat. I-am întrebat eu mai tîrziu :

— De ce ? Spuneţi-mi, de ce aţi făcut asta ?

— Iac-aşa...

Poate nu era duşmănie, ci numai prostie, ignoranţă, inconştienţă ; omul nu putea să-şi dea seama de urmările faptelor sale...

Astfel, fie un sărac cu duhul, fie un adevărat duşman ne-a văzut şi ne-a denunţat nemernicilor. Dar aceştia au întîrziat : au năvălit abia atunci cînd eu eram ascuns de mult sub pămînt, pe lîngă mărăcini, cu o ţeavă mică de trestie în gură.

— Spune, unde este ?... Unde l-ai ascuns, căţea ?!

— Nu l-am văzut, oameni buni ! se dezvinovăţea Dona. Cum să-l ascund, dacă nici măcar nu l-am văzut !

— Spune !

Înjurături şi bătaie, bătaie...

Ţipa Dona, ţipau şi copiii o dată cu ea. Se îngrămădeau ţăranii şi ţărancele înspăimîntate.

Era acolo un ticălos, un căpitan, fecior de morar, a scăpat pînă la 9 Septembrie. A dat ordin să se adune paie de prin curţile dimprejur şi să se astupe din toate părţile coliba porcarului. Iar cei doi copii, atît fetiţa cît şi băieţelul, erau închişi înăuntru în odăiţă.

— Spune acum !

— Ţi-am spus, omule !...

Feciorul de morar a scăpărat un chibrit, căci alt viteaz nu se găsise. Flăcările au pornit să lingă paiele, iar fumul a început să înăbuşe copiii dinăuntru.

— Spune ! s-a repezit din nou fiara. Vorbeşte, că au să ardă de vii ! Şi pe tine am să te arunc în foc.

Dona tăcea.

De chin, îşi muşca doar adînc buzele, iar sîngele curgea pe cămaşa ei zdrenţuită.

Femeile au început să urle şi bărbaţii să ţipe. Au tăbărît cu toţii asupra căpitanului.

— Opreşte, domnule ofiţer ! Arde casa dacă vrei, dar lasă copiii ! Ai milă de ei !

Nici soldaţii n-au mai putut răbda. Fără să întrebe pe fiara lor de şef, au împrăştiat cu baionetele paiele, au împins uşa întredeschisă şi au înfăşcat copiii pe jumătate sufocaţi.

Dona şi-a pierdut puterile abia atunci cînd i-au adus copiii ; s-a prăbuşit ca un plop tăiat.

...Precum vezi, sînt datornicul Donei. Am o datorie sfîntă. Iar poporul spune : o datorie se ia şi la mijlocul drumului. Într-o zi a cerut şi Dona plata acestei vechi datorii.

Prin anul 1946, cînd am pornit la înfiinţarea gospodăriilor cooperatiste, a venit la mine, tocmai la oraş, unde mă ocupam cu organizarea unei importante munci.

— Petco, mi-a spus ea, aţi hotărît să adunaţi la un loc pămînturile oamenilor ?

— Da, am hotărît, Dona. Bineînţeles, cine doreşte, dar aceasta este spre binele vostru.

— Poate să fie şi spre bine, consimţi ea. Dar dacă este voluntar, pe mine să nu mă băgaţi. Acum vreau şi eu să-mi plăteşti datoria. Să spui să mă lase afară. Ştii tu oare, începu ea să plîngă, că cei şaptesprezece decari ai mei i-am strîns prin foamete, Petco ? Prin foamete ! Prin foamete ! Se bătu cu pumnii în pieptu-i scofîlcit. Am luat de la gura copiilor mei ! Iar tatăl lor umbla ca un cîine prin ploaie, gol, desculţ !...

Buzele ei vinete tremurau, se cutremurau şi umerii încovoiaţi. Basmaua îi căzuse de pe cap şi îi descoperise părul încărunţit şi întregul obraz ars, zbîrcit, ros de suferinţe.

— Nu-mi luaţi pămîntul !... Nu faceţi asta, Petco !

Îţi dai seama în ce situaţie mă găseam eu atunci ? Să vină Dona să mă roage pe mine s-o excludem din socialism, s-o lăsăm deoparte pe ea, femeie săracă, o mucenică, o eroină a poporului, care nu a precupeţit faţă de călăi nici propria ei viaţă şi nici viaţa copiilor ei.

De unde să iau cuvinte pentru a-i explica ? Tot ce putea fi spus în cuvinte fusese spus, lămurit, pînă în cele mai mici amănunte, de mine şi de ceilalţi agitatori în şedinţe, în întruniri şi în convorbiri personale.

M-am apropiat de ea, i-am luat mîna schilodită ca şi a mea, însă mai aspră, mîna ei ca o buturugă mică, ca o rădăcină uscată.

— Uită-te la mine, Dona !

Ea ridică ochii şi mă privi de aproape, faţă-n faţă. Am încremenit. Din străfundul acestor ochi te izbea ceva cumplit : o spaimă de viaţă, de foame, adunată acolo de veacuri, intrată în sînge şi în carne ; te izbea neîncrederea în oameni, în ceea ce e bun, întreaga suferinţă amară, întunecată, de neînfruntat a poporului.

A trecut destul timp, poate chiar un minut întreg, dar eu nu-mi luam privirea de la ea.

— Dona...

Prin întuneric străbătu un fel de licărire. Se întinse pe faţa ei.

— Ce-i, Petco ?

Dintr-o dată mi s-a părut că aici, foarte, foarte aproape de mine, stă nu bătrîna Dona, ci fata de odinioară cu ochii ei fermecători.

— Crede-mă, Dona, nu te teme, du-te şi semnează declaraţia. Dă pămîntul în întovărăşire. E atît spre binele tău, cît şi al întregului popor.

— Aşa-i, Petco ?...

— Ai încredere, Dona. Să crezi nu în mine, ci în sîngele care s-a vărsat pentru ca aceste vremuri să poată veni. În viaţă... Îţi aminteşti cum atîrnau în nuc, lîngă moara de apă, Stoicio, Dimităr şi băieţaşul acela mic pe care-l chema Gancio şi care era singur la maică-sa ? Dar parcă numai aceştia ? Şi copilaşii, ţi-aduci aminte de copilaşii din coliba aprinsă ?

— Mi-aduc aminte, au şoptit abia auzit buzele veştede.

Deodată a reînviat trecutul — cu grozăviile şi cu frumuseţile lui — şi ne-a copleşit pe amîndoi...

...A avut încredere atunci în mine Dona. A plecat încurajată. Încă de la gară s-a dus la primărie şi a semnat declaraţia de intrare în gospodărie. A păstrat doar o bucată de şase decari, iar celelalte unsprezece le-a dat. A dat şi căruţa, şi plugul, aşa cum se cuvenea.

Nenorocirea s-a întîmplat abia atunci cînd a început strîngerea animalelor şi tarlalizarea pămîntului. Aceste zile erau foarte grele, şi eu veneam în sat ori de cîte ori se ivea un prilej.

Noua ciocnire cu Dona a avut loc aici şi încă în piaţă. Cei şase decari ai ei erau în luncă, acolo unde sînt acum grădinile de zarzavat ale gospodăriei agricole cooperative de muncă. Terenuri bogate şi irigate. Dona şi-a păstrat frumoasa bucată de teren întreagă, ca o ultimă nădejde. Şi iată că voiau să se atingă tocmai de bucata asta.

Era duminică. Viaţă nouă, chipurile, sărbătoare, muzica cînta, dar în horă se prinseră numai copiii şi unii dintre noi, cîţiva din cei mai curajoşi constructori ai socialismului.

Mă uit. Dona alerga peste pod, privind de jur împrejur, ca şi cum ar fi căutat pe cineva.

— Petco, eşti aici ?

— Precum vezi.

— Petco ! strigă ea cît o ţinea gura. M-au nenorocit, Petco ! Îmi iau pămîntul din luncă ! Îl ară, Petco ! Îl ară ! Îl ară ! Opreşte-i ! Întoarce-i din drum !

— Stai, Dona ! Am încercat să pun mîna pe umărul ei, dar ea sări la o parte. Doar îţi dau alt pămînt ! În luncă, după cum ştii, vor fi grădinile. Şi ele sînt ale noastre. Ele vor aduce bucate şi venit tuturor...

— Ascultă ! a strigat ea. Spune-mi : ai să faci să plece tractorul de pe ogorul meu, sau nu ?

— Cum să-l fac să plece, Dona ! Doar eu am venit aici tocmai ca să ajut...

Maică, cum a început să urle, să-şi smulgă cu degetele ei butucănoase rochia de pe ea, basmaua, părul, a început să-şi plesnească obrajii, gura.

— Ah, dacă ştiam ! dacă ştiam !... se sufoca de furie, sărmana. Dacă aş fi ştiut că eşti un astfel de om... un duşman al poporului... Ah ! trebuia să te predau atunci !... Na ! Na ! Uite ! Uite ! îşi plesnea cu atîta putere vechea cicatrice de pe buze, încît i s-au însîngerat dinţii. Mi-am muşcat buza ! Mi-am băut sîngele ! Pentru tine, duşmanule !

S-a trîntit în colbul din faţa mea şi a început să se legene înainte şi înapoi, aşa cum fac sălbaticii, şi să bocească ca la mort :

— Doamne, Doamne, Dumnezeule !... De ce l-am ascuns, ca să-mi mănînce pămîntul, ca să-mi înghită copiii...

Au început să bocească o dată cu ea şi alte femei, copiii au început să plîngă... Bărbaţii stăteau tăcuţi, întunecaţi. Soseau noi pîlcuri de oameni. Nimeni nu se amesteca. Iar comuniştii noştri erau risipiţi, pentru că peste tot era nevoie de cîte un om devotat. Totuşi au ieşit cîţiva, din primărie, din cooperativă, chiar şi doi miliţieni, îi ştii tu cum sînt cînd au puşca în mînă.

— Bai Petco ! Ordonă !

Ce să ordon eu...

Mi-am scos şapca şi am frămîntat-o în mînă, m-am urcat pe treptele din faţa actualei terase şi am început să vorbesc. Nu-mi mai amintesc despre ce, deoarece în faţa ochilor mei se întunecase. Dona urla, iar eu le explicam de ce urlă, ce se ascunde în realitate în răcnetele sălbatice care ieşeau din gîtlejul ei.

...Dar mi-am luat eu revanşa pentru această insultă. M-am răzbunat straşnic, cu toate că am amînat răzbunarea cu cîţiva ani.

Ne pricepem noi să murim în luptă pentru binele oamenilor, dar nu ne pricepem să-i conducem, să înfăptuim binele repede, pe loc, în cătunul nostru, pe pămîntul nostru. Asta nu eram în stare. Cunoşteam exemplul minunat al tovarăşilor noştri sovietici, ştiam ce este de făcut, dar nu ne pricepeam cum să facem. Şi nici acum nu ne pricepem încă aşa cum trebuie. Am pierdut animalele, am sacrificat oile, am trimis oamenii să muncească pămîntul de-a valma, ca o gloată. Să se întreacă cu cei mai leneşi, cu bolnavii şi codaşii, căci nimeni nu ţinea vreo socoteală. Împărţirea o făceam

în acelaşi fel, fiecăruia în părţi egale: muncea bine, muncea prost — zi-muncă.

Şi ce mai preşedinţi ne alegeam: cei mai buni prieteni personali, cei mai vechi şi mai merituoşi din timpul fascismului. Numai că uneori nu erau în stare în munca lor gospodărească să împartă fînul la doi măgari. Mergeam chipurile înainte, către socialism, dar de fapt ca racii, înapoi. Mai mult, se uitau în urmă spre luptele lor eroice din trecut: uite aşa şi aşa a fost în timpul răscoalei din septembrie, aşa m-au bătut la poliţie! şi pe urmă... vorbeau despre lagăr, despre timpul petrecut în închisoare...

Vorbeau bineînţeles şi despre viitor:

— Aveţi răbdare, tovarăşi. Vor veni şi zile mai bune! Va curge lapte şi miere în satul nostru!...

Ei bine, au trecut din acest viitor doi, trei, cinci, opt ani! Pămîntul tot pămînt, oamenii tot oameni. Şi între timp ce de maşini noi, cîtă ştiinţă, cîte exemple frumoase! De ce oare întîrzii să pricepi, tovarăşe, că untul nu iese din vorbele tale, ci din ugerul mare şi plin al vacii, că pentru miere de albine trebuie stupi adevăraţi din scînduri şi nu din cuvinte; şi să fie măcar cîte doi, trei stupi de fiecare gospodărie!...

Cum a fost, cum n-a fost, s-a terminat în satul nostru şi cu această perioadă de „filozofie“ a racilor, aşa cum o numea un tovarăş. S-au ivit printre noi adevăraţi comandanţi de muncă. Iar după pasul lor sigur a pornit şi poporul.

Precum ştii, desigur, Dona noastră a mers printre cei dintîi. Transformarea ei din ultima îngrijitoare de porci, din cerşetoarea unui blid de făină pe la uşile oamenilor, în gospodina liberă care se simte răspunzătoare moralmente pentru întreaga viaţă a satului, aceasta este o altă şi lungă poveste.

În povestea asta are un rol important şi Veli porcarul.

De fapt nu mai este porcar, ci *crescător de porci*. Ceva mai mult chiar, conduce crescătoria de porci şi posedă diploma de absolvire cu succes a cursului zootehnic de trei luni şi o medalie de argint pe haina-i de bumbac.

Dona este numai şefă de echipă, dar a unei echipe speciale: cei mai mulţi din această echipă sînt copiii ei: doi feciori — unul din ei este acel băieţaş care era să ardă de viu! — două nurori şi nu ştiu cîţi nepoţi, dintre cei mai mari. Din această pricină nu i se spune echipa Donei, ci familia Donei. Anul trecut, cînd s-a pornit belşugul — primul nostru belşug, obţinut prin plan — familia Donei l-a întîmpinat cu peste două mii patru sute zile-muncă.

De-abia atunci mi-am înfăptuit eu răzbunarea de mult pusă la cale. M-am înţeles cu preşedintele, iar contabilului i-am spus să încheie, viu sau mort, socotelile exacte ale cooperatorilor, cel puţin cu trei zile înaintea Anului Nou.

Aşa s-a şi întîmplat.

La 31 decembrie, dimineaţa, s-au oprit în faţa biroului gospodăriei trei căruţe încărcate cu saci de cereale, cu bumbac, fasole, lînă, cu putini de brînză, cu bidoane de ulei, miere şi tot ce se mai cuvenea familiei Donei, după socoteală.

La căruţă au fost înhămaţi cei mai frumoşi boi ai gospodăriei, iar coarnele lor împodobite cu flori roşii. Cine ştie din cîte ghivece au fost rupte florile de către iscusitele noastre fete!

La chemarea biroului de partid, s-au adunat la ora stabilită activiştii, tineretul, chiar şi pionierii, toţi cu cravate roşii, proaspăt călcate.

Au sosit şi muzicanţii, aceiaşi care stricaseră pe vremuri hora.

Am scos drapelul din club. Portdrapelul mergea la mijloc, iar în dreapta şi în stînga alţi doi aghiotanţi de

aceeaşi înălţime. Comanda o preluase secretarul, un locotenent-major. Fusese scos din armată din cauza unei boli de inimă, dar de strigat, striga totuşi cu glas limpede :

— Alinierea !... Înain-te, marş !

A izbucnit *Cîntecul prieteniei*, vechiul nostru cîntec de luptă, cîntat de muzică şi de vocile fericite ale muncitorilor, învingători ai naturii.

Iar la noi, dacă se aude muzica, se pun şi morţii în mişcare. Cît am străbătut satul pînă la căsuţa porcarului, manifestaţia noastră căpătase mai mulţi participanţi decît la 1 Mai.

Iat-o şi pe Dona. Uimită, iese afară, înconjurată de echipa ei de familie.

Fostul locotenent-major înaintează în pas militar şi raportează ca înaintea unui mareşal glorios :

— Stimată tovarăşă Dona Veleva Svinarsca ! Vă rugăm să primiţi în casa dumneavoastră ceea ce vi se cuvine atît personal, cît şi copiilor dumneavoastră, pentru munca cinstită depusă în anul agricol trecut. În afară de aceasta, am onoarea să vă aduc la cunoştinţă că, cu ocazia Anului Nou, Consiliul de conducere al gospodăriei agricole cooperative de muncă „Gheorghi Dimitrov“, din satul Bunino, raionul Vraţa, a hotărît ca brigada de construcţie a gospodăriei să înceapă, încă în primele zile ale anului ce vine, săpăturile pentru noua dumneavoastră casă. După planul unui arhitect !

Apoi se întoarse către căruţă şi strigă :

— Tovarăşi, descărcaţi !

Şi mîinile puternice ale ţăranilor au apucat sacii plini...

Cînta muzica şi copiii scandau :

— Salut mamei-eroine !... Salut mamei-eroine !

Dar Dona de-abia vedea sacii, de-abia auzea salutul. S-a apropiat încet, încet de mine. A stat aşa şi m-a privit. Din ochii ei limpezi, aceiaşi ochi fermecători de odinioară, curgeau lacrimi.

— Petco...

— Ce-i, Dona ?

— Nimic, frăţioare... nimic...

...Musafirul meu plîngea el însuşi, cu faţa luminată de o căldură lăuntrică.

— Ce să-ţi mai spun ? a încheiat bai Petco. Dacă din această întîmplare poate să iasă o povestire de Anul Nou, vezi, găseşte-i tu un sfîrşit, că... de aceea eşti scriitor.

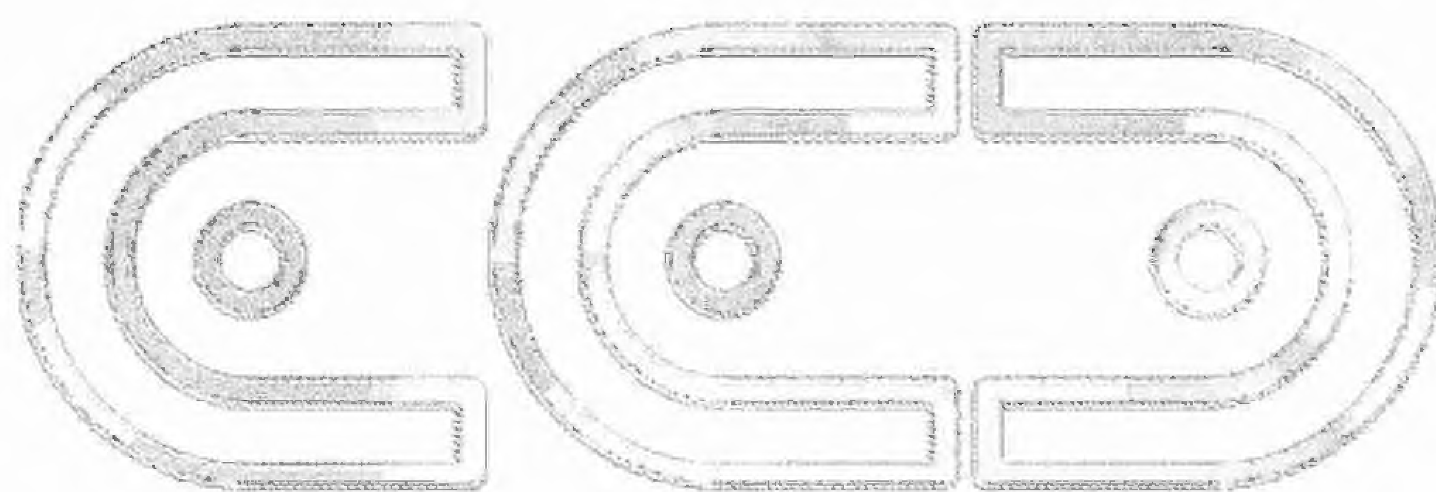
CUPRINS

Responsabil de carte: R. Joil
Tehnoredactor: S. Malcaş
Corector: E. Vrancea

Dat la cules 27.12.58. Bun de tipar 03.02.59. Tiraj 10.140 ex. Hîrtie tipar de 50 gr./m². Ft. 700×1000/32. Coli ed. 9,56. Coli de tipar 6,5. Ediţia I. Comanda 4281. A. nr. 02355. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 886.7—32=R.

Tiparul executat sub com. nr. 81807 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

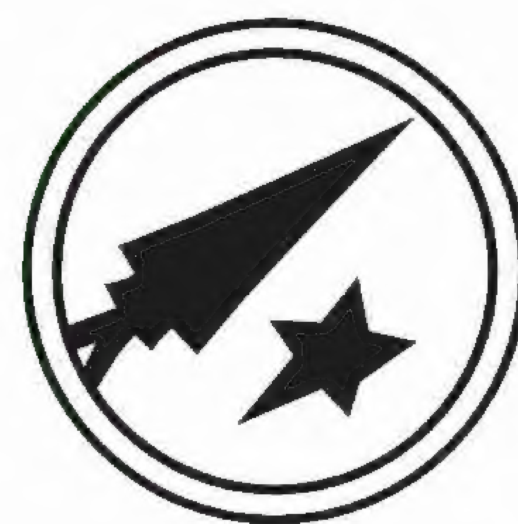

de

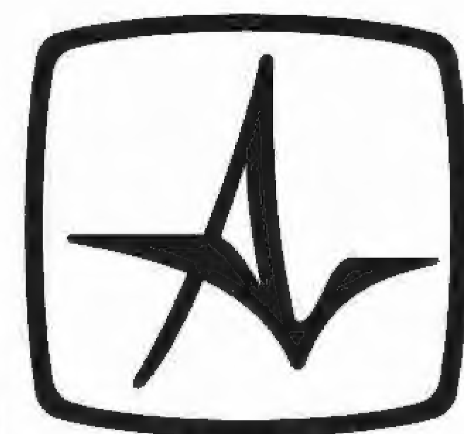
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023